

Антон Павлович Чехов

Дуел

Глава 1

Беше осем часа сутринта – време, когато офицерите, чиновниците и новопристигналите обикновено се къпеха в морето след горещата задушна нощ и след това отиваха в павилиона да пият кафе или чай. Дошъл да се къпе, Иван Андреич Лаевски, млад човек на около двадесет и осем години, възслаб, блондин, с фуражка на министерството на финансите и по пантофи, завари на брега сред многото познати своя приятел военния доктор Самойленко.

С голяма стригана глава, късоврат, червендалест, с едър нос, рошави черни вежди и посивели бакенбарди, дебел, отпуснат, че и с пресипнал казармен бас отгоре на всичко, Самойленко правеше на всеки новопристигнал неприятно впечатление на грубиян и троснат субект, но само два-три дни след първото впечатление лицето му започваше да ви се струва необикновено добро, симпатично и дори хубаво. Въпреки недолялания си и грубоват тон той беше кротък, безгранично добър, благодушен и услужлив човек. С всички в града беше на „ти“, на всички даваше пари назаем, всички лекуваше, сватосваше, помиряваше, организираше пикници, на които печеше шишчета и вареше много вкусна чорба от кефал; непрекъснато се застъпваше и молеше за някого и винаги на нещо се радваше. Всички бяха единопдушни, че той е безгрешен и беше известен само с две слабости: първо, срамуваше се от добрината си и се мъчеше да я прикрива със суров поглед и привидна грубост и, второ, обичаше фелдшерите и войниците да го наричат ваше превъзходителство, макар да беше само статски съветник¹.

– Отговори ми, Александър Давидич, на един въпрос – започна Лаевски, когато влезе заедно със Самойленко до рамене във водата. – Да предположим, че си обикнал някоя жена и сте се събрали с нея, да предположим, че сте прекарвали заедно повече от две години, след което, както често се случва, си престанал да я обичаш и си започнал да чувстваш, че ти е станала чужда. Как би постъпил в подобен случай?

– Много просто, махай ми се от главата, любезна – и точка.

– Лесно ти е! Ами ако няма къде да иде? Ако е самотна, без близки, без пукнат грош в джоба, ако не умее да работи...

– Какво пък, подхвърли й еднократно пет стотака или й давай по двадесет и пет на месец – и толкова. Много просто.

1. Административно длъжностно лице в дореволюционна Русия.

– Да предположим, че ги имаш тия петстотин или пък двадесет и пет на месец, но жената, за която е думата, е интелигентна и горда. Би ли се решил да предложиш пари на такава жена? И под каква форма?

Самойленко искаше да отговори нещо, но в този момент една голяма вълна ги заля, след което се удари о брега и шумно се оттегли назад по дребните камъчета. Приятелите излязоха на брега и започнаха да се обличат.

– Разбира се, не е лесно да живееш с жена, която не обичаш – каза Самойленко и изтръска пясъка от ботуша си. – Но трябва, Ваня, да се разсъждава по човешки. Ако е с мен, не бих й дал да разбере, че съм я разлюбил, и бих живял с нея до края на живота.

Но изведнъж изпита неудобство от думите си, сепна се и каза:

– А ако ме питаш, най-добре е съвсем без жени. Да вървят по дяволите!

След като се облякоха, влязоха в павилиона. Тук Самойленко беше свой човек и за него се пазеха дори отделни прибори. Всяка сутрин му поднасяха кафе, висока ръбеста чаша с вода и лед и чашка коняк; отначало той изпиваше коняка, сетне горещото кафе и накрая водата с леда. Това трябва да беше много вкусно, защото след цялата тая процедура очите му ставаха маслени, той пригладжаше с две ръце бакенбардите си и казваше с поглед към морето:

– Изумително великолепна гледка!

След дългата нощ, изпълнена с нерадостни и безполезни мисли, които не му даваха да спи и сякаш усилваха задухата и мрака, Лаевски се чувстваше разнебитен и умърлушен. От къпането и кафето не му стана по-добре.

– Да продължим разговора си, Александър Давидич – каза той. – Няма да крия и ще ти кажа откровено като на приятел: зле я караме нещо с Надежда Фьодоровна... съвсем зле! Извинявай, че те посвещавам в тайните си, но имам нужда да си излея душата.

Подразбрал за какво ще става дума, Самойленко сведе очи и забарабани с пръсти по масата.

– Живях с нея две години и я разлюбих... – продължи Лаевски – тоест по-точно, разбрах, че никога не съм я обичал... Тези две години бяха заблуждение.

Лаевски имаше навика по време на разговор да оглежда внимателно розовите си длани, да гризе ноктите си или да мачка с пръсти маншетите си. И този път вършеше същото.

– Много добре знам, че с нищо не можеш да ми помогнеш – каза

той, – но на нашего брата несретника и излишния човек какво друго му остава освен разговорите? Трябва да обобщавам всяка своя постъпка, да търся обяснение и оправдание за нелепия си живот в нечии теории или литературни типове, в това например, че ние, дворяните, се израждаме, и прочие... Миналата нощ се утешавах с това, че през цялото време си мислех: ех, колко е прав Толстой, безжалостно прав! И ми беше някак по-леко. Наистина велик писател, брат! Както и да въртим и сучем.

Самойленко, който никога не бе чел Толстой и всеки ден се канеше да прочете нещо от него, се сконфузи и каза:

– Да, всички писатели пишат по въображение, а той – от натура...

– Боже мой – въздъхна Лаевски, – до каква степен сме осакатени от цивилизацията! Влюбих се в омъжена жена; и тя в мене... Почнахме с целувки, с тихи вечери, с клетви, със Спенсър², с идеала, с общи интереси... Какъв фалш! Ние избягахме всъщност от мъжа й, но се залъгахме, че бягаме от празнотата на нашия интелегентски живот. Представяхме си бъдещето така: отначало в Кавказ, докато свикнем с мястото и хората, аз ще навлека вицмундира³ и ще служа, после ще се сдобием с парче земя и ще се трудим на свобода с пот на челото, ще си имаме лозе, нива и прочие. Ако на мое място беше ти или този твой зоолог Фон Корен, навярно щяхте да изкарате с Надежда Фьодоровна тридесет години и да оставите на наследниците си доходно лозе и хиляди хектари с царевица, докато аз се почувствах банкрутирал от първия ден. В града е непоносима жегата, скука, безлюдно, но излезеш ли на полето, под всеки храст, под всеки камък ти се привиждат тарантули, скорпиони и змии, а отгатак полето са планини и пустиня. Чужди хора, чужда природа, жалка култура – всичко това, брат, не ти е като да се разхождаш в шуба по „Невски“ под ръка с Надежда Фьодоровна и да мечтаеш за топлите краища. Тук е необходима борба не на живот, а на смърт, а какъв борец съм аз? Жалък неврастеник, мамино синче... От първия ден разбрах, че мислите ми за трудовия живот и лозето са вятър работа. Що се отнася до любовта, трябва да ти кажа, че да живееш с жена, която е чела Спенсър и те е последвала накрай света, е толкова безинтересно, колкото и с всяка Анфиса или Акулина. Пак така мирише на ютия, на пудра и на лекарства, същите хартийки за косата всяка сутрин и същото самозалъгване...

– В едно домакинство не може без ютия – каза Самойленко, почервенял от това, че Лаевски говори с него така открито за познатата му

2. Хърбърт Спенсър (1820–1903) – английски философ и социолог, един от основоположниците на позитивизма.

3. Униформена официална дреха на държавни чиновници в царска Русия.

дама. – Ти, Ваня, не си в настроение днес, личи си. Надежда Фьодорова е прекрасна жена, образована, а ти – човек с изключителен ум... Разбира се, не сте венчани – продължаваше Самойленко и поглеждаше към съседните маси, – но вие не сте виновни и освен това... трябва да се отърсим от предрасъдъците и да бъдем на равнището на новите идеи. Аз самият съм за гражданския брак, да... Но според мен, щом веднъж сте се събрали, трябва да живеете така до смъртта си.

– Без любов?

– Да ти обясня – каза Самойленко. – Преди седем-осем години имахме тук един възстар пълномощник, човек с изключителен ум. Та той разправяше: главното в семейния живот е търпението. Чуваш ли, Ваня? Не любовта, а търпението. Любовта не може дълго да трае. Година-две си живял в любов, а сега вече семейният ти живот е навлязъл очевидно в период, когато ти, за да запазиш равновесието, така да се каже, ще трябва да пуснеш в ход цялото си търпение...

– За теб думите на твоя пълномощник значат нещо, а за мен те са безсмислица. Твоят старец би могъл да лицемери, да се упражнява в търпение и да гледа при това на нелюбимия човек като на предмет, необходим за неговите упражнения, но аз не съм паднал още толкова ниско; ако поискам да се упражнявам в търпение, ще си купя гимнастически гири или някой необязден кон, но човека ще го оставя на мира.

Самойленко поръча бяло вино с лед. Когато изпиха по чаша, Лаевски изведнъж запита:

– Кажи, моля ти се, какво значи размекване на мозъка?

– Това е... как да ти го обясня... такава болест, при която мозъкът омеква... като да се втечнява.

– Лекува ли се?

– Да, ако болестта не е занемарена. Студени душеве, пластир с испанска муха... Е, и нещо вътрешно.

– Така... Та виждаш ли какво ми е положението. Не мога да живея с нея: повече не е по силите ми. Докато съм с тебе, мога и да философствам, да се усмихвам, но въщи напълно падам духом. Такова отчаяние ме обхваща, че ако ми кажеха например, че ще трябва да живея с нея още месец макар, струва ми се, бих си теглил куршума. И в същото време не мога да се разделя с нея. Тя е самичка, не я бива да работи, нито аз, нито тя имаме пари... Какво ще прави? Къде ще иде? Нищо не мога да измисля... Ето, кажи ти: какво да правя?

– М-да... – избуча Самойленко, затруднен в отговора си. – Обичали те?

– Да, дотолкова, доколкото на нейните години и при нейния темперамент ѝ трябва мъж. С мен ще ѝ бъде толкова трудно да се раздели, колкото с пудрата или хартийките си за коса. За нея аз съм необходима съставна част от будоара ѝ.

Самойленко се сконфузи.

– Днес, Ваня, не си в настроение – каза той. – Сигурно не си се наспал.

– Да, лошо спях... Изобщо, брат, зле се чувствам. Главата ми е празна, сърцето ми примира, някаква слабост... Трябва да бягам!

– Къде?

– Там, на север. При боровите гори, гъбите, хората, идеите... Бих дал половината от живота си, за да бъда сега някъде в Московска или Тулска губерния, да се изкъпя в някоя рекичка, да помръзна, знаеш, а след това да се пошурам два-три часа и с най-калпавия студент и да бърборя, да бърборя... Само сеното как ухае! Помниш ли? А вечер, като излезеш в градината, долитат от къщи звуците на рояла, чува се как минава влакът...

Лаевски се засмя от удоволствие, в очите му се появиха сълзи и за да ги скрие, се пресегна, без да става от стола си, за кибритата от съседната маса.

– А аз вече осемнадесет години не съм бил в Русия – каза Самойленко. – Забравил съм как е там. Според мен няма нищо по-великолепно от Кавказкия край.

– Верешчагин има една картина: на дъното на някакъв дълбок кладенец се мъчат осъдени на смърт хора. Точно като такъв кладенец си представям твоя великолепен Кавказ. Ако ми предложиш да избирам: да бъда коминочистач в Петербург или тукашен княз, бих избрал коминочистача.

Лаевски се замисли. Самойленко обгърна с поглед прегърбеното му тяло, устремените в една точка очи, бледото изпотено лице и хлътналиите слепоочия, изгризаните нокти и подпетения пантоф, от който се виждаше зле закърпен чорап. Испита жалост и вероятно защото Лаевски му заприлича на безпомощно дете, попита:

– Майка ти жива ли е?

– Да, но сме скарани. Тя не можа да ми прости тази връзка.

Самойленко обичаше приятеля си. Той виждаше в Лаевски добрия, студента, отворения момък, с когото можеш и да пийнеш, и да се посмееш, и да поговориш от душа. Това, което разбираше в него, никак не му харесваше. Лаевски пиеше много и не навреме, играеше на карти,

презираше службата си, простираше се не според чергата си, в разговор често прибягваше до непристойни изрази, ходеше из улиците по пантофи и се караше с Надежда Фьодоровна пред чужди хора – ето кое не се харесваше на Самойленко. А това, че Лаевски бе учил навремето си във филологическия факултет, получаваше сега две дебели списания, приказваше често толкова умно, че малцина го разбираха, живееше с интелигентна жена – всичко това беше необяснимо за него и му допадаше, и той поставяше Лаевски по-високо от себе си, и го уважаваше.

– Още една подробност – тръсна глава Лаевски. – Само че да си останем между нас. Засега го крия от Надежда Фьодоровна, гледай да не се издадеш пред нея... Онзиден получих писмо, че мъжът ѝ е умрял от размекване на мозъка.

– Царство му небесно... – въздъхна Самойленко. – Защо криеш от нея?

– Да ѝ покажа това писмо, ще означава да идем в църквата да се венчаем. А трябва преди това да си изясним отношенията. Когато се убеди, че не можем да живеем повече заедно, ще ѝ покажа писмото. Тогава това ще бъде безопасно.

– Знаеш ли, Ваня – каза Самойленко и лицето му изведнъж придоби тъжен и умоляващ израз, сякаш се канеше да моли за нещо твърде сладко, но се страхуваше да не му откажат, – ожени се, гълъбче!

– Защо?

– Изпълни дълга си пред тази прекрасна жена. Мъжът ѝ е умрял и по такъв начин самото провидение ти подсказва какво да правиш!

– Чуден човек, разбери, че това е невъзможно. Да се ожениш без любов, е толкова подло и недостойно, както да си свещеник, без да вярваш.

– Но ти си длъжен!

– Откъде-накъде? – попита Лаевски с раздразнение.

– Защото си я отнел от мъжа ѝ и си я довел тук на своя отговорност.

– Ти не разбираш ли руски? Не я обичам!

– Добре де, като няма любов, можеш да я уважаваш, да ѝ угаждаш.

– Да я уважаваш, да ѝ угаждаш... – имитира го Лаевски. – Като че ли е някаква игуменка... Лош психолог си ти, ако мислиш, че с уважение и почит ще излезеш наглава с жена при един съвместен живот. На жената ѝ трябва преди всичко спалнята.

– Ваня, Ваня... – сконфузи се Самойленко.

– Ти си един стар хлапак и теоретик, а аз – млад старец и практик и ние никога няма да се разберем. По-добре да прекъснем този разговор.

Мустафа – викна Лаевски на момчето, – какво ти дължим?

– Не, не... – изплаши се докторът и хвана Лаевски за ръката. – Аз ще платя. Аз поръчвах. Пиши го на моята сметка! – обърна се той към Мустафа.

Приятелите станаха и тръгнаха мълчаливо по крайбрежната улица. В началото на булеварда се спряха и си стиснаха ръцете на сбогуване.

– Много сте разглезени, господа! – въздъхна Самойленко. – Съдбата ти е пратила млада жена, красива, образована – и ти се отказваш, а на мен да ми беше дал Господ и прегърбена бабичка, стига да е мила и добра, колко щях да съм доволен! Бих си живял с нея на своето лозе и...

Самойленко се усети и завърши:

– И нека там, старата му вещица, да шета около самовара.

Той се сбогува с Лаевски и тръгна по булеварда. Когато вървеше по булеварда ей тъй, тежък, величествен, със строг израз на лицето, с белоснежния си кител и превъзходно почистените си ботуши, с изпъчени гърди, върху които се мъдреше „Владимир“ с лента⁴, в такъв момент си се харесваше и му се струваше, че целият свят го наблюдава с удоволствие. Без да извърща глава, поглеждаше встрани и намираше, че булевардът е напълно благоустроен, че младите кипариси, евкалипти и грозните хилави палми са много красиви и след време ще хвърлят широка сянка, че черкезите са честен и гостоприемнен народ. „Чудно, че Кавказ не се харесва на Лаевски – мислеше си той, – много чудно“. Насреща му вървяха петима войници с пушки, които му отдадоха чест. По тротоара от дясната страна на булеварда мина жената на един чиновник със сина си – гимназист.

– Добро утро, Маря Константиновна! – обади ѝ се Самойленко и се усмихна приветливо. – Да се къпете ли сте ходили? Ха-ха-ха... Поздравете Никодим Александрич!

И продължи нататък, все така приятно усмихнат, но щом видя идващия насреща му военен фелдшер, изведнъж се намръщи, спря се и го запита:

– Има ли някой в лазарета?

– Никой, ваше превъзходителство.

– А?

– Никой, ваше превъзходителство.

– Добре, свободен си...

Величествено поклащайки се, той тръгна към будката, където

4. Висш орден в царска Русия.

продаваше лимонада една стара гърдеста еврейка, представяща се за грузинка, и й каза с такъв висок глас, сякаш командваше полк:

– Бъдете така добра, дайте ми една сода!

Глава 2

Охладняването на Лаевски към Надежда Фьодоровна се изразяваше главно в това, че всичко, което тя говореше и вършеше, му изглеждаше фалшиво или приличащо на фалш и всичко, което четеше против жените и любовта, му се струваше, че се отнася точно за него, за Надежда Фьодоровна и за нейния съпруг. Когато се върна вкъщи, тя, вече облечена и сресана, седеше до прозореца, пиеше с угрижен вид кафето си и прелистваше дебело списание. Мина му през ума, че пиенето на кафе не е чак толкова забележително събитие, за което си струваше да се правиш на угрижен, и че тя напразно си бе губила времето с тази модна прическа, тъй като тук нямаше на кого да се хареса, пък и нямаше за какво. В четенето на списанието също виждаше фалш. Помисли си, че тя се облича и си прави прическа, за да изглежда красива, а чете, за да си придаде по-умен вид.

– Ще имаш ли нещо против, ако ида на плажа? – попита го тя.

– Какво пък, едва ли ще стане земетресение от това, дали ще идеш или не...

– Не, питам дали докторът няма да се сърди.

– Ами че питай него. Аз не съм доктор.

Този път бялата открита шия на Надежда Фьодоровна и къдричките на тила ѝ, кой знае защо, най-много нервираха Лаевски и той си спомни, че когато Ана Каренина престанала да обича мъжа си, не ѝ харесвали преди всичко ушите му. „Колко е вярно това! Колко е вярно!“ – помисли си той. Почувства слабост, главата му беше празна; прибра се в кабинета, легна на канапето и си покри лицето с носната кърпа, за да се предпази от мухите. Скучни, досадни мисли все около едно и също се заизреждаха в главата му като дълъг обоз в дъждовна есенна вечер и той изпадна в сънливо, потиснато състояние. Струваше му се, че е виновен пред Надежда Фьодоровна и пред мъжа ѝ и че той е умрял по негова вина. Струваше му се, че е виновен и за собствения си похабен живот, виновен пред света на високите идеи, знания и труд, и си представяше този чудесен свят възможен и съществуващ не тук, на брега, с шляещите се гладни турци и лениви абхазци, а там, на север, където са операта, театрите, вестниците и всички видове умствен труд. Честен, умен, възвишен и чист можеш да бъдеш само там, не и тук. Той се упрекваше, че няма идеали и ръководна идея в живота, макар да не бе съвсем наясно

какво значи това. Преди две години, когато се беше влюбил в Надежда Фьодоровна, му се струваше, че ще е достатъчно да се съберат и да заминат за Кавказ, за да се спаси от този груб и празен живот; сега пък, обратно, беше сигурен, че стига да зареже Надежда Фьодоровна и да замине за Петербург, ще получи всичко, от което се нуждае.

– Да бягам! – изрече той, седна и загриза ноктите си. – Да бягам!

Въображението му рисуваше как се качва на парахода и след това закусва, пие студена бира и разговаря на палубата с дамите, после се качва на влака в Севастопол и пътува. Здравей, свобода! Гарите прелитат една след друга, въздухът става все по-студен и по-сух, ето първите брези и ели, ето Курск, Москва... В бюфетите чорба от зеле, овнешко с каша, есетра, бира, с една дума, не азиатщина, а Русия, истинската Русия. Пътниците във влака говорят за търговия, за новите певци, за френско-руските симпатии; навсякъде се чувства жив, културен, интелигентен, бодър живот... По-скоро, по-скоро! Ето накрая и „Невски“, „Большая морская улица“, а ето и „Ковенская“ – уличката, където бе живял някога като студент, ето и милото сиво небе, ръмвящия дъждец, мокрите файтонджии...

– Иван Андреич! – викна му някой от съседната стая. – Вкъщи ли сте си?

– Да! – отзова се Лаевски. – Какво има?

– Книжата!

Лаевски се надигна лениво, с главоболие и като се прозяваше и шляпаше с пантофите, отиде в съседната стая. Там пред отворения прозорец стоеше отвън на улицата един от неговите млади колеги и слагаше върху перваза на прозореца официалните книжа.

– Сега, драги – меко каза Лаевски и тръгна да търси мастилница; върна се до прозореца, подписа книжата, без да ги чете, и каза: – Жега!

– Да. Днеска ще дойдете ли?

– Едва ли... Нещо не ми е добре... Кажете, драги, на Шешковски, че ще намина следобед при него.

Чиновникът си отиде. Лаевски се опъна отново на канапето и се замисли:

„И така, трябва да се претеглят всички обстоятелства и да се вземат предвид. Преди да си замина от тук, трябва да платя дълговете си. Дълга около две хиляди рубли. Пари нямам... Това, разбира се, не е важно; една част ще запламя някак си, а другата ще изпратя по-късно от Петербург. Главното е Надежда Фьодоровна... Преди всичко трябва да си изясним отношенията... Да“.

Малко по-късно той съобразяваше: „Дали да не ида по-добре да се посъветвам със Самойленко?“

„Може и да ида – мислеше той, – но каква полза от това? Пак ще взема да му говоря ни в клин, ни в ръкав за будоара, за жените, за това, кое е честно и кое не. Какви ти тук, дявол да го вземе, разговори за честното и нечестното, когато трябва да спасявам по-скоро живота си, когато се задушавам в този затвор и се погубвам?... Трябва най-после да се разбере, че да се продължава един такъв живот, като моя, е подлост и жестокост, пред които всичко останало е дребно и нищожно. Да бягам! – повтаряше си той, докато седеше. – Да бягам!“

Безлюдният морски бряг, неутолимият зной и еднообразието на трепкащите в омарата лилави планини, вечно еднакви и мълчаливи, вечно усамотени, му навяха тъга и както му се струваше, го приспиваха и ограбяха. Възможно е да е много умен, талантлив, удивително честен; възможно е, ако не е ограден от всички страни с море и планини, от него да излезе отличен земски деятел, държавник, оратор, публицист, герой. Кой знае! Ако е така, нали ще е глупаво да умува честно ли е даровитият и полезен човек, например музикант или художник, да разбива стена и да лъже своите пазачи, за да избяга от плен? В положението на такъв човек всичко е честно.

В два часа Лаевски и Надежда Фьодоровна седнаха да обядват. Когато готвачката им поднесе доматиена чорба с ориз, Лаевски каза:

– Всеки ден едно и също. Не може ли веднъж чорбата да е със зеле?

– Няма зеле.

– Интересно. И у Самойленко ядат чорба от зеле, и у Мария Константиновна, само аз, кой знае защо, съм длъжен да сърбам тая сладникава помия. Не може така, скъпа.

Както е при огромното мнозинство съпрузи, по-рано не минаваше нито един обяд без капризи и сцени между Лаевски и Надежда Фьодоровна, но откакто реши, че вече не я обича, той гледаше да ѝ отстъпва във всичко, говореше с нея меко и вежливо, усмихваше се, наричаше я „скъпа“.

– Тази чорба има вкус на сладък корен – каза той и се усмихна, силеше се да изглежда приветлив, но не издържа и добави: – Никой не се грижи у нас за домакинството... Ако наистина си толкова болна или заета с четене, моля, аз ще се заема с кухнята.

По-рано тя би му отвърнала „Заеми се“ или „Виждам, че искаш да ме превърнеш в готвачка“, но сега само плахо го погледна и почервения.

– Е, как се чувстваш днес? – попита я той ласкаво.

– Днес нищо особено. Само съм малко отпаднала.

– Трябва да се пазиш, скъпа. Ужасно се тревожа за теб.

Надежда Фьодоровна боледуваше от нещо. Самойленко казваше, че имала периодично повтаряща се треска, и я тъпчеше с хинин; другият доктор – Устимович, висок, мършав, саможив човек, който денем си седеше вкъщи, а вечер, хванал изправен бастуна в скръстените си зад гърба ръце, бавно се разхождаше по крайбрежната улица и кашляше, пък намираше, че имала някаква женска болест, и ѝ предписваше сгряващи компреси. Преди, когато Лаевски я обичаше, болестта на Надежда Фьодоровна пораждаше у него жалост и страх, сега обаче виждаше и в болестта ѝ фалш. Пожълтялото сънливо лице, безизразният поглед и прозевките, наблюдавани у Надежда Фьодоровна след пристъпите на треската, и това, че по време на тези кризи тя лежеше загърната с шал и приличаше повече на момченце, отколкото на жена, както и че в стаята ѝ беше задушно и непроветрено – всичко това според него разрушаваше илюзията и беше протест срещу любовта и брака.

Второто беше спанак с твърдо сварени яйца, а на Надежда Фьодоровна като болна ѝ поднесоха кисел с мляко. Когато тя с угрижен вид побутна отначало с лъжичката кисела и след това започна лениво да го яде, отпивайки от млякото, и той чуваше глътките ѝ, го обзе такава тежка омраза, че дори го засърбя главата. Той съзнаваше, че подобно чувство би било оскърбително дори спрямо куче, но го беше яд не на себе си, а на Надежда Фьодоровна, задето предизвикваше у него това чувство. Започваше да разбира защо понякога мъжете убиват любовниците си. Самият той не би могъл да убие, разбира се, но ако се случеше сега да бъде съдебен заседател, би оправдал такава убийство.

– Мерси, скъпа – каза той след обяда и целуна Надежда Фьодоровна по челото.

Вече в кабинета си, се разхожда близо пет минути от ъгъл до ъгъл, като поглеждаше под око ботушите си, след това седна на канапето и промърмори:

– Ще бягам, ще бягам! Ще си изясним отношенията и ще избягам!

Легна на канапето и отново си спомни, че мъжът на Надежда Фьодоровна е умрял може би по негова вина.

„Да обвиняваш някого, че се е влюбил или че е разлюбил, е глупаво – мъчеше се той да убеди самия себе си, легнал по гръб и вдигнал крака, за да нахлузи ботушите си. – Любовта и омразата са ни неподвластни. Що се отнася до мъжа ѝ, аз може би съм една от косвените причини за смъртта му, но все пак – виновен ли съм, че се влюбих в жена му, а тя –

в мене?“

След това стана, подири фуражката си и се запъти към своя колега Шешковски, у когото всеки ден се събираха чиновници да играят винт и да пият студена бира.

„С нерешителността си напомням Хамлет – мислеше Лаевски по пътя. – Колко вярно го е забелязал Шекспир! Ах, колко вярно!“

Глава 3

За да не скучае и за да помогне на затруднените с храната новопристигнали и несемейни, които по липса на хотели в града нямаше къде да обядват, Самойленко им предлагаше нещо като общо меню в дома си. В описваното време у него столуваха само двама: младият зоолог Фон Корен, който всяко лято идваше на Черно море да изучава ембриологията на медузите, и дяконът Победов, завършил неотдавна семинарията и командирован в градчето да замести заминалия на лечение възрастен дякон. И двамата плащаха за обяд и за вечеря по 12 рубли на месец и Самойленко беше получил честната им дума, че ще идват да обядват при него редовно към два часа.

Пръв обикновено пристигаше Фон Корен. Той седнаше мълчаливо в гостната, вземаше от масата албума и започваше внимателно да разглежда потъмнелите фотографии на непознати мъже с широки панталони и с цилиндри и на дами с кринолини и бонета; Самойленко на малцина помнеше имената, а за онези, които беше забравил, говореше с въздишка: „Прекрасен човек, изключителен ум!“ След албума Корен вземаше от етажерката пистолета и присвил лявото си око, дълго се прицелваше в портрета на княз Воронцов или пък заставаше пред огледалото и разглеждаше мургавото си лице с голямо чело и черни, къдрави като на негър коси, басмената си риза на едри цветя върху фон с неопределен цвят, напomniaща персийски килим, и широкия кожен пояс вместо жилетка. Това самосъзерцаване му доставяше едва ли не по-голямо удоволствие от разглеждането на фотографиите и пистолета с изящната му обковка. Той беше много доволен и от лицето си, и от красиво подстриганата брадичка, и от широките си рамене, които явно говореха за неговото добро здраве и масивно телосложение. Беше доволен и от контешкия си костюм, като се почне от вратовръзката в тон с ризата, и се свърши с жълтите му обувки.

По същото време, докато той разглеждаше албума и стоеше пред огледалото, в кухнята и във вестибюла до нея Самойленко, без сако и жилетка, разгърден, развълнуван и облян в пот, се суетеше около масите, зает с приготвянето на салатата или на някакъв сос, или пък на месото, краставиците и лука за студената супа, като блещеше свирепо очи срещу помагачия му ординарец и замахваше към него ту с ножа, ту с лъжицата.

– Подай ми оцета! – заповядваше той. – Тоест не оцета, а зехтина! – крещеше той и тропаше с крака. – Къде тръгна бе, говедо?

– За зехтина, ваше превъзходителство – с треперлив тенор отвърщаше обърканият ординарец.

– По-живо! Той е в долапа! И кажи на Даря да прибави в буркана с краставичките малко копър! Копър! Покрий сметаната, зяпльо, мухите ще я налазят!

От кръсците му къртеше цялата къща. Когато до два часа оставаха десет или петнадесет минути, идваше дяконът, млад човек на двадесет и две години, възслаб, дългокос, голобрад и с едва забележими мустачки. Той се кръстеше с влизането си в гостната пред иконата, усмихваше се и протягаше ръка на Фон Корен.

– Здравейте – студено откликваше зоологът. – Къде бяхте?

– На пристанището да ловя попчета.

– Ясно... Вие, дяконе, изглежда, никога няма да се заемете с работата си.

– Защо пък? Работата не е заек да избяга – отвърщаше ухилен дяконът и пъхаше ръце в страшно дълбоките джобове на белия си подрасник.

– Няма кой да ви пердаши! – въздишаше зоологът.

Минаваше още четвърт час, а все не ги викаха за обяд и все още се чуваше как ординарецът тропаше тичешком с ботуши от вестибула до кухнята и обратно и как Самойленко му крещи:

– Остави го на масата! Къде го слагаш? Измий го първо!

Прегладнели, дяконът и Фон Корен започваха да тропат по пода с токове, за да изразят подобно на зрители в театрална зала своя протест. Най-сетне вратата се отваряше и измъченият ординарец обявяваше: обядът е готов! В столовата ги посрещаше Самойленко, целият плувнал в пот от кухненската задуха и навъсен; той ги гледаше яростно и с израз на ужас вдигаше капака от супника, сипваше им по чиния и едва след като се убедеше, че те ядат с апетит и че яденето им харесва, леко въздъхваше и сядаше в дълбокото си кресло. Лицето му изразяваше нежност, умиление... Без да бърза, си наливаше чашка водка и провъзгласяваше:

– За младото поколение!

След разговора с Лаевски Самойленко през цялото време от сутринта до обед въпреки прекрасното си настроение чувстваше една дълбоко скрита потиснатост; беше му жал за Лаевски и искаше да му помогне. Той изпи чашка водка, преди да премине към супата, въздъхна и

каза:

– Днес видях Ваня Лаевски. Трудно му е на човека. Материалната страна на живота му не е за завидане, но главно – психологията го е налегнала. Жал ми е за момчето.

– Ето за кого никак не ми е жал! – рече Фон Корен. – Ако този симпатичен мъж потъваше, бих го побутнал и с пръчка: потъвай, братко, потъвай...

– Не е истина. Не би го направил.

– Защо мислиш така? – вдигна рамене зоологът. – Аз също съм способен на добра постъпка, както и ти.

– Добра постъпка ли е да удавиш човека? – изхили се дяконът.

– Лаевски? Да.

– На чорбата нещо като че ли й липсва... – помъчи се да промени разговора Самойленко.

– Лаевски е безусловно вреден и не по-малко опасен за обществото от холерния микроб – продължи Фон Корен. – Да го удавиш, е заслуга.

– Не ти прави чест да се изразяваш така за ближния си. Кажй: за какво толкова го мразиш?

– Не говори празни работи, докторе. Глупаво е да мразиш и да презираш микробите, а да гледаш на всеки срещнат, който и да бил той, като на ближен, това, покорно благодаря, значи да не разсъждаваш, да се откажеш от справедливото отношение към хората, с една дума, да си измиеш ръцете. Аз смятам твоя Лаевски за подлец, не крия това и напълно добросъвестно се отнасям към него като към подлец. Е, а щом като ти го приемаш за свой ближен – целувай си се с него; да го считаш за ближен, значи да се отнасяш към него така, както към мен и дякона, тоест никак. Ти си еднакво равнодушен към всички.

– Да наричаш човека подлец! – измърмори Самойленко и се намръщи с отвращение. – Това е толкова некрасиво, че не намирам думи!

– За хората се съди по постъпките им – продължи Фон Корен. – Съдете сега вие, дяконе... С вас ще говоря. Дейността на господин Лаевски е широко разгъната пред вас като дълъг китайски ферман и можете да го четете от начало до край. Какво е постигнал за тези две години, откакто живее тук? Брои се на пръсти. Първо, научи жителите на градчето да играят винт; преди две години тази игра беше неизвестна тук, сега винт играят от сутрин до късна нощ всички, дори жените и хлапетата; второ, научи местните жители да пият бира, което също беше нещо непознато по-рано; на него също гражданите дължат сведенията си относно различните видове водка, така че сега с вързани очи могат да

различат Кошелевската водка от „Смирнов №21“. Трето, преди тук живееха с чужди жени тайно по същите причини, по които крадците крадат тайно, а не явно; прелюбодеянието се смяташе за нещо, което се срамуваха да налагат на показ; Лаевски в това отношение е пионер: той живее с чуждата жена открито. Четвърто...

Фон Корен бързо изгълта супата и подаде чинията си на ординареца.

– Лаевски ми стана ясен още през първия месец от запознанството ни – продължи той, като се обръщаше към дякона. – Пристигнахме с него по едно и също време тук. Хората като него много обичат приятелството, сближаването, солидарността и тям подобни, защото винаги имат нужда от компания за винта, пиенето и хапването; при това те са бърбиви и не могат без слушатели. Станахме близки с него, тоест той ми се мъкнеше всеки ден, пречеше ми да работя и говореше с най-интимни подробности за своята метреса. Първото, което ме поразя у него, беше необикновената му фалшивост, от която направо ми се повдигаше. Като негов приятел аз го упреквах, че много пие, живее нашироко и прави дългове, че нищо не върши и не чете, че му липсва култура и почти нищо не знае. В отговор на всички мои упреци той се усмихваше горчиво, въздишаше и казваше: „Аз съм несретник, излишен човек“ или: „Какво искате, уважаеми, от нас, отломки от крепостничеството?“, или пък: „Ние се израждаме...“ Или ми надуваше главата от приказки за Онегин, Печорин, Байроновия Каин, Базаров, за които обичаше да казва: „Това са нашите бащи по плът и дух“. Един вид, не той е виновен, че служебните документи залежават със седмици неразпечатани и че самият той пие и напива и други около себе си, а му били виновни Онегин, Печорин и Тургенев, които измислили несретника и излишния човек. Причината за крайната разпуснатост и безобразията била, виждате ли, не в самия него, а някъде навън, в пространството. И при това – хитро измислено! – развратен, фалшив и противен бил не той самият, а ние... „ние, хора от осемдесетте години“, „ние, ленивите потомци на крепостното право“, „нас ни е осакатила цивилизацията“... С една дума, трябвало да разберем, че такъв велик човек, като Лаевски, е велик и в своето падение; че неговата разпуснатост, необразованост и нечистоплътност са природно-историческо явление, осветено от необходимостта, че причините в случая са световни, стихийни и че пред Лаевски трябва да окачат кандило, тъй като той е фатална жертва на времето, веянията, наследствеността и прочие. Всички чиновници и дами го слушаха, охкаха и ахкаха, а аз дълго не можех да разбера с кого имам работа: с циник или с

изпечен мошеник? Такива субекти като него, на пръв поглед интелигентни и възпитани, които обичат да говорят много за собственото си благородство, умеят да се представят за необикновено сложни натури.

– Престани! – избухна Самойленко. – Няма да ти позволя в мое присъствие да говориш лошо за този изключително благороден човек!

– Не ме прекъсвай, Александър Давидич – студено каза Фон Корен. – Сега ще свърша. Лаевски е доста елементарен организъм. Ето каква е нравствената му схема: сутрин пантофите, къпане и кафе, след това до обед пантофите, разходка и разговори, в два часа пантофите, обяд и вино, в пет часа къпане, чай и вино, по-нататък винт и льготене, в десет часа къпане, чай и вино, а след полунощ сън и *la femme*⁵. Съществуването му е затворено в тази тясна програма като яйце в черупка. Дали върви, седи, дали се сърди, пише или се радва – всичко се свежда до алкохола, картите, пантофите и жената. Жената играе в живота му съдбоносна, основна роля. Той сам разказва как едва 13-годишен бил вече влюбен; като студент първа година живеел с дама, която му оказала благотворно влияние и на която дължал музикалното си образование. Във втори курс откупил от публичния дом някаква проститутка и я въздигнал до себе си, тоест взел я за метреса, а тя поживяла с него половин година и избягала отново при господарката си и това бягство му причинило големи душевни страдания. Уви, той така страдал, че трябвало да остави университета и да остане две години вкъщи без работа. Но всяко зло за добро. През това време се сближил с една вдовица, която го посъветвала да остави юридическия факултет и да постъпи във филологическия. Така и направил. Със завършването на университета страстно се влюбил в сегашната си... как я казваха?... омъжената, и трябвало да бяга с нея тук, в Кавказ. Уж да търси идеали... В най-скоро време тя ще му омръзне и той ще побегне назад в Петербург пак да търси идеали.

– Отде си толкова сигурен? – избуца Самойленко и погледна ядосано зоолога. – Яж по-добре.

Поднесоха варен кефал с полски сос. Самойленко сложи на двамата столуващи по цяла риба и собственоръчно им я поля със соса. Две-три минути изминаха в мълчание.

– Жената играе съществена роля в живота на всеки човек – каза дяконът. – Няма как.

– Да, но в каква степен? За всекиго от нас жената е майка, сестра, съпруга, приятел, за Лаевски тя е всичко това, но и любовница. Тя, тоест

5. Жената (фр.).

съжителството с нея, е щастие и цел на живота му; той е весел, тъжен, скучен, разочарован – от жената; дотегне ли му животът – жената е виновна; изгрее ли зората на нов живот, намерят ли се идеали – тук търси жената... Задоволяват го само съчинения и картини, където фигурира жена. Според него нашето време е лошо и по-лошо от четиридесетте и шестдесетте години само защото не сме умеели да се отдаваме до самозабрана на любовния екстаз и страстта. Тези сладострастници трябва да имат в мозъка си особен израстък, нещо като сарком, който го притиска и управлява цялата му психика. Вгледайте се в Лаевски, когато е седнал в компания. Ще забележите: когато в негово присъствие се повдигне някой общ въпрос, например за клетката или за инстинкта, той се държи настрана, мълчи и не слуша; видът му е мрачен, разочарован, нищо не му е интересно, всичко е долно и нищожно, но стига да заговорите за женските и мъжките индивиди, за това например, че женската при паяците след оплождането ѝ изяжда мъжкия – очите му пламват от любопитство, лицето му се прояснява. Оживява човекът, с една дума. Всичките му мисли, колкото и благородни, възвишени или безразлични да са, имат винаги една и съща отправна точка. Вървиш с него по улицата и срещаш например магаре... „Кажете, моля ви – пита той, – какво ще се получи, ако се чифтосат магарица с мъжка камила?“ А сънищата му! Разказвал ли ви е сънищата си? Това е нещо великолепно! Ту сънува, че го женят за луната, ту уж го викат в полицията и му заповядват там да съжителства с китара...

Дяконът се залива от смях; Самойленко се е начумерил и сърдито мръщи лицето си, за да не се засмее, но не издържа и прихва и той.

– Ама ги менти! – казва той, изтривайки сълзите си. – Ей Богу, менти!

Глава 4

На дякона малко му трябваше да се разсмее, смееше се, и пръст да му покажеха, до пръсване, до припадък. Човек би си помислил, че обича да бъде сред хората само защото те имат смешни страни и си струва да им се дават смешни прякори. Беше кръстил Самойленко тарангула, ординареца му – юрдек и изпадна във възторг, когато веднъж Фон Корен нарече Лаевски и Надежда Фьодоровна макаци. Той жадно се вглеждаше в лицата, слушаше, без да мига, и ето – очите му заблестяха, лицето му се напрягаше в очакване на момента, когато ще може да си даде воля и да се запревива от смях.

– Това е извратен и пропаднал субект – продължаваше зоологът, а дяконът впи поглед в лицето му в очакване на смешни думи. – Рядко ще срещнете някъде подобно нищожество. Физически е отпуснат, хилав и състарен, а интелектът му по нищо не се различава от този на някоя дебела търговка, която я бива само да плюска, да пие, да спи върху пух и да държи кочияша си за любовник.

Дяконът отново се затресе от смях.

– Не се смейте, дяконе – каза Фон Корен, – това е глупаво в края на краищата. Не бих обърнал внимание на неговото нищожество – продължи той, след като изчака дяконът да престане да се смее, – бих го отменил, без да го забележа, ако не беше толкова вреден и опасен. Вредността му е преди всичко в това, че се ползва с успех сред жените и по този начин застрашава да има потомство, тоест да подари на света дузина Лаевски, също такива хилави и извратени като него самия. Второ, той е във висша степен заразителен. Вече споменах за винта и бирата. Още година-две, и той ще завоюва цялото кавказко крайбрежие. Знаете до каква степен масата, особено средният ѝ слой, вярва в интелигентността, в университетското образование, в изисканите маниери и литературния език. Каквато и низост да извърши, всички вярват, че това е хубаво, че така и трябва да бъде, понеже е интелигентен, либерален и е учил в университет. При това той е несретник, излишен човек, неврастеник, жертва на времето, а това ще рече, че всичко му е позволено. Той е мило момче, душа човек, толкова благосклонно се отнася към човешките слабости; той е сговорчив, податлив, отстъпчив, не е надут, с него можеш и да пийнеш, и да попсуваш, и да поклокарстваш... Масата, винаги склонна към антропоморфизъм в религията и морала, боготвори тъкмо

ония кумири, които имат нейните слабости. Съдете само какво широко поле има той, за да пръска заразата си! При това не е лош актьор, напротив, достатъчно ловък лицемер е и много добре знае къде зимуват рациите. Вземете извъртанятия и фокусите му например, макар и само отношението му към цивилизацията. Той не е и помиришвал цивилизация, а се вайка: „Ах, как сме осакатени от цивилизацията! Ах, как завиждам на диваците, на тези деца на природата, които не познават цивилизацията!“ В смисъл, виждате ли, че някога си, в стари времена, е бил предан с цялата си душа на цивилизацията, служил ѝ е, напълно я е разбрал, но тя го е уморила, разочаровала, измамила го е; той, виждате ли, е Фауст, втори Толстой... А Шопенхауер и Спенсър третира като хлапета и бащински ги потупва по рамото: е, как е, братко Спенсър? Разбира се, не е чел Спенсър, но колко мил е само, когато с лека, небрежна ирония говори за своята госпожа: „Тя е чела Спенсър!“ И го слушат, и никой не иска да разбере, че този шарлатанин няма право не само да се изказва за Спенсър с такъв тон, но дори да му ближе подметките! Само едно изключително самолюбиво, долно и гнусно животно може да се пъха в цивилизацията, в авторитетите, в чуждия олтар, да пръска кал и да им подмига като палячо с единствената цел да оправдае и да прикрие своята хилавост и нравствена нищожност.

– Не знам, Коля, какво искаш от него – каза Самойленко и погледна зоолога вече не ядосано, а виновно. – Той е човек като всички. Разбира се, не без слабости, но е на равнището на съвременните идеи, служи, принася полза на отечеството. Преди десет години работеше тук едно старче като пълномощник, човек с изключителен ум... Та той казваше...

– Стига, престани! – прекъсна го зоологът. – Казваш: служител. Но как служи? Да не би с появата му тук порядките да станаха по-добри, а чиновниците – по-изпълнителни, честни и вежливи? Напротив, с авторитета си на интелигентен човек с университетско образование той само узаконява тяхната разпуснатост. Прилежен е само на двадесето число, когато дават заплатите, през останалите дни само тътри пантофите си и се мъчи да си придаде такъв израз, сякаш прави на руското правителство голяма услуга с това, че живее в Кавказ. Не, Александър Давидич, не се застъпвай за него. Не си искрен от начало до край. Ако наистина го обичаш и го смяташ за свой ближен, първо няма да бъдеш равнодушен към слабостите му, да проявяваш снизходителност, а ще се постараш, за негово добро, да го обезвредиш.

– Тоест как?

– Да го обезвредиш. Но тъй като е непоправим, може да бъде обезвреден само по един начин...

Фон Корен прокара пръст около шията си.

– Или да го удавиш например... – добави той. – В интерес на човечеството, а и в своя собствен, такива хора трябва да бъдат унищожавани. На всяка цена.

– Какви ги плещиш?! – надигна се Самойленко и загледа изненадан спокойното студено лице на зоолога. – Дяконе, какви ги дрънка? Ти с всичкия ли си?

– Не настоявам за смъртно наказание – каза Фон Корен. – Ако е доказано, че то е пагубно, измислете нещо друго. Не бивало да се премахне Лаевски, тогава го изолирайте, обезличете го, пратете го на принудителна работа.

– Какво приказваш? – ужаси се Самойленко. – С пипер, с пипер! – завика той с отчаян глас, забелязал, че дяконът яде пълнените тиквички, без да ги поръси с пипер. – Ти си човек с изключителен ум, а какви ги говориш?! Да пратиш на принудителна работа нашия приятел, един толкова горд, интелигентен човек!!!

– А ако е горд и вземе да се съпротивява, направо в пранги!

Самойленко не можа да изговори нито дума и само пошава с пръсти; дяконът погледна изуменото му, наистина смешно лице и прихна да се смее.

– Но стига сме говорили за това – каза зоологът. – Запомни само едно, Александър Давидич, че първобитното човечество е било предпазвано от подобни на Лаевски индивиди чрез борбата за съществуване и подбора; днес нашата култура значително е отслабила борбата и подбора и ние сами трябва да се погрижим за унищожаването на хилавите и негодните, иначе, когато всички тези Лаевски се размножат, цивилизацията ще загине и човечеството ще се изроди напълно. Сами ще сме си виновни.

– Ако ще давим и бесим хората – отбеляза Самойленко, – то по дяволите твоята цивилизация, по дяволите човечеството! По дяволите! Виж какво ще ти кажа: ти си човек учен, с изключителен ум, ти си гордост за отечеството, но немците са те развалили. Да, немците! Немците!

Откакто беше напуснал Дерпт⁶, където бе следвал медицина, Самойленко рядко виждаше немци и не беше прочел нито една немска книга, но според него цялото зло в политиката и науката идваше от

6. Така се е наричал град Тарту (Естония) от 1224 до 1893 г.

немците. Как беше стигнал до този извод, самият той не би могъл да каже, но държеше твърдо на него.

– Да, немците! – повтори той още веднъж. – Да идем да пием чай.

Станаха и тримата, сложиха си шапките и отидоха в градинката пред входа, където се настанаха под сянката на бледните кленове, крушите и кестена. Зоологът и дяконът седнаха на пейката до масичката, а Самойленко се отпусна в плетения стол с широка полегата облегалка. Ординарецът им донесе чай, сладко и бутилка сироп.

Беше много горещо, около тридесет градуса на сянка. Знойният въздух замря, беше толкова неподвижен, че дългата паяжина, проточила се от кестена до земята, бе провиснала и не помръдваше.

Дяконът взе китарата, която постоянно лежеше на земята край масата, настрои я и запя тихо, с тънък гласец: „Момци семинаристи край кръчмата стояха“... но тутакси млъкна, изнурен от жегата, избърса потта от челото си и погледна нагоре към горещото синьо небе. Самойленко задрямаше; от зноя, тишината и сладката следобедна дрямка, която бързо налегна цялото му тяло, той отпадна и главата му се замая, ръцете му увиснаха, очите му се присвиха, главата му клюмна на гърдите. Той погледна със съзливо умиление Фон Корен и дякона и замърмори:

– Младото поколение... Звезда на науката и светилник на църквата... Току-виж, станал от тая дългопола алилуя някой митрополит, че и ръка ще трябва тогава да му се целува... Какво пък... да му дава Господ...

Скоро се разнесе похъркване. Фон Корен и дяконът допиха чая си и излязоха на улицата.

– Пак ли на пристанището да ловите попчета? – попита зоологът.

– Не, горещичко е.

– Отбийте се при мен. Ще опаковате колета ми и ще препишете туй-онуй. Тъкмо ще обсъдим с какво да се заемете. Трябва да се работи, дяконе. Така не бива.

– Думите ви са справедливи и логични – рече дяконът, – но леността ми си намира извинение в обстоятелствата на сегашния ми живот. Както знаете, неопределеността на положението спомага значително за апатичното състояние на хората. Временно ли съм изпратен тук или завинаги, един Господ знае; живея в неизвестност, а жена ми си живурка при баща си и скупае. Пък и да си призная, от жегата мозъкът ми се е разкиснал.

– Празни работи – каза зоологът. – И на жегата може да се свикне, и без жената също. Не бива да се отпусваме. Човек трябва да се държи.

Глава 5

Надежда Фьодоровна отиваше сутринта да се къпе, придружена от готвачката Олга, която се бе натоварила с кана, меден леген, чаршафи и гъба. Два неизвестни парахода с опушени бели комини стояха на рейд. Трябва да бяха чуждестранни товарни. Някакви мъже, целите в бяло, че и с бели обувки, ходеха по пристанището и крещяха силно на френски, а от същите параходи нещо им отвърщаха. Камбаните на малката градска черква биеха усилено.

„Днес е неделя!“ – спомни си с удоволствие Надежда Фьодоровна.

Тя се чувстваше напълно здрава и бе във весело, празнично настроение. С новата си широка рокля от соа екрю и с голяма сламена шапка, чиято широка периферия беше силно прегъната към ушите, така че лицето ѝ надничаше сякаш от кутийка, си представяше, че изглежда твърде миличка. Мислеше си, че в целия град има само една млада, красива и интелигентна жена – именно тя, и че единствено тя умее да се облича евтино, изящно и с вкус. Тази рокля например ѝ струва само 22 рубли, а колко е сладка! В целия град единствено тя може да се харесва, а мъже има много и всички те трябва по неволя да завиждат на Лаевски.

Надежда Фьодоровна се радваше, че напоследък той беше студен, съдържано вежлив с нея и от време на време дори дързък и груб; на всичките му постъпки, както и на презрителните му, студени или странни, непонятни погледи тя би реагирала преди със сълзи, упреци и заплахи, че ще си замине или ще се умори с глад, сега обаче само пламваше, поглеждала го виновно и се радваше, че той не търси милувките ѝ. Щеше да е още по-добре, ако я ругаеше или заплашваше, тъй като се чувстваше много виновна пред него. Струваше ѝ се, че е виновна, първо, задето не съчувстваше на мечтите му за трудов живот, заради който бе зарязал Петербург и пристигнал тук в Кавказ, и беше уверена, че напоследък той ѝ се сърди именно за това. Когато бе тръгнала за Кавказ, ѝ се струваше, че още първия ден ще намери тук уединено кътче на брега, уютна сенчеста градинка с птички и ручейчета, където ще може да сади цветя и зеленчуци, да развъжда патици и кокошки, да кани съседите, да лекува бедните селяни и да им раздава книжлета за четене; оказа се, че Кавказ – това са голи планини, гори и огромни долини, че трябва дълго да подбиращ, да тичаш и да строиш и че тук няма никакви съседи, и е много горещо, и могат да те ограбят. Лаевски не бързаше да се сдобие с

участък; тя беше доволна от това и двамата сякаш се бяха наговорили мислено никога да не споменават за трудовия живот. Щом ѝ мълчи, мислеше си, значи се сърди, че тя мълчи.

Второ, без негово знание тя бе накупила за тези две години от магазина на Ачмианов разни дреболии за около триста рубли. Купуваше по малко кога платове, кога коприна, кога някой чадър и незабелязано бе натрупала този дълг.

„Днес вече ще му кажа...“ – реши тя, но мигом съобрази, че при сегашното настроение на Лаевски едва ли ще е удобно да му споменава за дълговете си.

Трето, тя вече два пъти в отсъствието на Лаевски приемаше у дома си Кирилин, полицейския пристав: веднъж сутринта, когато Лаевски беше отишъл да се къпе, и втори път в полунощ, когато той играеше карти. Като си спомни за това, Надежда Фьодоровна пламна цялата и хвърли поглед към готвачката, сякаш да се убеди, че тя не подслушва мислите ѝ. Дългите, нетърпимо горещи скучни дни, прекрасните сладостни вечери, душните нощи и целият този живот, когато от сутрин до вечер не знаеш за какво да употребиш ненужното време, и натрапчивите мисли, че тя е най-красивата и млада жена в града и че младостта ѝ си отива на вятъра, и самият Лаевски – честен, идеен, но еднообразен, който вечно шляпа с пантофите си, гризе ноктите си и досажда с капризите си – всичко това ѝ влияеше, малко по малко я овладяха желанието и тя ден и нощ като луда мислеше за едно и също. В дъха си, в погледите, в тона на гласа и в походката си усещаше само желанието си; шумът на морето ѝ нашепваше, че трябва да люби, вечерният мрак – същото, планините – същото... И когато Кирилин започна да я ухажда, не беше по силите ѝ, а и не искаше, не можеше да се противи и му се отдаде...

Този път чуждестранните параходи и хората в бяло, кой знае защо, ѝ напомниха някаква огромна зала; заедно с френската реч в ушите ѝ закънтяха звуците на валс и гърдите ѝ потръпнаха от безпричинна радост. Поиска ѝ се да танцува и да бърбори на френски.

Тя с радост си мислеше, че в изневярата ѝ няма нищо страшно. В изневярата ѝ душата не бе взела участие; тя продължава да обича Лаевски, което се вижда от това, че го ревнува, жали и скучае без него вкъщи. Кирилин не се оказа нещо особено, беше грубоват, макар и красив, с него всичко бе приключено и повече нищо нямаше да има. Било каквото било, това не засяга никого, а и да научи, Лаевски няма да повярва.

На брега имаше само една женска къпалня, а мъжете се къпеха под открито небе. Надежда Фьодоровна завари в къпалнята Маря

Константиновна Битюгова – възрастна дама, жена на чиновник, и 15-годишната ѝ дъщеря Катя, гимназистка: двете седяха на скамейката и се събличаха. Маря Константиновна беше добра, възторжена и деликатна особа, говореше провлечено и с патос. До 32-годишна възраст беше служила като гувернантка, после се бе омъжила за чиновника Битюгов, малък плешив човек със сресани към слепоочията коси и много хрисим. И досега тя бе влюбена в него, ревнуваше го, пламваше при думата „любов“ и уверяваше всички, че била много щастлива.

– Скъпа моя! – каза тя възторжено, като видя Надежда Фьодоровна и придаде на лицето си израз, който всичките ѝ познати наричаха захаросан. – Мила, колко приятно е, че дойдохте! Ще се къпем заедно – това е очарователно!

Олга бързо свали роклята и ризата си и се зае да съблича господарката си.

– Днес не е толкова горещо като вчера, нали? – каза Надежда Фьодоровна и потръпна от грубите докосвания на голата готвачка. – Вчера едва не умрях от задухата.

– О, да, мила! Аз самата едва не се задуших. Вярвате ли, вчера се къпах три пъти... представяте ли си, мила, три пъти! Дори Никодим Александрич се разтревожи.

„Как може да са толкова грозни? – помисли си Надежда Фьодоровна, като погледна Олга и жената на чиновника; хвърли поглед и към Катя и си помисли: Момичето има хубаво телце“.

– Вашият Никодим Александрич е много, много трогателен! – каза тя. – Направо съм влюбена в него.

– Ха-ха-ха! – засмя се пресилено Маря Константиновна. – Това е очарователно!

Щом се освободи от дрехите си, Надежда Фьодоровна изпита желание да литне. Струваше ѝ се, че ако размаха ръце, непременно ще полети като птица. Съблечена, тя забеляза, че Олга гледа с погнуса бялото ѝ тяло. Олга, млада войнишка жена, живееше със законния си мъж и затова се смяташе за по-добра и по-горна от нея. Надежда Фьодоровна чувстваше също, че Маря Константиновна и Катя не я уважават и се страхуват от нея. Това ѝ беше неприятно и за да се издигне в очите им, каза:

– В Петербург вилният сезон сега е в разгара си. Толкова познати имаме с мъжа ми! Ще трябва да замина да се видя с тях.

– Вашият мъж, струва ми се, е инженер? – плахо запита Маря Константиновна.

– Говоря за Лаевски. Той има много познати. Но за съжаление

майка му е горда аристократка и ограничена...

Надежда Фьодоровна не довърши и се хвърли във водата; Маря Константиновна и Катя влязоха след нея.

– Нашето общество е пълно с предразсъдъци – продължи Надежда Фьодоровна – и да живееш в него, не е така лесно, както изглежда.

Маря Константиновна, която беше служила като гувернантка в аристократически семейства и беше наясно с това общество, каза:

– О, да! Вярвате ли, мила, Гаратински държаха да съм с различен тоалет и на закуска, и на обяд, така че, като да бях някаква актриса, освен заплата получавах още и за гардероба си.

Тя застана между Надежда Фьодоровна и Катя, сякаш за да прегради дъщеря си от водата, която миеше тялото на Надежда Фьодоровна. През отворената врата към морето се виждаше как някой плува на сто крачки от къпалнята.

– Мамо! Това е нашият Костя! – обади се Катя.

– Ах, ах! – закудкудяка изплашено Маря Константиновна. – Ах! Костя – завика тя, – върни се! Костя, върни се!

Костя, момче на четиринадесет години, за да блесне с храбростта си пред майка си и сестра си, се бе гмурнал и отплувал навътре, но се бе уморил и сега бързаше да се върне, ала по сериозното му напрегнато лице се виждаше, че не вярва в силите си.

– Все ядове с тези момчета, мила! – взе да се успокоява Маря Константиновна. – Кога ли ще си счупи врата. Ах, мила, колко приятно е и в същото време колко тежко е да бъдеш майка! От всичко се страхуваш.

Надежда Фьодоровна сложи сламената си шапка и се хвърли навътре в морето. Тя отплува на десетина метра и се обърна по гръб. Виждаше така морето от хоризонта, параходите, хората по брега, града и всичко това заедно със зноя и прозрачните нежни вълни я дразнеше и й шепнеше, че трябва да живее, да живее... Покрай нея бързо, порейки енергично вълните и въздуха, премина платноходка; мъжът на кормилото я гледаше и на нея ѝ беше приятно, че я гледат...

След като се изкъпаха, дамите се облякоха и тръгнаха заедно.

– Втриса ме през ден, а пък не отслабвам от това – говореше Надежда Фьодоровна, като облизваше солените си от морска вода устни и отвръщаше с усмивка на поклоните на срещаните познати. – Винаги съм била пълна, но сега, струва ми се, съм напълняла още повече.

– Това, мила, е от натурата. Който не е предразположен към пълнене, както съм аз например, никаква храна не му помага. Намокрили сте си обаче шапката, мила.

– Нищо, ще изсъхне.

Надежда Фьодоровна видя отново хората, облечени в бяло, които ходеха по крайбрежната улица и разговаряха на френски; и кой знае защо, в гърдите ѝ отново се надигна радост и тя смътно си припомни някаква огромна зала, в която някога бе танцувала или може би я бе сънувала. Но нещо дълбоко в душата ѝ нашепваше, че тя е дребна, пошла, долна, нищожна жена...

Маря Константиновна се спря пред входа на дома си и я покани да влезе и поседи.

– Елате, драга моя! – каза тя с умоляващ глас и в същото време погледна Надежда Фьодоровна с безпокойство и надежда: дано се откаже и не влезе!

– С удоволствие – съгласи се Надежда Фьодоровна. – Знаете как обичам да идвам у вас!

И влезе вътре. Маря Константиновна я настани да седне, поднесе ѝ кафе, почерпи я с козуначени кифли, след това ѝ показа фотографиите на бившите си възпитанички – госпожиците Гаратински, които се бяха вече изпоженили, показа също бележките на Катя и Костя; бележките бяха много добри, но за да изглеждат още по-добри, тя с въздишка се оплака колко трудно било вече да учиш в гимназия... Тя се грижеше за гостенката си и в същото време я съжаляваше и страдеше от мисълта, че с присъствието си Надежда Фьодоровна може да повлияе лошо върху нравствеността на Костя и Катя, и се радваше, че нейният Никодим Александрич не си е вкъщи. Тъй като според нея всички мъже обичат „такива“, Надежда Фьодоровна можеше лошо да повлияе и върху Никодим Александрич.

По време на разговора си с гостенката Маря Константиновна нито за миг не забравяше, че същата вечер ще има пикник и че Фон Корен я бе помолил настойчиво да не говори за това пред макаките, тоест пред Лаевски и Надежда Фьодоровна, но тя се изпусна, без да иска, цялата пламна и каза смутено:

– Надявам се, че и вие ще дойдете!

Глава 6

Бяха се наговорили да излязат на седем-осем версти от града по пътя на юг, да спрат край духана⁷ при сливането на двете рекички – Черна и Жълта, и да сварят там рибена чорба. Потеглиха още в пет часа. Най-отпред с кабриолета пътуваха Самойленко и Лаевски, след тях в каляска, впрегната в тройка, Маря Константиновна, Надежда Фьодоровна, Катя и Костя; при тях беше и кошницата с провизиите и приборите. В следващия екипаж се возеха приставът Кирилин и младият Ачмианов, синът на същия онзи търговец Ачмианов, на когото Надежда Фьодоровна дължеше триста рубли. Срещу тях на седалката, присвит и с подгънати крака, седеше Никодим Александрич, дребен, прибран, с гладко причесани коси на слепоочията. Най-отзад ги следваха Фон Корен и дяконът; в краката на дякона лежеше кошница с риба.

– Отбиваай! – крещеше с цяло гърло Самойленко, когато насреща им се зададеше волска кола или някой абхазец на магаре.

– След две години, когато ще разполагам със средства и хора, ще се отправя в експедиция – разказваше Фон Корен на дякона. – Ще мина по брега от Владивосток до Беринговия проток и след това – от протока до устието на Енисей. Ще начертаем карта, ще изучим фауната и флората и ще се заемем подробно с геологията, както и с антропологически и етнографски изследвания. От вас зависи ще дойдете ли с мен или не.

– Това е невъзможно – каза дяконът.

– Защо?

– Аз съм зависим, семеен човек.

– Жена ви ще ви пусне. Ние ще я осигурим. Още по-добре, ако я убедите, за обща полза, да стане монахиня; това би ви дало възможност самият вие да се покалугерите и да се включите в експедицията като йеромонах. Мога да ви уредя това.

Дяконът мълчеше.

– Добре ли сте запознат с богословската част? – попита го зоологът.

– Слабичко.

– Хм... Тук нищо не мога да ви посъветвам, защото и самият аз съм слабо запознат с богословието. Дайте ми списък на книгите, които са ви необходими, за да ви ги изпратя през зимата от Петербург. Ще ви е необходимо също да прочетете записките на духовниците

7. Питейно заведение от рода на кръчмите в Кавказ.

пътешественици; между тях се срещат добри етнолози и познавачи на източните езици. Когато се запознаете с техния похват, ще ви бъде по-лесно да пристъпите към работата. А докато нямате книгите, не губете напразно време, идвайте при мене и ще се заемем с компаса, ще минем метеорологията. Всичко това е необходимо.

– Абе това е така... – измънка дяконът и се засмя. – Молах за място в Средна Русия и чичо ми, който е протойерей, обеща да ми съдейства. Ако тръгна с вас, ще излезе, че напразно съм го тревожил.

– Не разбирам колебанията ви. Като обикновен дякон, който служи само по празниците, а през останалите дни е свободен, вие и след десет години ще си останете все такъв, какъвто сте сега, само дето ще пуснете мустаци и брада, докато, върнали се от експедицията, след същите тези десет години ще бъдете съвсем друг човек, със съзнание, че нещо сте постигнали.

От дамския екипаж се чува викове на ужас и възторг. Екипажите се движеха по път, прокаран над съвсем отвесен скалист бряг, и всички имаха усещането, че препускат по някаква полица, прикрепена към висока стена, и всеки миг ще полетят в пропастта. Отдясно се разстиляше морето, отляво беше неравната кафява стена с черни петна, червени жилки и пълзящи коренища, а над главите им, надвесили се сякаш със страх и любопитство, гледаха надолу къдрави иглолистни клонаци. След минута отново писък и смях: минаваха под огромна надвиснала скала.

– Не ми е ясно за какъв дявол съм тръгнал с вас – каза Лаевски. – Колко глупаво и банално? Аз трябва да пътувам на север, да бягам, да се спасявам, а, кой знае защо, съм тръгнал на този идиотски пикник.

– Погледни само панорамата! – каза му Самойленко, когато конете свиха наляво и се откри долината на Жълтата рекичка, и самата тя блесна – жълта, мътна, бясна...

– Нищо хубаво не виждам в това, Саша – отвърна Лаевски. – Да се възторгваш непрекъснато от природата, значи да демонстрираш бедността на собственото си въображение. В сравнение с онова, което може да ми даде моето въображение, всички тези поточета и скали са дивотия и нищо повече.

Каляските се носеха вече по брега на рекичката. Малко по малко високите хълмисти брегове взеха да се събират, долината се стесняваше и заприличваше в далечината на клисура; каменистата планина, покрай която пътуваха, беше образувана от огромни камъни, които тегнеха един връз друг с такава страшна сила, че всеки път, щом ги погледнеше,

Самойленко неволно изпъшкваше. На места мрачната и красива планина се прорязваше от тесни пукнатини и проломи, които обляхваха пътуващите с влага и тайнственост; през теснините се виждаха други планински хребети, тъмнокафяви, розови, лилави, сивкави или зелени, с ярка светлина. Понякога, когато минаваха покрай проломите, се чуваше как някъде от височината пада и се пръска в камъните вода.

– Ах, проклетите планини – въздишаше Лаевски, – колко са ми омръзнали!

Там, където Черната рекичка се вливаше в Жълтата и черната, приличаща на мастило вода зацапваше жълтата и се бореше с нея, встрани от пътя стоеше духанът на татарина Кербалай с руско знаме на покрива и с табела, изписана с тебешир: „Приятен духан“; около него имаше малка градинка, оградена с плет, с маси и пейки, а сред жалките бодливи тръни се възправяше един-единствен кипарис, красив и тъмен.

Кербалай, дребен, пъргав татарин със синя риза и бяла престилка, стоеше на пътя и се кланяше ниско на екипажите с ръце върху корема, показал в усмивка белите си блестящи зъби.

– Здравсти, Кербалайка? – викна му Самойленко. – Ще спрем малко по-нататък, а ти ни донеси там самовара и столове! Живо!

Кербалай кимаше със стриганата си глава и нещо бърбореше, но само седящите в последния екипаж можаха да чуят: „Има пъстърва, ваше превъзходителство“.

– Носи я, носи! – каза му Фон Корен.

Екипажите спряха на около петстотин крачки от духана. Самойленко намери малка полянка с пръснати по нея камъни, удобни за сядане. Имаше и едно дърво, повалено от буря, с изтръгнати мъхнати корени и с изсъхнали жълти игли. Недалеч над рекичката беше прехвърлено неустойчиво мостче от греди, а на другия бряг, точно насреща, стоеше на четири невисоки кола малък плевник, сушилня за царевица, напомняща къщурката на кокоши крака от приказката; от вратата ѝ на долу се спускаше стълбичка.

Първото впечатление на всички беше такова, че никога не ще се измъкнат от тук. От всички страни, накъдето и да погледнеш, се надигаха една връз друга планини и откъм духана и тъмния кипарис бързо-бързо пълзяха вечерни сенки. От това тясната крива долина на Черната рекичка ставаше още по-тясна, а планинските хребети – по-високи. Чуваше се как реката бучеше, и църкаха безспир жътвари.

– Очарователно! – каза Маря Константиновна, дишайки дълбоко от възторг. – Деца, погледнете колко е хубаво! Каква тишина!

– Да, наистина е хубаво – съгласи се Лаевски; изгледът му хареса и, кой знае защо, когато погледна небето, а след това – синкавия дим от комина на духана, изведнъж му стана тъжно. – Да, хубаво е! – повтори той.

– Иван Андреич, опишете този изглед! – каза прочувствено Маря Константиновна.

– Защо? – попита Лаевски. – Впечатлението е по-силно от всякакво описание. Това богатство от тонове и звуци, което всеки получава от природата посредством впечатленията, писателите го опошляват до безобразен, неузнаваем вид.

– Нима? – студено запита Фон Корен, който си бе избрал най-големия камък край водата и се мъчеше да се покатери на него, за да седне. – Нима? – повтори той и погледна вторачено Лаевски. – А Ромео и Жулиета? А например украинската нощ на Пушкин? Природата трябва да им се поклони до земята.

– Възможно и тъй да е... – съгласи се Лаевски, защото го домързя да се задълбочава и да противоречи. – Впрочем – каза той след малко – какво толкова са всъщност Ромео и Жулиета? Красивата поетична, чиста любов – това са рози, под които се мъчат да скрият гнилотата. Ромео е също такава животно, както и всички останали.

– За каквото и да заговори човек, вие всичко свеждате до...

Фон Корен погледна Катя и не довърши.

– До какво свеждам всичко? – попита Лаевски.

– Казват ви например: „Колко красива е тази чепка грозде!“, а вие: „Да, но колко е безобразна, когато я дъвчат и смилат в стомаха си“. Защо трябва да се говорят тия неща? Не е ново и... изобщо странен похват.

Лаевски знаеше, че Фон Корен не го обича, затова се боеше от него и в негово присъствие се чувстваше така, като че отвсякъде му е тясно и зад гърба му стои някой. Той нищо не отвърна, дръпна се встрани и съжали, че беше дошъл.

– Господа, марш за съчки за огън! – изкомандва Самойленко.

Всички се пръснаха кой където намери, и останаха само Кирилин, Ачмианов и Никодим Александрич. Кербалай донесе столове, застла един килим на земята и сложи на него няколко бутилки с вино. Приставът Кирилин, висок представителен мъж, който и в пек, и в мраз не се разделяше от навлечения върху китела му шинел, напомняше с горделивата си осанка, с важната си походка и с ниския си, малко пресипнал глас млад провинциален полицейски началник. Изразът на лицето му

беше тъжен и сънлив, сякаш го бяха събудили току-що против желанието му.

– Какво си донесъл, говедо? – изръмжа той на Кербалай, като изговаряше бавно всяка дума. – Бях ти поръчал кварели, а какво си домъкнал, татарска муцуно? А? Какво?

– Имаме си достатъчно свое, Егор Алексеич – плахо и вежливо отбеляза Никодим Александрич.

– Какво? Но аз желая да има и мое вино. Предполагам, че щом участвам в пикника, имам пълното право да внеса своя дял. Пред-по-лагам! Донеси десет бутилки кварели!

– Защо толкова много? – изненада се Никодим Александрич, който знаеше, че Кирилин нямаше пари.

– Двадесет бутилки! Тридесет! – викна Кирилин.

– Оставете го, така да е – прошепна Ачмианов на Никодим Александрич, – аз ще ги платя.

Надежда Фьодоровна беше във весело, закачливо настроение. Искаше й се да скача, да се смее, да крещи, да дразни, да кокетничи. В евтината си басмена рокля на сини точки, с червени обувки и със сламената си шапка се чувстваше мъничка, прелестна, лека и въздушна като переруда. Тя притича по неустойчивото мостче и около минута се взира във водата, докато й се зави свят, след това изпищя и побягна със смях към сушилният и й се струваше, че всички мъже, дори и Кербалай, й се любуват. Когато в бързо настъпващата тъмнина дърветата взеха да се сливат с планината, а конете – с екипажите, и в прозорците на духана блесна светлина, тя се изкачи по пътечката, която се виеше между камъните и бодливите храсти, горе на билото и седна на един камък. Долу край накладения вече огън се движеше със запретнати ръкави дяконът и дългата му черна сянка обикаляше като радиус около пламъците; той подхвърляше съчки в огъня и с една лъжица, привързана към дълга пръчка, бъркаше в котела. Самойленко шетаеше около огъня с бакърено-червено лице както в кухнята у дома си и крещеше свирепо:

– Къде е солта, господа? Нима сте я забравили? Какво сте насядали всички като помешчици, аз самичък ли да ви шетам?

Върху поваленото дърво един до друг седяха Лаевски и Никодим Александрич и замислено гледаха огъня. Маря Константиновна, Катя и Костя вадеха от кошниците приборите за чай и чиниите. Скръстил ръце и поставил единия си крак върху камъка, Фон Корен стоеше на брега досами водата и мислеше за нещо. Червените петна от огъня заедно със сенките по земята танцуваха около тъмните човешки фигури, трепкаха

върху планината, дърветата, моста и сушилнята; отсрещният стръмен изровен бряг беше целият осветен, мигаше и се отразяваше в рекичката и бързо бягащата бурна вода разкъсваше на части отражението му.

Дяконът тръгна за рибата, която Кербалай чистеше и миеше на брега, но на половината път се спря и се огледа наоколо.

„Боже мой, колко е хубаво! – помисли си той. – Хора, камъни, огън, здрачина, повалено дърво – нищо повече, но колко е хубаво!“

На отсрещния бряг около сушилнята се появиха някакви непознати хора. Поради трепкащата светлина и носения натам дим от огъня всички тези хора не можеше да се разгледат наведнъж, а се виждаха поотделно – ту някоя рошава шапка и сива брада, ту синя риза, ту дрипава дреха от раменете до коленете и кинжал на корема, ту младо мургаво лице с черни вежди, такива гъсти и резки, сякаш изписани с въглен. Четири-пет души от тях седнаха на земята в кръг, а останалите петима се отправиха към сушилнята. Единият застана на вратата с гръб към огъня и заразкава, с ръце отзад, нещо, изглежда, много интересно, защото, когато Самойленко хвърли нови съчки и огънят лумна, пръсна искри и ярко освети сушилнята, се видя как от вратата гледат две спокойни физиономии, изразяващи дълбоко внимание, и как насядалите в кръга се обърнаха и взеха да се вслушват и те в разказа. Малко по-късно седналите запяха тихо нещо провлечено, мелодично, приличащо на църковна песен по Велики пости... Заслушан в песента, дяконът си представи какво ще стане с него, когато се върне от експедицията: вече млад йеромонах мисионер, автор с име и великолепно минало; помазват го за архимандрит, след това за архиерей; той служи литургия в катедралата; изкачва се на амвона със златна митра и с панагия на гърдите и осенявайки стълпени народ с трикирий и дикирий, произнася: „Призри с небесе, Боже, и виждь и посети виноград сей, его же насади десница твоя!“ А в отговор децата запяват с ангелски гласове: „Святи Боже...“

– Дяконе, къде е рибата? – чу се гласът на Самойленко.

Като се върна при огъня, дяконът си представи как в горещ юлски ден по прашния път се ниже църковно шествие; най-отпред селяните носят хоругви, а жените и момите – икони, след тях вървят момченцата от хора и псалтът с превързана буза и със слама в косите, после по реда си и той, дяконът, след него попът със скуфейката и с кръст в ръце и вече зад него се точи тълпа от мъже, жени и хлапетии; тук, в тълпата, са и попадията, и жена му със забрадки. Хорът на момчетата запява, деца реват, кръскаят пѣдпѣдци, пее чучулига... Ето че шествието спира и поръсват със светена вода паството... Продължават по-нататък и

коленичат с молитва за дъжд. После хапване, разговори...
„И това също е хубаво...“ – помисли си дяконът.

Глава 7

Кирилин и Ачмианов се изкачваха нагоре по пътеката. Ачмианов изостана и се спря, а Кирилин приближи до Надежда Фьодоровна.

– Добър вечер! – козирува той.

– Добър вечер!

– Мда! – каза Кирилин и погледна замислено небето.

– Какво да? – попита Надежда Фьодоровна и замълча, защото забеляза, че Ачмианов ги наблюдава.

– Така значи – бавно заговори офицерът, – нашата любов увехна, преди да разцъфне, така да се каже. Как с ваше позволение да разбираме това? Някакво кокетство от ваша страна ли е, или пък ме смятате за безделник, с когото можете да постъпвате, както си щете?

– Това беше грешка! Оставете ме! – каза рязко Надежда Фьодоровна, като го погледна в тази прекрасна, чудесна вечер със страх и се запита с недоумение: нима наистина този човек ѝ е харесвал, макар и за минута, и ѝ е бил близък?

– Тъй! – каза Кирилин, постоя известно време в мълчание, помисли и каза: – Какво пък? Ще изчакаме, когато бъдете в по-добро настроение, а засега смея да ви уверя, че съм порядъчен човек и на никого няма да позволя да се съмнява в това. Няма да ме разигравате! Adieu!

Той отново козирува и тръгна встрани, провирайки се между храстите. Малко след това се приближи нерешително и Ачмианов.

– Днес е чудна вечер! – каза той с лек арменски акцент.

Той имаше приятен вид, обличаше се по модата, държеше се просто като благовъзпитан младеж, но Надежда Фьодоровна не го обичаше за това, че дължеше на баща му триста рубли; беше ѝ неприятно също така, че на пикника са поканили този бакалин, както и че той бе решил да ѝ доядва именно тази вечер, когато на душата ѝ беше толкова спокойно.

– Изобщо с пикника ни провървя – каза той и замълча.

– Да – съгласи се тя и спомнила си сякаш своя дълг, каза небрежно: – Да, предайте във вашия магазин, че тези дни Иван Андреич ще мине и ще заплати триста... или не помня точно колко рубли.

– Готов съм да дам още триста, стига да не ми напомняте всеки ден за това. Защо е тази проза?

Надежда Фьодоровна се засмя; мина ѝ през ум смешната мисъл, че

ако не е достатъчно нравствена и пожелае, то за един миг би могла да се отърве от дълга си. Ако завърти например главата на този красив млад будала! Колко всъщност смешно, нелепо и диво би било! И изведнъж ѝ се поиска да го накара да се влюби в нея, да го обере, да го захвърли и после да види какво ще излезе от това.

– Разрешете ми да ви дам един съвет – плахо каза Ачмианов. – Пазете се, моля ви, от Кирилин. Той навсякъде разправя за вас ужасни неща.

– Никак не ме интересува какво разправя за мен всеки глупак – каза студено Надежда Фьодоровна, но я обзе тревога и смешната мисъл да си поиграе с младия и хубавичък Ачмианов изведнъж загуби привлекателността си.

– Трябва да слизаме – каза тя. – Викат ни.

Рибената чорба долу беше вече готова. Сипваха си по чиниите и ядяха с такова свещенодействие, с каквото това се прави само на пикници, и всички намираха, че чорбата била един път и че вкущи никога не били яли нещо по-вкусно. Както винаги става на пикник, обърквайки се сред многото салфетки, пакети, ненужни, разлетели се от вятъра мазни хартии, не знаеха коя филия или чаша на кого е, разливаха вино върху килима и коленете си, разсипваха сол, а наоколо беше тъмно и огънят не гореше вече толкова ярко, и всекиго го домързвяваше да стане и да хвърли съчки в него. Всички пиеха вино, дори на Костя и Катя дадоха по половин чаша. Надежда Фьодоровна изпи една чаша, сетне – втора, хвана я леко и тя забрави за Кирилин.

– Разкошен пикник, очарователна вечер – каза Лаевски, развеселен от виното, – но бих предпочел пред всичко това една здрава зима. „Снежец сребрист искри и пада по бобровата му яка“⁸.

– Всеки с вкуса си – подметна Фон Корен.

Лаевски се почувства неудобно: в гърба го напичаше огънят, а в гърдите и лицето го шибаше омразата на Фон Корен; тази омраза на един порядъчен, умен човек, в която се таеше вероятно основателна причина, го унижаваше, омаломощаваше го и той, без да е в състояние да ѝ се противопостави, каза с угоднически глас:

– Ужасно обичам природата и съжалявам, че не съм естественик. Завиждам ви.

– Аз пък не съжалявам и не завиждам – каза Надежда Фьодоровна.

– Не разбирам как е възможно сериозно да се занимаваш с бръмбари и

8. Първа глава на „Евгений Онегин“ от Пушкин.

буболечки, когато народът страда.

Лаевски споделяше мнението ѝ. Той нямаше никаква представа от естествените науки и затова никога не можеше да се примири с авторитетния тон и учения дълбокомислен вид на хората, занимаващи се с мустачките на мравките и крачетата на хлебарките, и винаги се дразнеше, когато такива хора въз основа на същите тези мустачки, крачета и някаква си там протоплазма (той, който знае защо, си я представяше като стрида) се наемат да решават въпроси от областта на произхода и живота на човека. Но в думите на Надежда Фьодоровна той почувства фалш и само за да ѝ противоречи, каза:

– Работата е не в буболечките, а в изводите!

Глава 8

Тръгнаха си за вкъщи късно, към единадесет часа. Всички се качиха в екипажите и само Надежда Фьодоровна и Ачмианов все още се гонеха от другата страна на реката и се заливаха от смях.

– Господа, побързайте! – викна им Самойленко.

– Не трябва да пиет – тихо каза Фон Корен.

Уморен от пикника, от омразата на Фон Корен и от собствените си мисли, Лаевски отиде да посрещне Надежда Фьодоровна и когато тя, весела, радостна, чувствайки се лека като перце, запъхтяна и заливайки се от смях, улови двете му ръце и прислони глава на гърдите му, той отстъпи крачка назад и каза сурово:

– Държиш се като... кокотка.

Излезе доста грубо и дори на самия него му стана жал за нея. Тя прочете върху сърдитото му уморено лице омраза, жалост, недоволство от себе си; и изведнъж падна духом. Разбра, че е прекалила, че се е държала твърде безцеремонно, и наскърбена, почувствала се тежка, дебела, груба и пианна, се качи в първия попаднал ѝ празен екипаж заедно с Ачмианов. Лаевски седна с Кирилин, зоологът – със Самойленко, дяконът – с дамите и керванът потегли.

– Видя ли какви макаци са?... – започна Фон Корен, като се загърна с плаща си и затвори очи. – Чу ли я? Не искала да се занимава с бръмбари и буболечки, защото народът страдал. Така съдят нашего брата всички макаци. Робско, лукаво племе, заплашвано десет поколения наред с камшик и юмрук; то трепери, умилява се и кади тамян само пред насилието, но пуснеш ли макака в някоя свободна област, където няма кой да го изхвърли за яката, там се развихря и напомня за себе си. Погледни колко смел е на изложбите, в музеите, в театрите или когато се изказва за науката: той се наежда, настръхва, ругае, критикува... И непременно критикува – робска черта! Обърни внимание: хората със свободни професии ги ругаят по-често от мошениците – това е, защото три четвърти от обществото се състои от роби, от също такива макаки. Няма случай робът да ти протегне ръка и да каже искрено „Благодаря“ за това, че ти работиш.

– Не знам какво искаш! – каза Самойленко и се прозина. – Тя, бедничката, от наивност реши да поговори с теб за нещо умно, а ти правиш вече заключение. Сърдиш се на него за нещо, а покрай него и на нея. А

тя е прекрасна жена!

– Е, стига! Обикновена държанка, развратна и долна. Чуй ме, Александър Давидич, когато видиш някоя обикновена жена, която не живее с мъжа си, не върши нищо и знае само „ха-ха“ и „хи-хи“, ти ѝ казваш: върви да работиш. А защо в този случай се стесняваш, защо се страхуваш да кажеш истината? Само защото Надежда Фьодоровна е държанка не на някакъв матрос, а на чиновник, затова ли?

– А как да се държа с нея? – разсърди се Самойленко. – Да взема да я бия ли искаш?

– Да не ласкаеш порока. Проклинаме порока само от кумова срама, а това е все едно да размахваш юмруци зад гърба на някого. Аз съм зоолог или социолог, което е едно и също, ти си лекар; обществото ни има доверие; ние сме длъжни да му посочваме страшната вреда, с която заплашва него и бъдещите поколения съществуването на особи от рода на Надежда Ивановна.

– Фьодоровна – поправи го Самойленко. – А какво трябва да прави обществото?

– То ли? Негова си работа. Според мен най-прекият и верен път е насилието. *Manu militari*⁹ трябва да я върнат на мъжа ѝ, а ако той откаже да я приеме, да я пратят на каторжна работа или в някой изправителен дом.

– Уф! – въздъхна Самойленко, помълча и тихо попита: – Тия дни ми разправяше, че трябвало да се унищожават такива хора, като Лаевски... Кажи ми, ако такава... да предположим, държавата или обществото ти възложи да го унищожаш, то би ли се... решил?

– И ръката ми няма да трепне.

9. С военна сила (лат.).

Глава 9

Върнали се вкъщи, Лаевски и Надежда Фьодоровна се прибраха в тъмните си задушни и скучни стаи. И двамата мълчаха. Лаевски запали свещ, а Надежда Фьодоровна седна и без да сваля мантото и шапката си, вдигна към него печалните си виновни очи.

Той разбра, че тя очаква от него обяснение; намираше обаче за скучно, безполезно и уморително да се обяснява и му тежеше на душата, че не се беше стърпял и я бе нагрубил. Напипа случайно в джоба си писмото, което всеки ден се канеше да ѝ прочете, и помисли, че ако ѝ го покаже сега, то ще отклони вниманието ѝ в друга посока.

„Време е да си изясним отношенията – помисли той. – Ще ѝ го дам; каквото ще става, да става“.

Той извади писмото и ѝ го подаде.

– Прочети го. Отнася се до тебе.

След тези думи се прибра в кабинета си и легна на канапето в тъмното, без да търси възглавница. Надежда Фьодоровна прочете писмото и ѝ се стори, че таванът се свлича и стените се събират към нея. Изведнъж стана тясно, тъмно и страшно. Тя бързо се прекръсти три пъти и промълви:

– Упокой, Господи... упокой, Господи...

И заплака.

– Ваня! – извика тя. – Иван Андреич!

Не последва отговор. Решавайки, че Лаевски е влязъл и стои зад стола ѝ, тя хълцаше като дете и говореше:

– Защо по-рано не ми каза, че е умрял? Не бих отишла на пикника, не бих се смяла така страшно... Мъжете ми говореха пошлости. Какъв грях, какъв грях! Спаси ме, Ваня, спаси ме... Аз съм полудяла... Загивам...

Лаевски чуваше хълцанията ѝ. Беше му нетърпимо задушно и сърцето му биеше силно. Потиснат, той се надигна, постоя наред стаята, напипа в тъмното стола до масата и седна.

„Това е зандан... – помисли си. – Трябва да се махна... Не мога...“

Да иде да играе карти, беше вече късно, в града нямаше ресторанти. Отново легна и си запуши ушите, за да не чува хълцанията, и изведнъж се сети, че може да иде при Самойленко. За да не минава покрай Надежда Фьодоровна, се измъкна през прозореца в градинката, прехвърли се

през оградата пред къщата и тръгна по улицата. Беше тъмно. Току-що бе пристигнал някакъв параход, ако се съдеше по светлините, голям пътнически... Заскърца котвената верига. От брега към парахода бързо се движеше червена светлинка: това беше митническата лодка.

„А в каютите пътниците спят ли, спят“... – помисли Лаевски и за-видя на чуждия покой.

Прозорците в къщата на Самойленко бяха разтворени. Лаевски над-никна през един от тях, после – през втори: в стаите беше тъмно и тихо.

– Александър Давидич, спиш ли? – повика той. – Александър Давидич!

Раздадоха се кашлица и тревожен вик:

– Кой е? За какъв дявол?

– Аз съм, Александър Давидич. Извинявай.

Малко след това вратата се отвори; блесна мека светлина от канди-ло и се показа огромният Самойленко, целият в бяло и с бяла нощна шапка.

– Какво те е назорило? – попита той, като дишаше тежко, още не-разсънен, и се почесваше. – Почакай, сега ще ти отворя.

– Не си прави труда, аз през прозореца...

Лаевски се промъкна през прозореца, приближи се до Самойленко и го улови за ръката.

– Александър Давидич – каза той с разтреперан глас, – спаси ме! Моля те, заклевам те, разбери ме! Положението ми е непоносимо. Ако продължи така още ден-два, ще се удуша като... като куче!

– Почакай... Ти за какво всъщност?

– Запали свещта.

– Ох, ох... – въздъхна Самойленко и запали свещта. – Боже мой, Боже мой... А вече минава един часа, братко.

– Извинявай, но не ме съдържа вкъщи – каза Лаевски, почувствал го-лямо облекчение от светлината и присъствието на Самойленко. – Ти, Александър Давидич, си единственият, най-добрият ми приятел... Цяла-та ми надежда е в теб. Искаш, не искаш, спасявай ме, за Бога. Трябва да замина от тук, каквото и да става. Дай ми пари назаем!

– Ох, Боже мой, Боже мой!... – въздъхна Самойленко и се почеса. – Заспивам и чувам: свирка, параход е дошъл, а после ти... Много ли ти трябват?

– Поне триста рубли. На нея трябва да оставя сто и за себе си двес-та за път... Вече ти дължа около четиристотин, но всичко ще ти изпра-тя... всичко...

Самойленко хвана с една ръка и двата си бакенбарда, застана разк-
рачен и се замисли.

– Така... – замърмори той. – Триста... Да... Но аз нямам толкова.
Ще трябва да поискаме от някой друг.

– Поискай, за Бога! – каза Лаевски, виждайки по лицето на Самой-
ленко, че има желание да му даде пари и непременно ще му даде. – Взе-
ми от някого, непременно ще ги върна. Ще ги изпратя от Петербург вед-
нага щом пристигна. В това отношение можеш да бъдеш спокоен. Виж
какво, Саша – оживи се той, – дай да прием по едно вино!

– Така... Бива.

Двамата отидоха в столовата.

– Ами Надежда Фьодоровна? – попита Самойленко, докато поста-
вяше на масата три бутилки и чиния с праскови. – Нима тя ще остане?

– Всичко ще уредя, всичко ще уредя... – каза Лаевски, почувствал
необикновен прилив на радост. – По-късно ще ѝ изпратя пари да дойде
при мен... Там ще си изясним и отношенията. За твоё здраве, приятелю.

– Почакай! – каза Самойленко. – Отначало опитай от туй... То е от
моего лозе... А тази бутилка е от лозето на Наваридзе, тази пък е на
Ахатулов... Опитай от трите и ми кажи откровено... Моего като че ли е
малко с кисела жилчица. А? Не намираш ли?

– Да. Утеши ме ти, Александър Давидич. Благодаря ти... Очаквах
го.

– С жилчица ли е?

– Че дявол го знае. Но ти си великолепен, удивителен човек!

Самойленко гледаше бледото му възбудено добро лице и си спомни
мнението на Фон Корен, че такива трябвало да се унищожават, и Лаевс-
ки му се стори слабо, беззащитно дете, което всеки може да обиди и да
унищожи.

– А ти, като тръгнеш, се помири с майка си – каза той. – Не е
хубаво.

– Да, да непременно.

Помълчаха известно време. Когато изпиха първата бутилка, Самой-
ленко каза:

– Да се беше помирил и с Фон Корен. И двамата сте прекрасни, ум-
ни хора, а се гледате един друг като вълци.

– Да, той е прекрасен, умен човек – съгласи се Лаевски, готов в то-
зи момент да хвали всички и да им прощава. – Той е рядък човек, но да
се сближа с него, ми е невъзможно. Не! Нашите характери са твърде
различни. Аз съм отпусната, слаба, подчиняваща се натура; може би в

някой хубав момент бих му протегнал ръка, но той... сигурно ще се извърне с презрение от мен.

Лаевски отпи от чашата си, разходи се от единия до другия ъгъл и продължи, застанал сред стаята:

– Прекрасно разбирам Фон Корен. Той е твърда, силна, деспотична натура. Сам знаеш, непрекъснато говори за експедиция, и това не са празни думи. Необходими му са пустиня, лунна нощ: наоколо в палатки и под открито небе спят неговите гладни и болни, измъчени от тежките преходи казаци, водачи, носачи, докторът, свещеникът и единствен той не спи и седи като Станли¹⁰ на сгъваемо столче, и се чувства като цар на пустинята и господар на тези хора. Той върви, върви, върви нанякъде, хората му стенат и мрат един след друг, а той върви и върви, в края на краищата сам умира и все пак си остава деспот и цар на пустинята, тъй като кръстът над гроба му цари над пустинята и керваните го забелязват от тридесет-четиридесет мили далеч. Съжалявам, че този човек не е на военна служба. От него би излязъл превъзходен, гениален пълководец. Щеше да го бива да дави в реката конницата си и да прави от труповете мост, а такава смелост на война е по-необходима от всякакви фортификации и тактики. О, разбирам го прекрасно! Кажете: защо си губи тук времето? Какво му е нужно тук?

– Изучава морската фауна.

– Не. Не, братко, не! – въздъхна Лаевски. – Веднъж на парахода един учен ми разказваше, че Черно море е бедно откъм фауна и че в дълбочините му поради изобилие на сероводород бил невъзможен органичен живот. Всички сериозни зоолози работят в биологични станции в Неапол или Вилфранш. Но Фон Корен е самостоятелен и упорит: той работи на Черно море, защото никой друг не работи тук; скъсал е с университета, не иска да знае за учените и другарите си, защото е преди всичко деспот и чак след това зоолог. От него ще излезе голям човек, ще видиш. Та той още отсега мечтае, че когато се върне от експедицията, ще изкорени от нашите университети интригата и посредствеността и ще тури учените на мястото им. Деспотизмът и в науката е толкова силен, колкото на война. А живее второ лято в това вонящо градче, защото предпочита да е пръв на село, отколкото втори в града. Тук той е господар; стяга юздите на всички жители и ги потиска с авторитета си. Хванал е изкъсо всички, навира се в чуждите работи, всичко му е

10. Псевдоним на Хенри Мортън (1841–1904) – английски журналист, изследовател на Африка.

необходимо и всички се страхуват от него. Аз се измъквам от лапите му, той чувства това и ме мрази. Не ти ли е разправял, че трябва да бъде премахнат или пратен на принудителен труд?

– Да – засмя се Самойленко.

Лаевски също се засмя и изпи чашата си.

– И идеалите му са такива деспотични – през смях каза той и захапа една праскова. – Когато обикновените смъртни работят за обща полза, те имат предвид своя ближен: мен, теб, с една дума, човека. За Фон Корен хората са палета и нищожества, твърде дребни, за да бъдат цел на живота му. Той работи, ще иде на експедиция и ще си счупи там главата не в името на любовта към ближния, а в името на такива абстракции, като човечеството, идните поколения и идеалната порода хора. Той се труди за подобряването на човешката порода и в това отношение за него ние сме само роби, пушечно месо, товарни животни; едни той би унищожил или пратил на каторга, други би стегнал с дисциплина, би ги заставил като Аракчеев да стават и да лягат по барабан, би поставил евнуси да пазят целомъдрието и нравствеността ни, би заповядал да стрелят по всеки, който прекрачи нашия тесен, консервативен морал, и всичко това в името на подобряването на човешката порода... А какво е това човешка порода? Илюзия, мираж... Деспотите са били винаги фантазори. Аз, брат, прекрасно го разбирам. Ценя го и не отричам значението му; светът се крепи на такива като него и ако бяха предоставили света само на такива като нас, въпреки всичката си доброта и благи намерения бихме направили от него същото, което са направили мухите от ей тази картина. Да.

Лаевски седна до Самойленко и каза с искрено увлечение:

– Аз съм празен, нищожен, изгърван човек! Въздуха, който дишам, виното, любовта, с една дума, купувал съм до този момент живота с цената на лъжата, безцелността и малодушието. Лъгал съм досега хората и себе си, страдал съм от това и страданията ми са били евтини и низки. Страхливо превивам гръб пред омразата на Фон Корен, защото от време на време сам се мразя и презирам.

Лаевски отново се разходи развълнуван от единия до другия ъгъл и каза:

– Поне виждам ясно недостатъците си и ги съзнавам. Това ще ми помогне да се възродя и да стана друг човек. Драги мой, ако знаеше как страстно, с каква мъка жадувам да се възродя. И, кълна ти се, ще бъда човек! Ще бъда! Не знам, виното ли заговори в мен, или си е наистина така, но ми се струва, че отдавна не бях преживявал такива светли,

чисти минути както сега при тебе.

– Време е, братче, за сън... – каза Самойленко.

– Да, да... Извинявай. Сега.

Лаевски се засуети около мебелите и прозорците, търсеше шапката си.

– Благодаря... – въздъхна той. – Благодаря... Ласката и добрата дума са повече от милостинята. Ти ми върна живота.

Той намери шапката си, спря се и виновно погледна Самойленко.

– Александър Давидич! – каза той с умоляващ глас.

– Какво?

– Позволи ми, скъпи, да остана да ношувам тук!

– Моля ти се... защо не?

Лаевски легна на канапето и още дълго разговаря с доктора.

Глава 10

Два-три дни след пикника при Надежда Фьодоровна неочаквано дойде Маря Константиновна и без да се здрависва, без да снема шапката си, я хвана за двете ръце, притисна ги до гърдите си и каза силно развълнувана:

– Скъпа моя, аз съм развълнувана, направо поразена. Нашият мил, симпатичен доктор предал вчера на моя Никодим Александрич, че е починал мъжът ви. Кажете, скъпа... Кажете, вярно ли е това?

– Да, вярно, умрял е – отвърна Надежда Фьодоровна.

– Това е ужасно, ужасно, скъпа! Но всяко зло за добро. Вашият мъж е бил вероятно удивителен, чуден, свят човек, а такива са по-потребни на небето, отколкото на земята.

По лицето на Маря Константиновна затрептяха всички чертички и точки, сякаш под кожата ѝ заподскачаха дребни иглички, тя цъфна със захаросаната си усмивка и каза възторжено и задъхано:

– И така, вие сте свободна, скъпа. Сега вече можете да държите високо главата си и смело да гледате хората в очите. От днес нататък Господ Бог и хората ще благословят вашия съюз с Иван Андреич. Това е очарователно. Аз треперя от радост, не намирам думи. Мила, ще ви бъда кума. Ние с Никодим Александрич така ви обичаме, ще ни позволите да благословим вашия законен, чист съюз. Кога, кога смятате да се венчаеете?

– Не съм мислила за това – каза Надежда Фьодоровна и освободи ръцете си.

– Това е невъзможно, мила. Мислили сте, мислили сте!

– Ей Богу, не съм мислила – засмя се Надежда Фьодоровна. – Защо да се венчаваме? Не виждам никаква необходимост от това. Ще живеем, както сме живели досега.

– Какво говорите! – ужаси се Маря Константиновна. – За Бога, какво говорите!

– От това, че ще се венчаем, няма да ни стане по-добре. Напротив, ще бъде дори по-лошо. Ще изгубим свободата си.

– Мила! Мила, какво говорите! – ахна Маря Константиновна, като заотстъпва назад и плесна с ръце. – Вие сте екстравагантна! Опомнете се! Укротете се!

– Тоест как да се укротя? Още не съм почнала да живея, а вие –

укротете се!

Надежда Фьодоровна си спомни, че наистина още не е живяла. Завърши института и веднага се омъжи за човек, когото не обичаше, после се събра с Лаевски и през цялото време бе живяла с него на този скучен пуст бряг в очакване на нещо по-добро. Нима това е живот?

„А все пак би трябвало да се венчаем...“ – помисли тя, но си спомни за Кирилин и Ачмианов, почервеня и каза:

– Не, това е невъзможно. Дори Иван Андреич да вземе да ме моли на колене, пак бих му отказала.

Около минута Маря Константиновна мълча на канапето печална и сериозна, загледана в една точка, след това стана и произнесе студено:

– Прощавайте, мила! Извинете, че ви обезпокоих. Макар и да не ми е леко, принудена съм да ви кажа, че от днес между нас всичко е свършено и въпреки моето дълбоко уважение към Иван Андреич вратата на моя дом ще е затворена за вас.

Тя произнесе това тържествено и сама беше трогната от тържествения си тон: лицето ѝ отново потрепери, придоби мекия си сладникак израз. Тя протегна двете си ръце към изплашената и сконфузена Надежда Фьодоровна и каза умоляващо:

– Мила моя, разрешете ми поне за минута да бъда ваша майка или по-голяма сестра! Ще бъда откровена с вас като майка.

Надежда Фьодоровна почувства в гърдите си такава топлина, радост и жал към себе си, сякаш майка ѝ наистина бе възкръснала и застана пред нея. Тя прегърна пламенно Маря Константиновна и притисна лице до рамото ѝ. И двете заплакаха. Седнаха на канапето и няколко минути хълцаха, без да се поглеждат една друга и да са в състояние да произнесат макар и дума.

– Мила, дете мое – започна Маря Константиновна, – ще ви кажа сурови истини, без да ви щадя.

– Но моля ви се, моля ви се!

– Доверете ми се, мила. Спомнете си, от всички тукашни дами само аз ви приемах. Вие ме ужасихте от първия ден, но не бях в състояние да се отнеса пренебрежително към вас както всички останали. Страдах за милия, добър Иван Андреич като за син. Млад човек, попаднал в чужд край, неопитен, слаб, без майка и аз се измъчвах, измъчвах се... Мъжът ми беше против това познанство, но аз го склоних... убедих... Започнахме да каним Иван Андреич, а с него, разбира се, и вас, иначе той би се оскърил. Аз имах дъщеря, син... Разбирате ме, нежният детски ум, чистото сърце... който съблазни одного от тия малките, които вярват в

мене...¹¹. Аз ви приемах в дома си и треперех за децата си. О, когато станете майка, ще разберете страха ми. И всички ми се чудеха, че ви приемам, извинете, като порядъчна, намекваха ми... е, разбира се, ключки, хипотези... Дълбоко в душата си ви бях осъдила, но вие изглеждахте толкова нещастна, жалка, екстравагантна, че аз страдах от жалост.

– Но защо? Защо? – попита Надежда Фьодоровна, която трепереше с цялото си тяло. – Направила ли съм нещо на някого?

– Вие сте страшна грешница. Нарушили сте обета, който сте дали на мъжа си пред олтара. Съблазнили сте един прекрасен млад човек, който, ако не ви беше срещнал, щеше да си намери може би законна другарка в живота от добро семейство и от своя кръг и би бил сега като всички. Вие погубихте младостта му. Мълчете, мълчете, мила! Не вярвам, че за нашите грехове трябва да виним мъжете. Винаги са виновни жените. В домашния бит мъжете са лекомислени, живеят с ума, а не със сърцето, не проумяват доста неща, докато жената всичко разбира. Всичко зависи от нея. На нея ѝ е дадено много, много се и изисква от нея. О, мила, ако жената беше в това отношение по-глупава или по-слаба от мъжа, Господ не би ѝ поверил възпитанието на момченцата и момиченцата. И после, скъпа, вие сте тръгнали по пътя на порока, като сте забравили всякакъв свян; друга във вашето положение би се скрила от хората, би си седяла вкъщи заключена и хората биха я виждали само в храма Господен бледна, цялата облечена в черно, плачеща и всеки би казал искрено съкрушен: „Боже, този съгрешил ангел се връща отново при тебе...“ Но вие, мила, сте забравили всякаква скромност, живеете открито, екстравагантно, сякаш горда от греха си, вие подскачате като дете, заливате се от смях и аз винаги когато ви гледам, треперя от ужас и се страхувам да не падне гръм върху нашия дом, когато сте у нас. Не говорете, мила, мълчете! – извика Маря Константиновна, забелязала, че Надежда Фьодоровна иска да каже нещо. – Имайте ми доверие, няма да ви излъжа и не ще прикрия и най-малката истина от погледа на душата ви. Чуйте ме, скъпа... Господ е белязал великите грешници, и вие сте белязана. Спомнете си, вашите костюми са били винаги ужасни!

Надежда Фьодоровна, която винаги бе смятала, че се облича с изключителен вкус, престана да плаче и погледна изненадана.

– Да, ужасни! – продължи Маря Константиновна. – По изискаността и пьстротата на облеклото ви всеки може да съди за вашето

11. ... който съблазни одного от тия малките... – „а който съблазни одного от тия малките, които вярват в мене, за него е по-добре да му надянат воденичен камък на шията да го хвърлят в морската дълбочина.“ (Евангелие от Матей, 18:6).

поведение. Всички, които ви гледат, ви се присмиват и вдигат рамене, а аз страдам за вас, страдам... И не ми се сърдете, мила, но вие сте нечистоплътна! Когато сме се срещали в къпалнята, сте ме карали да треперя. Горната ви дреха иди-дойди, но фустата, ризата... мила, потъвам от срам! На бедния Иван Андреич няма кой да завърже вратовръзката, както трябва. И по дрехите, и по ботушите му се вижда, че вкъщи никой не се грижи за него, горкия. И той винаги, мила моя, ви е недохранен, ама то си е така, ако вкъщи няма кой да се грижи за самовара и кафето, щеш не щеш, ще харчиш половината си заплата в павилиона. А у вас вкъщи е просто ужас, ужас! В целия град у никого няма мухи, а у вас няма спасение от тях, всичките ви чинии и панички са почернели от тях. Като погледне човек, по прозорците и масите прах, измрели мухи, чаши... Какво търсят там чашите? Ето, мила, и досега масата ви стои нераздигната. А в спалнята ви да не влиза човек: навсякъде разхвърляно бельо, по стените висят разни мушамы, сложени са някакви съдове... Мила! Съпругът не трябва нищо да знае и се иска жена му да бъде пред него чиста като ангелче! Аз ставам всяка сутрин, щом се развидели, и мия лицето си със студена вода, та моят Николай Александрич да не забележи, че съм сънена.

– Всичко това са празни работи – зариди Надежда Фьодоровна. – Стига да бях щастлива, но аз съм толкова нещастна!

– Да, да, вие сте много нещастна? – въздъхна Маря Константиновна, едва съдържайки се да не заплаче и тя. – И в бъдеще ви очаква ужасна мъка! Самотна старост, болести, а накрая ще отговаряте в деня на Страшния съд... Ужасно, ужасно! Но ето че сега самата съдба ви протяга ръка за помощ, а вие неразумно я отблъсквате. Венчайте се, по-скоро се венчайте!

– Да, трябва, трябва – каза Надежда Фьодоровна, – но това е невъзможно!

– Но защо?

– Невъзможно е! О, ако знаехте!

Надежда Фьодоровна искаше да разкаже за Кирилин и за това, как предишната вечер се бе срещнала на пристанището с младия красив Ачмианов и как ѝ бе минала през главата шурата, смешна мисъл да се отърве от дължимите триста рубли; беше ѝ много смешно и се бе върнала късно вечерта вкъщи с чувството, че е безвъзвратно пропаднала и продажна. Тя самата не можеше да си обясни как стана това. И сега ѝ се искаше да се закълне пред Маря Константиновна, че непременно ще върне дълга си, но сълзите и срамът ѝ пречеха да говори.

– Ще замина – каза тя. – Нека Иван Андреич остане, а аз ще замина.

– Къде?

– В Русия.

– Но от какво ще живеете там? Та вие нямате нищо.

– Ще се занимавам с преводи или... ще отворя библиотечка...

– Не фантазирайте, мила. За такава библиотечка са необходими пари. Е, сега ще ви оставя, а вие се успокойте и помислете и утре ми елате весела. Това ще бъде очарователно! Е, прощавайте, ангелчето ми! Дайте да ви целуна.

Маря Константиновна целуна Надежда Фьодоровна по челото, прекръсти я и тихо излезе. Вече се мръкваше и Олга запали светлината в кухнята. Все така плачейки, Надежда Фьодоровна се прибра в спалнята и легна на кревата. Започна силно да я тресе. Тя се съблече, както беше легнала, събра на топка полата в краката си и се сви на кълбо под завивката. Беше жадна, но нямаше кой да ѝ донесе вода.

– Ще ги върна! – говореше си тя и в бълнуването си се виждаше седнала край някаква болна, в която накрая позна самата себе си. – Ще ги върна. Би било глупаво да се помисли, че заради пари аз... Ще замина и ще ги изпратя от Петербург. Първо сто... после още сто... и още сто...

Лаевски се върна късно през нощта.

– Първо сто... – каза му Надежда Фьодоровна, – после още сто...

– Да беше глътнала хинин – каза той и помисли: „Утре е сряда, паходът тръгва, а аз оставам. Значи ще трябва да живея тук до събота“.

Надежда Фьодоровна се надигна на колене в леглото.

– Казах ли нещо преди малко? – попита тя усмихната и с присвити очи срещу светлината на свещта.

– Нищо. Трябва сутринта да извикаме доктора. Спи.

Той взе една възглавница и тръгна към вратата. След като реши твърдо да замине и да остави Надежда Фьодоровна, тя започна да буди у него жалост и чувство за вина; в нейно присъствие му беше малко съвместно както в присъствие на болен или стар кон, когато са решили да го убият. Той се спря на прага и я погледна.

– На пикника бях раздразнен и те нагрубих. Извини ме, за Бога.

След като каза това, се прибра в кабинета си, легна и дълго не можа да заспи.

Когато на другия ден Самойленко, облечен по случай празничния ден в пълна парадна форма с еполети и ордени, провери пулса на Надежда Фьодоровна, видя езика ѝ и понечи да излезе от спалнята ѝ,

застаналият на прага Лаевски го попита с тревога:

– Е, как? Какво?

Лицето му изразяваше страх, крайно безпокойство и надежда.

– Успокой се, нищо опасно – каза Самойленко. – Обикновена треска.

– Аз не за това – нетърпеливо се намръщи Лаевски. – Намери ли пари?

– Прости ми, драги – зашепна Самойленко и погледна сконфузено към вратата. – Извини ме, за Бога! Никой няма много за даване и досега съм събрал по пет и по десет рубли всичко на всичко сто и десет. Днес ще говоря още с този-онзи. Имай търпение.

– Но крайният срок е събота! – прошепна Лаевски, треперещ от нетърпение. – В името на всички светии, до събота! Ако не замина в събота, нищо повече няма да ми е необходимо, нищо! Не разбирам как един доктор може да няма пари!

– Боже Господи – бързо и с напрежение зашепна Самойленко и нещо дори писна в гърлото му, – всичко вече съм раздал, дължат ми седем хиляди, а и аз съм затънал в дългове. Нима съм виновен?

– Значи ще ми ги намериш до събота, така ли?

– Ще гледам.

– Моля те, миличък! Гледай до петък сутринта да ги намериш.

Самойленко седна и предписа хининов разтвор, *Kalii bromati*, очистително, *tincturae gentianae*, *aquae foeniculi* – всичко това разтворено в розов сироп, за да не горчи, и си отиде.

Глава 11

– Имаш вид, като че ли идваш да ме арестуваши – каза Фон Корен на визацията при него с парадната си униформа Самойленко.

– Абе вървя и си мисля: я да се отбия да видя как е зоологията – каза Самойленко и седна до голямата маса, скована от самия зоолог от прости дъски. – Здравей, свети отче! – кимна той на дякона, който седеше до прозореца и нещо прелистваше. – Ще поседа минутка и ще търча вкъщи, за да се разпоредя за обяда. Време е вече... Не ви ли попречих?

– Ни най-малко – отвърна зоологът, който нареждаше по масата някакви ситно написани листа. – Занимаваме се с кореспонденцията.

– Мда... Ох, Боже мой, Боже мой... – въздъхна Самойленко; внимателно пое от масата една изпращена книга, върху която лежеше мъртъв изсъхнал паяк от рода на тарантулите, и каза: – Гледай ти! Представи си, върви по своите си работи някакъв там зеленикав бръмбар и изведнъж на пътя му се изпречва този негодник. Въобразявам си какъв ужас ще е това!

– Да, предполагам.

– Притежава ли отрова за защита от враговете си?

– Да, да се защитава и сам да напада.

– Бре, бре, бре... И всичко в природата, мили мой, е целесъобразно и обяснимо – въздъхна Самойленко. – Едно само не разбирам. Ти, човек с такъв изключителен ум, ми обясни следното. Има, знаеш, едни такива зверчета, не по-големи от плъхове, красиви на вид, но във висша степен, ще ти кажа, подли и безнравствени. Върви си едно такова зверче, да речем, в гората, види някоя птичка, сграбчи я и я изяде. Продължава понататък и гледа в тревата гнездо с яйца; вече не му се плюска, сито е, но все пак разчупва яйцето, а другите изхвърля от гнездото с лапичка. След това срещне жаба и хайде – да си поиграе с нея. Измъчило жабата, продължава нататък и се облизва, а насреща му – бръмбар. Цапва с лапка и бръмбара... И всичко разваля и разрушава по пътя си... Пъха се в чуждите дупки, разравя без нужда мравуняците, разчупва охлювите... Срещне ли някой плъх – спуска се да се бие; види ли змийче или мишле – трябва да го удуши. И така цял ден. Е, кажи ми, кому е нужен този звяр? Защо е създаден?

– Не знам за какво зверче ми говориш – каза Фон Корен, – вероятно за някое насекомоядно. Е, та какво от това? Птицата му е станала

плячка, защото е била непредпазлива; разрушило е гнездото с яйцата, защото птицата не е била изкусна, лошо си е направила гнездото и не е съумяла да го замаскира. Жабата е имала вероятно някакъв дефект в окраската си, иначе то не би я забелязало и така нататък. Твоето зверче сразява само слабите, неопитните, непредпазливите, с една дума, такива с недостатъци, които природата не намира за нужно да се продължават в потомството. Остават живи само най-ловките, предпазливите, силните и развитите. Така че твоето зверче, без сам да подозира това, служи на великите идеи на усъвършенстването.

– Да, да, да... Между другото, братко – каза Самойленко безцеремонно, – имаш ли да ми дадеш стотина рубли назаем?

– Ще ти дам. Между насекомоядните се срещат твърде интересни субекти. Например къртицата. За нея казват, че е полезна, понеже изребвала вредните насекоми. Разправят, че някакъв си немец изпратил на император Вилхелм I шуба от къртичи кожи и че уж императорът запоядал да го смърят, задето е унищожил толкова много полезни животни. А всъщност по жестокост къртицата не отстъпва на твоето зверче и при това е крайно вредна, тъй като страшно поразява ливадите.

Фон Корен отвори едно ковчеже и извади от там сторублева банкнота.

– Къртицата има силен гръден кош както прилепът – продължи той, докато затваряше ковчежето, – страшно развити кости и мускули, изключително въоръжена уста. Ако имаше размерите на слона, би била унищожавашо всичко, непобедимо животно. Интересно, че когато две къртици се срещат под земята, и двете, сякаш наговорили се, започват да правят площадка; тя им е нужна, за да могат по-удобно да се сражават помежду си. След като я направят, започват жесток бой, който продължава, докато по-слабият не падне. Ето ти стоте рубли – каза Фон Корен, като понижи тон, – но при условие, че не ги вземаш за Лаевски.

– Че и за Лаевски да са! – кипна Самойленко. – На теб какво ти влиза в работата?

– За Лаевски не мога да дам. Знам колко лесно раздаваш пари назаем. Би дал и на разбойника Керим, ако те помоли, но, извинявай, в подобни случаи не мога да ти помагам.

– Да, искам ги за Лаевски! – каза Самойленко, стана и размаха дясната си ръка. – Да! За Лаевски! И никой, дявол да го вземе, няма право да ме учи как да се разпореждам с парите си. Не желаете да ми дадете, така ли?

Дяконът се закикса.

– Не се горещи, а разсъждавай – каза зоологът. – Да се правят благодения на господин Лаевски, според мен е толкова глупаво, както да се поливат бурени или да се хранят скакалци.

– А според мен ние сме длъжни да помагаме на ближните си! – викна Самойленко.

– В такъв случай помогна на ей онзи гладен турчин, който лежи на улицата! Той е работник и е по-необходим, по-полезен от твоя Лаевски! Дай на него тези сто рубли! Или ми ги подари за експедицията!

– Питам, ще ми послужиш ли или не?

– Каж ми откровено: за какво му трябва?

– Това не е тайна. Трябва да замине в събота за Петербург.

– Виж ти! – провлече Фон Корен. – Аха... Ясно. С нея ли заминава или как?

– Засега тя ще остане. Като си уреди работите в Петербург и й изпрати пари от там, ще тръгне и тя.

– Хитро!... – каза зоологът и се изсмя с отсечен теноров смях. – Хитро! Умно измислено.

Приблужи се бързо до Самойленко и като заста на лице срещу него, впери поглед в очите му и запита:

– Каж честно: не я ли обича повече? Да или не? Каж: обича ли я или не? А?

– Не – промълви Самойленко и се изпоти.

– Колко е отвратително! – каза Фон Корен и дори по лицето му личеше, че е отвратен. – Едно от двете, Александър Давидич: или ти си в заговор с него, или си, извинявай, последният бунак. Толкова ли не разбираш, че те баламосва като хлапак по най-безсъвестен начин? Ами ясно е като бял ден, че той иска да се отърве от нея и да я зареже тук. Тя ще остане на шията ти и е ясно като бял ден, че ще трябва да я отпратиш за своя сметка в Петербург. Нима твоят прекрасен приятел те е заслепил до такава степен с достойнствата си, че не виждаш дори най-елементарните неща?

– Това са само предположения – каза Самойленко и седна.

– Предположения ли? Защо тогава тръгва сам, а не с нея? И защо, попитай го, не изпрати първо нея? Мошеник от класа!

Потиснат от внезапни съмнения и подозрения по отношение на приятеля си, Самойленко изведнъж се отпусна и сниши глас.

– Но това е невъзможно! – каза той, спомняйки си нощта, когато Лаевски пренощува при него. – Той така се измъчва.

– И какво от това? Крадците и подпалвачите също се измъчват!

– Да допуснем дори, че си прав... – продължи замислен Самойленко. – Да го допуснем... Но той е млад човек, на чуждо място... студент, ние също сме били студенти и освен нас няма кой друг да му се притече на помощ.

– Да му помагаш да върши мръсотии само защото ти и той сте били в университета по различно време и двамата там не сте вършили нищо! Що за глупост!

– Почакай, нека да разсъдим хладнокръвно. Предполагам, че може да се направи следното... – съобразяваше Самойленко, шавайки с пръсти. – Ще му дам назаем, но срещу честната му дума, че след една седмица ще прати на Надежда Фьодоровна пари за път.

– И той ще ти даде честната си дума, дори ще се просълзи и самичък ще си повярва, но колко струва неговата дума? Той няма да я удържи и когато след година-две го срещнеш на „Невски“ под ръка с новата му възлюблена, ще ти се оправдава с това, че е жертва на цивилизацията и че е подобие на Рудин. Зарежи го, за Бога! Стой по-надалеч от калта и не си мърси ръцете!

Самойленко се замисли за минутка и каза решително.

– Все пак ще му услужа с пари. Както искаш. Не мога да откажа на човека само заради някакви предположения.

– Прекрасно! Разцелувайте се двамата.

– Дай ми все пак тези сто рубли – плахо помоли Самойленко.

– Няма да ти ги дам.

Настъпи мълчание. Самойленко съвсем се отпусна: лицето му придоби виновен, сконфузен израз. Беше някак странно да гледаш такова жалко, по детски сконфузено лице у грамаден човек с еполети и ордени.

– Негово преосвещенство обикаля тук епархията си не с карета, а на кон – каза дяконът, оставяйки перодръжката на масата. – Седнал на коня, има необикновено трогателен вид. Неговата естественост и скромност го преизпълват с библейско величие.

– Добър човек ли е? – попита Фон Корен, за когото беше добре дошло да промени темата.

– А как иначе? Ако не беше добър, биха ли го помазали за архиерей?

– Между архиереите се срещат доста добри и даровити хора – каза Фон Корен. – Жалко само, че мнозина от тях страдат от слабостта да се смятат за държавни мъже. Един се занимава с русификация, друг критикува науката. А не е тяхна работа. По-добре по-често да бяха надниквали в консисторията¹².

– Не бива един светски човек да съди архиереите.

– Защо не, дяконе? Архиерейт е също такъв човек: като мен.

– Такъв, ама не такъв – обади се дяконът, който отново се залови за перодръжката. – Ако бяхте такъв, щяхте да сте удостоен с благодат и самият щяхте да сте архиерей, а щом не сте, значи не сте такъв.

– Стига си дрънкал, дяконе! – каза Самойленко с досада. – Чуй как-во намислих – обърна се той към Фон Корен. – Не ми давай тези сто рубли. И без туй ще се храниш при мен още три месеца до зимата, така че мога да ги получа в предплата.

– Няма да ги получиш.

Самойленко замига и почервения; машинално придърпа към себе си книгата с паяка и го погледна, после стана и взе шапката си. На Фон Корен му дожаля за него.

– Хайде живеи и работи с такива господа! – каза зоологът и подрит-на негодуващо някаква хартия в ъгъла. – Разбери, че това не е доброта, не е любов, а малодушие, разпуснатост, отрова! Каквото разумът постигне, нашите хилави, за нищо негодни сърца го разрушават! Когато боледувах като гимназист от коремен тиф, леля ми от състрадание ме натъпка с мариновани гъби и аз едва не умрях. Разбери и ти, заедно с леля ми, че любовта към човека трябва да се намира не в сърцето, не под лъжичката и не в кръста, а ей тук!

Фон Корен се плесна по челото.

– Вземи! – каза той и му захвърли сторублевата банкнота.

– Не си прав да се сърдиш, Коля – кротко каза Самойленко, сгъвайки банкнотата. – Много добре те разбирам, но... влез ми в положението.

– Баба си ти, нищо повече.

Дяконът се закиска.

– Чуй, Александър Давидич, последната ми молба – горещо каза Фон Корен. – Когато ще даваш на този безделник парите, постави му едно условие: да тръгне заедно със своята госпожа или да изпрати първо нея, иначе не му ги давай. Няма какво да се церемониш с него. Така му и кажи, а ако не му кажеш, давам ти честната си дума, че ще ида в службата му и ще го изгъркалям по стълбата, а за теб няма да искам повече да чуя. Запомни го добре!

– Какво пък! За самия него е по-удобно да тръгнат двамата или да изпрати първо нея – каза Самойленко. – Той дори ще се зарадва. Е, прощавай.

Той нежно се сбогува и излезе, но преди да затвори вратата, се обърна към Фон Корен, направи страшна физиономия и каза:

– Тебе, брат, немците са те развалили! Да! Немците!

Глава 12

На другия ден, в четвъртък, Маря Константиновна празнуваше рождения ден на своя Костя. Гостите бяха поканени през деня на банника, а вечерта – да пият шоколад. Когато Лаевски и Надежда Фьодоровна пристигнаха вечерта, зоологът, който вече седеше в гостната и си пиеше шоколада, попита Самойленко:

– Говори ли с него?

– Не още!

– Повтарям ти, не се церемони. Не разбирам наглостта на тези господа! Много добре знаят как това семейство гледа на съжителството им, а им се натрапват.

– Ако трябва да се обръща внимание на всеки предразсъдък – каза Самойленко, – не трябва никъде да се ходи.

– Нима отвращението на масата към извънбрачната любов и разпуснатостта е предразсъдък?

– Разбира се. Предразсъдък и омраза. Като видят някоя мома с леко поведение, войниците започват да се кикотят и да й подсвиркват, а попитай ги: какви са те самите?

– Не й подсвиркват току-тъй. Това, че момите удушават незаконородените си деца и отиват на каторга и че Ана Каренина се хвърля под влака, и че на село мажат вратите на такива с катран, и че на нас с тебе ни харесва у Катя нейната чистота, и това, че всеки смътно изпитва потребност от чиста любов, макар да знае, че такава любов няма – нима всичко това е предразсъдък? Това, братко, е единственото, което е оцеляло от естествения подбор, и ако я нямаше тая тъмна сила, регулираща отношенията между половете, господата като Лаевски биха ти показали къде зимуват раците, и човечеството би се изродило за две години.

Лаевски влезе в гостната, здрависа се с всички и когато се ръкува с Фон Корен, му се усмихна угоднически. Той изчака удобна минута и каза на Самойленко:

– Извинявай, Александър Давидич, искам да ти кажа две думи.

Самойленко стана, прегърна го през кръста и двамата влязоха в кабинета на Никодим Александрич.

– Утре е петък... – каза Лаевски, гризейки ноктите си. – Намери ли, което ми обеща?

– Само двеста и десет рубли. Останалите ще ги набавя днес или

утре. Бъди спокоен.

– Слава Богу!... – въздъхна Лаевски и ръцете му затрепериха от радост. – Ти ме спасяваш, Александър Давидич, и ти се кълна пред Бога, в собственото си щастие и в каквото искаш, че ще ти изпратя тези пари веднага щом пристигна. И стария си дълг ще върна.

– Виж какво, Ваня... – Самойленко улови Лаевски за копчето и почервеня. – Извинявай, че се намесвам в семейните ти работи, но... защо не заминеш заедно с Надежда Фьодоровна?

– Чуден човек си, нима е възможно? Един от двамата ни непременно трябва да остане, иначе кредиторите ни ще нададат вой. Та само на бакалина дължа към седемстотин рубли, ако не и повече. Почакай, ще им върна парите, ще им запуша устата, тогава и тя ще тръгне.

– Така... Но защо не изпратиш първо нея?

– Ах, Боже мой, нима е възможно? – ужаси се Лаевски. – Та тя е жена, какво може да направи сама? Какво разбира тя? Това е само губене на време и излишно харчене на пари.

„Прав е...“ – помисли си Самойленко, но си спомни разговора с Фон Корен, наведе очи и каза навъсено:

– Не мога да се съглася с теб. Или тръгвайте заедно, или изпрати първо нея, иначе... иначе няма да ти дам парите. Това е последната ми дума...

Той тръгна заднишком, натисна вратата с гърба си и излезе в гостната почервенял, страшно смутен.

„Петък... петък – мислеше Лаевски, докато се връщаше в гостната. – Петък...“

Поднесоха му чашка шоколад. Той опари устните и езика си с горещия шоколад и продължи да мисли:

„Петък... петък...“

Думата „петък“, кой знае защо, не излизаше от главата му; не мислеше за нищо освен за петъка и му беше ясно само, но не в главата, а някъде под сърцето, че в събота няма да замине. Пред него стоеше Никодим Александрич, спретнат, със зализани слепоочия, и приканваше:

– Вземайте си, най-покорно ви моля...

Маря Константиновна показваше на гостите бележките на Катя и говореше провлечено:

– Сега е ужасно, ужасно трудно да учи човек! Толкова много изискват в училище...

– Мамо! – стенеше Катя, която не си намираще място от срам и от майчините похвали.

Лаевски също погледна бележките и я похвали. Закон божи, руски език, поведението, петици и четворки заподскачаха пред очите му и всичко това заедно с лепналия се в съзнанието му петък, със зализаните слепоочия на Никодим Александрич и със зачервените бузи на Катя му се видя такава безгранична, непреодолима скука, че едва не ревна от отчаяние и се запита сам: „Наистина ли, наистина ли няма да замина?“

Домъкнаха две маси и седнаха да играят карти. Лаевски също се включи в играта.

„Петък... петък... – мислеше той, като се усмихваше, и извади от джоба си молив. – Петък...“

Искаше да обмисли положението си и се боеше да мисли за това. Страшно му беше да си признае, че докторът го хвана в измама, която той така дълго и старателно криеше от самия себе си. Всеки път, когато се замисляше за бъдещето си, възпираше свободния ход на мислите си. Ще седне във вагона и ще потегли – това решаваше въпроса за собствения му живот и по-нататък той не се разпростираше. Подобно на далечна слаба светлинка в полето понякога в главата му проблясваше мисълта, че нейде на някоя уличка в Петербург в далечното бъдеще ще трябва да прибегне до малка лъжа, за да се раздели с Надежда Фьодоровна и да заплати дълговете си; ще излъже само веднъж, след което ще се обнови напълно. И това е хубаво: с цената на една малка лъжа да откупи голямата правда.

Ала сега, когато докторът му намекна грубо с отказа си за измамата, му стана ясно, че ще трябва да лъже не само в далечното бъдеще, но и днес, и утре, и след месец, и може би дори до края на живота си. Наистина, за да замине, ще трябва да излъже Надежда Фьодоровна, кредиториите и началството си; след това, за да намери пари в Петербург, ще лъже майка си, като ѝ каже, че вече се е разделил с Надежда Фьодоровна; пък и майка му няма да му даде повече от петстотин рубли, значи той вече е измамил и доктора, тъй като няма да е в състояние да му изпрати скоро парите. След това, когато Надежда Фьодоровна пристигне в Петербург, ще трябва да прибегне до цял низ от дребни и големи лъжи, за да се раздели с нея; и отново сълзи, скука, досаден живот, разкаяние и значи – никакъв нов живот. Лъжа и нищо повече. Във въображението на Лаевски израсна цяла планина от лъжи. За да я прескочи наведнъж, без да лъже непрекъснато поотделно, трябваше да се реши на рязка стъпка, например без нито дума да каже, да стане от мястото си, да си нахлупи шапката и мигом да замине без пари, но Лаевски чувстваше, че за него това е невъзможно.

„Петък, петък... – мислеше той. – Петък...“

Гостите пишеха бележки, съгваха ги на две и ги слагаха в стария цилиндър на Никодим Александрич. Когато се събраха достатъчно листчета, Костя тръгна около масата като пощенски раздавач да ги раздава. Дяконът, Катя и Костя, получили бележки със смешно съдържание и мъчейки се да пишат колкото се може по-смешни неща, бяха във възторг.

„Трябва да си поговорим“ – прочете Надежда Фьодоровна в своето листче. Тя хвърли поглед към Маря Константиновна, която ѝ се усмихна със захаросаната си усмивка, и ѝ кимна.

„За какво да говорим? – помисли си Надежда Фьодоровна. – След като не мога да ѝ разкажа всичко, няма за какво да говорим.“

Преди да тръгнат за насам, тя бе завързала вратовръзката на Лаевски и тази нищо и никаква постъпка бе изпълнила душата ѝ с нежност и тъга. Тревожният му израз, разсеяните погледи, бледността и необяснимата му промяна напоследък, както и това, че тя имаше страшна, отвратителна тайна от него, и това, че ръцете ѝ трепереха, когато завързваше вратовръзката му – всичко това, кой знае защо, ѝ говореше, че на тях двамата им остава малко да живеят заедно. Тя го гледаше като икона, със страх и разкаяние, и мислено си повтаряше: „Прости ми, прости...“ Насреща ѝ на масата седеше Ачмианов и не откъсваше черните си влюбени очи от нея; тя се чувстваше подвластна на желанията си, искаше сама да се засрами и се страхуваше, че дори мъката и скръбта не ще ѝ попречат да отстъпи пред нечистата страст, ако не днес, то утре, и че тя, като непоправим пианица няма да има сили да се спре.

За да сложи край на този живот, позорен за нея и оскърбителен за Лаевски, реши да замине. Тя ще го моли със сълзи на очи да я пусне и ако той е против, ще замине тайно от него. Няма да му разкаже за онова, което се беше случило. Нека споменът му за нея остане чист.

„Обичам ви, обичам, обичам“, прочете тя. „Това ще е от Ачмианов“.

Ще живее в някой затънтен край, ще работи и ще праща на Лаевски „от един непознат“ пари, бродирани ризи, тютюн и ще се върне при него едва когато остарее или в случай че той се разболее сериозно и има нужда от болногледачка. Когато на старини узнае по какви причини му е отказала да стане негова жена и го е оставила, той ще оцени жертвата ѝ и ще ѝ прости.

„Носът ви е дълъг“. „Това пък трябва да е от дякона или от Костя“.

Надежда Фьодоровна си представи как силно ще прегърне на

прощаване Лаевски, как ще целуне ръката му и ще му се закълне, че ще го обича винаги, цял живот, а след това, вече в уединението си, сред чуждите хора, ще мисли всеки ден за това, че има нейде приятел, любим човек, чист, благороден и възвишен, който пази неопетнен спомен за нея.

„Ако не ми определите среща за днес, ще взема мерки, честна дума. Не може да постъпвате така с порядъчни хора, трябва да го разберете“.
„Това е от Кирилин“.

Глава 13

Лаевски получи две бележки, разгърна едната и прочете: „Не заминавай, скъпи мой“.

„Кой ли би могъл да го напише? – помисли си. – Естествено, не Самойленко... Нито пък дяконът, отде ще знае, че искам да замина? Нима е Фон Корен?“

Зоологът се бе навел над масата и рисуваше пирамида. На Лаевски му се стори, че очите му се усмихват.

„Сигурно Самойленко се е изпуснал...“ – помисли си Лаевски.

На другото листче със същия разкривен почерк с дълги извивки и завъртулки беше написано: „А някой в събота не ще заmine“.

„Глушаки подигравки – помисли си Лаевски. – Петък, петък...“

Нещо напираше в гърлото му. Той поопипа яката на ризата си и се изкашля, но вместо кашлица от гърлото му се изтръгна смях.

– Ха-ха-ха! – запревива се той. – Ха-ха-ха? – „Какво става с мен?“, помисли си. – Ха-ха-ха! – опита се да се спре, сложи ръка на устата си, но смехът притискаше гърдите и шията му и ръката му не успяваше да закрие устата.

„Колко глупаво е всичко това! – мислеше той и продължаваше да се тресе от смях. – Какво ми е, да не съм полудял?“

Смехът ставаше все по-силен и по-силен и се превърна в подобие на кучешки лай. Лаевски понечи да стане от масата, но краката не му се подчиняваха и дясната му ръка някак странно, против волята му, подкачаше по масата, трескаво ловеше листчетата и ги мачкаше. Той видя, че го гледат изненадано, видя сериозното, изплашено лице на Самойленко и погледа на зоолога, пълен със студена насмешка и погнуса, и разбра, че е изпаднал в истерия.

„Какво безобразие, какъв срам – мислеше той и усещаше как сълзите парят лицето му... – Ах, ах, какъв срам! Никога не ми се беше случвало...“

Ето, прихванаха го под мишниците и придържайки отзад главата му, го поведоха нанякъде; пред очите му блесна чаша, тракна по зъбите и водата потече по гърдите му; ето, някаква малка стая, по средата с два кревата един до друг, покрити с чисти, бели като сняг завивки. Той се строполи на единия креват и зариди.

– Нищо, нищо... – говореше му Самойленко. – Случва се... случва

се...

Изстинала от страх, трепереща с цялото си тяло и в предчувствие за нещо ужасно, Надежда Фьодоровна стоеше край кревата и питаше:

– Какво ти е? Какво? Говори, за Бога...

„Да не би Кирилин да му е написал нещо?“ – мина ѝ през ума.

– Нищо... – отвърна Лаевски, като едновременно се смееше и плачеше. – Иди си... миличка.

Лицето му не изразяваше нито омраза, нито отвращение, значи нищо не знае; Надежда Фьодоровна се поуспокои и се върна в гостната.

– Не се вълнувайте, мила! – каза ѝ Маря Константиновна, която седна до нея и ѝ взе ръката. – Ще му мине. Мъжете са също тъй слаби като нас, грешните. Сега и двамата преживяват криза... това е толкова обяснимо! Е, мила, чакам отговора ви. Нека да поговорим.

– Не, няма за какво да говорим... – отвърна Надежда Фьодоровна, вслушвайки се в риданията на Лаевски. – Много съм потисната. Разрешете ми да си ида.

– Ама моля ви, моля ви, мила! – изплаши се Маря Константиновна. – Как мислите, че ще ви пусна така, без да сте вечеряли? Ще хапнем и тогава – на добър час.

– Много съм потисната... – прошепна Надежда Фьодоровна и за да не падне, се улови с две ръце за дръжката на креслото.

– Получил е гърчове! – каза весело Фон Корен с влизането си в гостната, но като забеляза Надежда Фьодоровна, се смути и излезе.

Когато истериката му премина, Лаевски седна на чуждия креват и взе да мисли:

„Срамота, разревах се като някакво момиченце! Кой знае колко смешен и противен изглеждам. Трябва да се измъкна през задния вход... Впрочем това би означавало, че придавам на истериката си сериозно значение. Трябва да се направя, че е било на шега...“

Той се погледна в огледалото, поседя малко и се върна в гостната.

– Ето ме и мене! – каза той усмихнат; беше му мъчително срамно и чувстваше, че и другите ги е срам в негово присъствие. – Случват се такива истории – каза той и седна. – Както си седях, знаете ли, изведнъж почувствах страшно остра болка тук отстрани... непоносима, нервите ми не издържаха и... и се случи такава една глупава история. Такъв е нашият нервен век, какво да правим!

На вечерята той пи вино, разговаря и от време на време, въздъхвайки трескаво, се поглаждаше отстрани, сякаш да даде да се разбере, че още чувства болката. И никой освен Надежда Фьодоровна не му

вярваше и той виждаше това.

Някъде след девет часа излязоха да се разходят по булеварда. В страха си да не я заговори Кирилин Надежда Фьодоровна гледаше през цялото време да не се дели от Маря Константиновна и децата. Тя отмали от страх и мъка и предчувствайки, че ще я втресе, се притесняваше и едва влачеше крака, но не тръгна да се прибира, тъй като беше уверена, че Кирилин или Ачмианов, ако не и двамата заедно, ще се повлекат след нея. Кирилин вървеше отзад заедно с Никодим Александрич и тананикаше полугласно:

– А да си играят с мене не ще позво-оля! Не ще позво-оля!

От булеварда свиха към павилиона, тръгнаха по брега и дълго гледаха как морето фосфоресцира. Фон Корен взе да обяснява на какво се дължи това явление.

Глава 14

– Време ми е обаче да се измитам... Чакат ме – каза Лаевски. – Прощавайте, господа.

– И аз си тръгвам, почакай – каза Надежда Фьодоровна и го хвана под ръка.

Сбогуваха се с оставащите и си тръгнаха. Кирилин също се надигна, каза, че е в същата посока, и тръгна с тях.

„Да става, каквото има да става... – мислеше си Надежда Фьодоровна. – Нека...“

Струваше й се, че всички лоши спомени са изскочили от главата й, следват я в тъмното и дишат задъхано, а тя самата, като попаднала в мастило муха, пълзи с мъка по улицата и цапа с черно хълбока и ръката на Лаевски. Ако Кирилин, мислеше си тя, направи нещо лошо, за това ще бъде виновен не той, а единствено тя самата. А беше време, когато нито един мъж не разговаряше с нея така, както сега Кирилин, но самата тя прекъсна това време като нишка и го погуби безвъзвратно – кой е виновен за това? Замайна от своите желания, тя беше взела да се усмихва на напълно непознатия й човек вероятно само защото той беше строен и висок, но й омръзна след две срещи и го остави. „Нима заради това – мислеше си тя – той има право да постъпва с мене, както си иска?“

– Тук, мила моя, ще се разделим – спря се Лаевски. – Иля Михайлич ще те придружи.

Той се поклони на Кирилин, пресече булеварда и пое по улицата към къщата на Шешковски, прозорците на която светеха. Миг след това се дочу как портичката хлопна.

– Трябва да се обясня с вас – започна Кирилин. – Не съм хлапе, нито някакъв си Ачкасов или Лачкасов, Зачкасов... Настоявам за сериозно внимание!

Сърцето на Надежда Фьодоровна силно заби. Тя не отвърна нищо.

– В началото си обяснявах рязката промяна в отношението ви към мен с кокетство – продължи Кирилин, – сега обаче виждам, че вие просто не умеете да се държите с порядъчните хора. Искате просто да си поиграете с мен както с арменчето, но аз съм порядъчен човек и настоявам да постъпвате с мен като с такъв. И така, на вашите услуги съм...

– Много съм потисната... – каза Надежда Фьодоровна и заплака, като се извърна, за да скрие сълзите си.

– Аз също съм потиснат, но какво от това?

Кирилин помълча малко и каза ясно, като наблягаше на всяка дума:

– Повтарям ви, госпожо, че ако ми откажете днес да се срещнем, веднага ще вдигна скандал.

– Оставете ме днес – каза Надежда Фьодоровна и не позна гласа си, до такава степен беше жалък и тънък.

– Трябва да получите урок... Извинявайте за грубия тон, но трябва да получите урок. Да, за съжаление трябва да ви дам урок. Настоявам за две срещи: днес и утре. Вдругиден вие ще бъдете напълно свободна и можете да вървите, където си искате и с когото си искате. Днес и утре.

Надежда Фьодоровна стигна до пътната врата на дома си и спря.

– Оставете ме! – шепнеше тя, треперейки с цялото си тяло, без да вижда в тъмното нищо освен белия му кител. – Вие сте прав, аз съм ужасна жена... виновна съм пред вас, но не ме мъчете... Моля ви... – тя докосна студената си ръка и трепна, – много ви моля...

– Уви! – въздъхна Кирилин. – Уви! Не влиза в плановете ми да ви оставям. Искам само да ви дам урок, да можете да разберете и освен това аз твърде малко вярвам на жените, мадам.

– Много съм потисната...

Надежда Фьодоровна се вслушваше в равномерния шум на морето, поглеждаше небето, обсипано със звезди, и ѝ се дося по-скоро да свърши всичко и да се отърве от проклетото усещане за живота с неговото море, звезди, мъже, треска...

– Само не вкъщи – каза тя студено. – Заведете ме някъде другаде.

– Да идем при Мюридов. Така ще е най-добре.

– Къде е това?

– Край старата дига.

Тя бързо тръгна по улицата и след това свърна по една уличка, която се изкачваше нагоре към планината. Беше тъмно. Тук-там върху калдъръма лежаха бледи ивици светлина от осветените прозорци и на нея ѝ се струваше, че като муха ту попада в мастилото, ту отново изпълзва от него на светлината. Кирилин вървеше след нея. На едно място той се препъна, едва не падна и се засмя.

„Той е пиян... – помисли си Надежда Фьодоровна. – Все едно... все едно... Нека“.

Ачмианов също скоро се сбогува с компанията и тръгна след Надежда Фьодоровна, за да ѝ предложи разходка с лодка. Той се приближи до дома ѝ и надникна през оградата на градинката: прозорците бяха широко отворени, но навсякъде беше тъмно.

– Надежда Фьодоровна! – повика я той.

Измина минута. Той отново я повика.

– Кой е там? – чу се гласът на Олга.

– Надежда Фьодоровна вкъщи ли е?

– Не. Не се е върнала още.

„Странно... Твърде странно – помисли си Ачмианов, обзет от силна тревога. – Та тя си тръгна за вкъщи...“

Той тръгна по булеварда, след това по улицата и погледна в прозорците на Шешковски. Лаевски седеше по риза на масата и внимателно гледаше картите си.

– Странно, странно... – измърмори Ачмианов и при спомена за истериката на Лаевски го хвана срам. – Къде ли може да е, щом я няма вкъщи?

Той отново се върна до жилището на Надежда Фьодоровна и погледна тъмните прозорци.

„Това е измама, измама...“ – мислеше той, като си спомни, че тя самата, когато се срещнаха по обяд у Битюгови, му обеща да се поразходят заедно с лодка.

Прозорците на къщата, където живееше Кирилин, бяха тъмни. Пред портичката седеше на пейката един стражар и спеше.

Щом видя тъмните прозорци и стражаря, на Ачмианов всичко му стана ясно. Той реши да се прибере вкъщи и тръгна, но се озова отново край дома на Надежда Фьодоровна. Седна на пейката отвън и свали шапката си, почувствал, че главата му гори от ревност и обида.

В градската черква часовникът биеше само два пъти в денонощието: по пладне и в полунощ. Скоро след като удари полунощ, се дочуха бързи стъпки.

– Значи утре вечер пак у Мюридов, нали? – дочу Ачмианов и позна гласа на Кирилин. – В осем часа. Довиждане!

Надежда Фьодоровна се показа край градинката пред къщата. Тя не забеляза седналия на пейката Ачмианов, мина като сянка покрай него, отвори портичката и като я остави отключена, се прибра вътре. Запали свещта в стаята си, бързо се съблече, но не легна на кревата, а се свлече пред стола на колене, обви го с ръце и притисна чело до него.

Лаевски се върна след два часа.

Глава 15

Решил да лъже не наведнъж, а поотделно, на другия ден в един часа Лаевски тръгна към Самойленко да му иска пари, за да замине на всяка цена в събота. След вчерашната истерика, която прибави към тежкото му душевно състояние и остро чувство на срам, да остава повече в града, беше немислимо. Ако Самойленко вземе да настоява на своите условия, мислеше той, ще трябва да ги приеме и да вземе парите, а утре, точно в часа на заминаването, да каже, че Надежда Фьодоровна се е отказала да пътува; довечера ще гледа да я убеди, че всичко това се прави за нейно добро. Ако пък Самойленко, явно изпаднал под влиянието на Фон Корен, откаже окончателно да му даде пари или предложи нови условия, ще замине още днес с товарния параход или дори с ветроходния кораб за Нови Атон или Новоросийск, откъдето ще прати една унизителна телеграма на майка си и ще живее там дотогава, докато майка му не му изпрати пари за път.

У Самойленко той завари в гостната Фон Корен. Зоологът току-що беше дошъл да обядва и както винаги разглеждаше в албума различните мъже с цилиндри и дами с кокетни шапчици.

„Не съм дошъл в подходящ момент – помисли Лаевски, като го видя. – Той може да ми попречи“.

– Здравейте!

– Здравейте – отвърна Фон Корен, без да го погледне.

– Вкъщи ли си е Александър Давидич?

– Да. В кухнята е.

Лаевски тръгна за кухнята, но видя от вратата, че Самойленко е зет там със салатата, върна се в гостната и седна. В присъствието на зоолога изпитваше някаква скованост, а сега се и страхуваше, че ще трябва да говори за вчерашната си истерика. Измина повече от минута в мълчание. Изведнъж Фон Корен вдигна очи към Лаевски и го попита:

– Как се чувствате след вчера?

– Превъзходно – отвърна Лаевски и почервения. – Всъщност не се случи нищо особено...

– До вчера предполагам, че в истерика изпадат само дамите, и затова отначало помислих, че ви е хванало хорото на свети Вит.

Лаевски се усмихна угоднически и си помисли:

„Колко неделикатно от негова страна. Та той много добре знае, че

ми е тежко...“

– Да, смешна история излезе – каза той и продължи да се усмихва. – Днес съм се смял цялата сутрин. Най-куриозното при този припадък е това, че съзнаваш колко е нелеп, смееш му се в душата и в същото време ридаш. В нашия нервен век сме роби на собствените си нерви; те са нашите господари и вършат с нас каквото си поискат. В това отношение цивилизацията ни е оказала мечешка услуга...

Лаевски говореше и му беше неприятно, че Фон Корен го слуша сериозно и внимателно и че го гледа съсредоточено, без да мигне, сякаш го изучаваше, и се ядосваше на себе си, че въпреки неприятното си чувство към него все не може да махне от лицето си тази угодническа усмивчица.

– Макар че, да си призная – продължи той, – имаше съвсем пресни причини за този припадък и доста основателни при това. Напоследък здравето ми е силно разклатено. Като прибавите и скуката, постоянното безпаричие... липсата на хора и общи интереси... по-лошо от това не може и да се измисли.

– Да, положението ви е безизходно – съгласи се Фон Корен.

Тези спокойни, хладни думи, съдържащи нещо като насмешка или немолено пророчество, оскърбиха Лаевски. Той си спомни вчерашния поглед на зоолога, пълен с насмешка и погнуса, помълча известно време и попита, вече без да се усмихва:

– А откъде ви е известно моето положение?

– Та вие току-що сам го изтъкнахте, пък и приятелите ви толкова ви съчувстват, че цял ден слушам само за вас.

– Какви приятели? За Самойленко ли е думата?

– Е, и за него.

– Бих помолил Александър Давидич и изобщо моите приятели да се грижат по-малко за мен.

– Ето, Самойленко идва, помолете го да се грижи по-малко за вас.

– Не разбирам тона ви... – промълви Лаевски; обзе го такова чувство, сякаш едва-що бе разбрал, че Фон Корен го мрази, презира и му се подиграва и че той е най-големият му и непримирим враг. – Запазете си този тон за някого друго – каза той тихо, лишен от сили да говори повисоко от омразата, която напираше в гърдите и шията му както предишния ден желанието да се смее.

Влезе Самойленко по риза, потен и зачервен от кухненската задуха.

– А, тук ли си? – каза той. – Здравей, драги. Обядвал ли си? Не се церемони, кажи: обядвал ли си?

– Александър Давидич – каза Лаевски и стана, – ако съм се обръщал към теб с някаква интимна молба, това съвсем не значи, че съм те освобождавал от задължението да бъдеш скромен и да уважаваш чуждите тайни.

– За какво става дума? – изненада се Самойленко.

– Ако нямаш пари – продължи Лаевски, като повиши глас и запристъпва от вълнение от крак на крак, – не ми давай, откажи ми, но защо трябва да се тръби над път и под път, че положението ми било безизходно и прочие? Не мога да понасям всички тези благодеяния и приятелски услуги, когато заради една услуга те правят за смях пред целия свят. Можеш да се хвалиш с благодеянията си колкото щещ, но никой не ти е дал правото да разкриваш моите тайни!

– Какви тайни? – недоумяваше Самойленко и започваше да се сърди. – Ако си дошъл да се караш, върви си. Ще дойдеш по-късно.

Той си спомни правилото: когато се ядосваш на ближния си, брой до сто, за да се успокоиш; и започна бързо да брои наум.

– Моля ви да не се безпокоите за мен! – продължаваше Лаевски. – Не ми обръщайте внимание. И кого какво го засяга как живея? Да, искам да замина! Да, правя дългове, пия, живея с чужда жена, изпадам в истерия, долен съм, не съм толкова дълбокомислен като някои, но кого го засяга това? Уважавайте личността!

– Ти, братко, прощавай – каза Самойленко, изброил до тридесет и пет, – ама...

– Уважавайте личността! – прекъсна го Лаевски. – По дяволите тези постоянни разговори на чужд гръб, тези „Ах“ и „Ох“, това непрекъснатото следене и подслушване! Дават ми пари назаем и ми предлагат условия като на хлапе! Третират ме като не знам какво! Нищо не ви искам! – провикна се Лаевски, като се олюляваше от вълнение и се страхуваше да не изпадне отново в истерия. „Значи, в събота няма да замина“, мярна се в ума му. – Нищо не ви искам! Само, моля ви се, избавете ме от опекунството си. Не съм дете, нито малоумен и ме освободете от този надзор!

Влезе дяконът и като видя Лаевски да размахва ръце пребледнял и да се обръща със странната си реч към портрета на княз Воронцов, се спря на вратата като закован.

– Това постоянно надничане в душата ми – продължаваше Лаевски – оскърбява човешкото ми достойнство и аз моля доброволните си шпиони да ме оставят на мира! Стига толкова!

– Какво каза... какво казахте? – попита Самойленко, който преброи

до сто, целият почервения и пристъпи към Лаевски.

– Стига толкова! – повтори задъхан Лаевски и посегна към фуражката си.

– Аз съм руски лекар, дворянин и статски съветник! – каза Самойленко натъртено. – Никога не съм бил шпионин и на никого няма да позволя да ме оскърбява! – викна той с треперещ глас, като постави ударението на последната дума. – Млъкнете!

Дяконът, който никога не бе виждал доктора толкова величествен, надут, зачервен и страшен, затисна устата си, изтича в антрето и взе там да се превива от смях. Лаевски видя като в мъгла как Фон Корен стана с ръце в джобовете на панталоните си и зае такава поза, сякаш очакваше да види какво ще последва по-нататък; тази невъзмутима поза се стори на Лаевски свръхдръзка и оскърбителна.

– Вземете думите си назад! – извика Самойленко.

Лаевски, който вече не помнеше какво бе казал, отвърна:

– Оставете ме на мира! Нищо не искам! Искам само вие и немците от чифутски произход да ме оставите на спокойствие. Иначе ще взема мерки! Ще се бия!

– Сега вече е ясно – каза Фон Корен и се надигна от масата. – На господин Лаевски му се иска, преди да замине, да се поразвлече с дуел. Мога да му доставя това удоволствие. Господин Лаевски, приемам вашето предизвикателство.

– Предизвикателство ли? – произнесе тихо Лаевски, приближи се до зоолога и погледна с омраза мургавото му чело и къдравите му коси. – Предизвикателство ли? Моля! Аз ви мразя! Мразя ви!

– Много се радвам. Утре сутринта по-раничко при Кербалай с всички подробности според вкуса ви. А сега се махайте.

– Мразя ви!? – шепнеше Лаевски, тежко задъхан. – Отдавна ви мразя! Дуел! Да!

– Александър Давидич, изкарай го да се махне, иначе ще си ида – каза Фон Корен. – Той ще ме ухапе.

Спокойният тон на Фон Корен охлади доктора; той някак изведнъж дойде на себе си, вразуми се, улови с две ръце Лаевски за кръста и като теглеше от зоолога, заговори с гальовен, треперещ от вълнение глас:

– Приятели мои... добри хора... Поразгорещихте се, стига вече... стига... Приятели мои...

Чул мекия приятелски глас, Лаевски почувства, че в живота му току-що е настъпило нещо небивало, чудовищно, сякаш едва не го е смачкал влак; той замалко не заплака, махна с ръка и избяга от стаята.

„Да изпиташ върху себе си чуждата омраза, да се покажеш пред човек, който те мрази, в най-жалък, презрян, беспомощен вид – Боже мой, колко е тежко това! – мислеше си той, седнал малко по-късно в павилиона с усещането, че тялото му сякаш е хванало ръжда от току-що изпитаната чужда омраза. – Колко е грубо това, Боже мой!“

Студената вода с коняка го поободри. Той си представи ясно спокойното надменно лице на Фон Корен, вчерашния му поглед, ризата му, приличаща на килим, гласа, белите му ръце и тежка омраза, страстна и неудовлетворена, забушува в гърдите му и зажадува за възмездие. Той мислено повали Фон Корен на земята и започна да го тъпче с крака. Спомни си до най-малки подробности станалото и се изненада как е могъл да се усмихва угоднически на този нищожен човек и изобщо да се съобразява с мнението на дребни, никому неизвестни хорица, живеещи в това жалко градче, което го няма дори на картата и за което не е чувал нито един порядъчен човек в Петербург. Ако това градче внезапно пропадне вдън земя или изгори, то в Русия ще прочетат телеграмата за това събитие с такава скука, както някое обявление за продажба на стари мебели. Дали ще убие утре Фон Корен, или ще го остави жив, е все едно, това е еднакво безполезно и неинтересно. Ще стреля в крака или в ръката му, ще го рани, сетне ще се посмее над него и както някое насекомо с изтръгнато краче изчезва от погледа ти в тревата, нека и той така се изгуби с глухото си страдание в тълпата от подобни нему нищожни хора.

Лаевски се отби у Шешковски, разказа му всичко и го покани за секундант; след това двамата се отправиха при началника на телеграфопощенската станция, поканиха го за втори секундант и останаха да обядват у него. По време на обяда се смяха и шегуваха много; Лаевски се иронизираше за това, че почти съвсем не умее да стреля, и наричаше себе си кралски стрелец и Вилхелм Тел.

– Трябва да му дам да се разбере на този господин... – говореше той.

След като се наобядва, седнаха да играят карти. Лаевски играеше, пиеше вино и си мислеше, че дуелът е нещо глупаво и безсмислено, тъй като не решава въпроса, а само го усложнява, но и че без него не може. Както в дадения случай например: та няма да седне да пише жалба до мировия съдия¹³, я! Предстоящият дуел е добре дошъл и с това, че след него той не ще може да остане повече в града. Леко пийнал, той се развлече с картите и се чувстваше добре.

13. Съдия в дореволюционна Русия, който разглежда дребни дела.

Но щом слънцето залезе и се стъмни, го обзе тревога. Това не беше страх от смъртта, понеже, докато обядва и игра на карти, беше сигурен, че дуелът ще свърши благополучно; това беше страх пред нещо неизвестно, което трябваше да се случи утре сутринта за първи път в живота му, и страх пред настъпващата нощ... Знаеше, че нощта ще бъде дълга, безсънна и че ще трябва да мисли не само за Фон Корен и омразата му, но и за она грамада от лъжи, която му предстоеше да преодолее, но не намираше сили и умение за това. Все едно че се бе разболял внезапно; загуби изведнъж всякакъв интерес към картите и хората, засуети се и помоли да му позволят да се прибере вкъщи. Искаше му се по-скоро да си легне, да не се движи и да подреди мислите си за през нощта. Шешковски и пощенският чиновник го изпратиха и се отправиха след това при Фон Корен, за да уточнят условията на дуела.

Недалеч от квартирата си Лаевски среща Ачмианов. Младият човек беше запъхтян и възбуден.

– А аз ви търся, Иван Андрейч! – каза той. – Моля ви, да не губим време...

– Но къде?

– Иска да ви види един непознат господин, който имал с вас важна работа. Той много ви моли да се видите за минутка. Трябвало да поговорите... За него това е въпрос на живот и смърт...

Във вълнението си Ачмианов произнесе тези думи със силен арменски акцент, така че „живот“ прозвуча като „жавот“.

– Кой е той? – попита Лаевски.

– Помоли да не му се споменава името.

– Предайте му, че съм зает. Утре, ако обича...

– Как може! – изплаши се Ачмианов. – Той иска да ви съобщи нещо извънредно важно за вас... извънредно важно! Ако не дойдете, ще се случи нещастие.

– Странно... – промърмори Лаевски, който не разбираше защо Ачмианов е толкова възбуден и що за тайни може да има в това скучно, никому ненужно градче. – Странно – повтори той замислен. – Впрочем все едно.

Ачмианов бързо тръгна напред, последван от Лаевски. Минаха улицата, после – една странична уличка.

– Колко досадно е – каза Лаевски.

– Сега, сега... Близо е.

Недалеч от старата дига минаха по тясна уличка между две оградени празни места, след това влязоха в някакъв голям двор и се отправиха

към една малка къщурка.

– Това не е ли къщата на Мюридов? – попита Лаевски.

– Да.

– Но защо се провираме през задните дворове, не разбирам? Можехме и от улицата. Оттам е по-близо...

– Нищо, нищо...

На Лаевски му се стори странно и това, че Ачмианов го поведе към задния вход и му замаха с ръка, като да го приканваше да върви по-тихо и да мълчи.

– Насам, насам... – каза Ачмианов, отвори предпазливо вратата и влезе в антрето на пръсти. – По-тихо, по-тихо, моля ви... Могат да ни чуят.

Той се ослуша, пое си тежко дъх и прошепна:

– Отворете ей тая врата и влезте... Не се страхувайте.

Все така в недоумение, Лаевски отвори вратата и влезе в една стая с нисък таван и спуснати пердета. Върху масата имаше свещ.

– Кой е? – попита някой от съседната стая. – Ти ли си, Мюридка?

Лаевски влезе в тази стая и видя Кирилин с Надежда Фьодоровна до него.

Той не чу какво му казаха, заотстъпва назад и не забеляза как се озова на улицата. Всичко изчезна от душата му – и омразата към Фон Корен, и безпокойството. На път за вкъщи неловко размахваше дясната си ръка и внимателно гледаше пред краката си, като се стараеше да върви по равното. Вкъщи, в кабинета си, като потриваше ръце и мърдаше сковано рамене и шия, сякаш сакото и ризата му бяха тесни, прекоси стаята от единия до другия край, после запали свещта и седна на масата...

Глава 16

– Хуманитарните науки, за които споменавате, ще задоволят човешката мисъл само тогава, когато се срещнат в развитието си с точните науки и тръгнат заедно с тях. Дали ще се срещнат под микроскопа или в монолозите на някой нов Хамлет, дали в някоя нова религия, не знам, но мисля, че земята ще се покрие с ледена кора, преди това да стане. Най-устойчивото и жизнено от всички хуманитарни знания, разбира се, е Христовото учение, но погледнете как дори то се възприема различно! Едни учат да обичаме ближните си и правят изключение само за войниците, престъпниците и лудите: те разрешават първите да бъдат убивани на война, вторите – да бъдат изолирани или премахвани, а на третите забраняват да встъпват в брак. Други тълкуватели ни учат да обичаме всичките си ближни без изключение независимо от всякакви плюсове и минуси. Според тях, ако ви извести някой охтичав, убиец или епилептик и поиска ръката на дъщеря ви – не му отказвайте; ако кретените са тръгнали да воюват с физически и умствено здравите – накарайте последните да се оставят да им отсекаат главите. Ако имаше сила, това проповядване на любов заради самата любов, както на изкуство заради самото изкуство, би довело в края на краищата до пълно измиране на човечеството и по този начин би се извършило най-грандиозното от всички злодеяния, познати някога на земята. Има много, най-различни тълкувания, а щом са толкова много, сериозната мисъл не може да се задоволи с нито едно от тях и бърза да прибави към купа тълкувания своето собствено. Ето защо не поставяйте никога въпроса, както вие казвате, на философска или на така наречената християнска почва: с това само се отдалечавате от решението на въпроса.

Дяконът внимателно изслуша зоолога, помисли и попита:

– Дали нравственият закон, който е присъщ на всеки един от хората, е измислен от философите, или пък Бог го е създал заедно с тялото?

– Не знам. Но този закон до такава степен е общовалиден за всички народи и епохи, че ако питат мен, би трябвало да го приемат за органично свързан с човека. Той не е измислен, а съществува и ще съществува. Не ви казвам, че ще го видят някога под микроскопа, но органичната му връзка се доказва вече от очевидността: доколкото ми е известно, сериозното заболяване на мозъка и всички тъй наречени душевни болести се изразяват преди всичко в изопачаването на нравствения закон.

– Хубаво. Значи както стомахът ни иска да яде, така и нравственото ни чувство иска да обичаме ближните си, така ли? Но поради себелюбието си нашата естествена природа се възпротивява на гласа на съвестта и разума и това е причина да възникнат много трудно-разрешими въпроси. Към кого трябва да се обръщаме за разрешаването на тези въпроси, след като според вас не бива да ги поставяме на философска основа?

– Обърнете се към ония ограничени по брой точни знания, с които разполагаме. Доверете се на очевидността и логиката на фактите. Наистина това не е достатъчно, но пък и не е толкова колебливо и неопределено като философията. Да предположим, че нравственият закон изисква да обичате хората. И какво? Любовта трябва да предполага отстраняването на всичко онова, което, така или иначе, вреди на хората и представлява опасност понастоящем и в бъдеще. Нашите знания и очевидността ви говорят, че човечеството е заплашено от нравствено и физически ненормалните. Ако е така, борете се с ненормалните. Ако нямате сили да ги издигнете до нормата, трябва да имате сили и умение да ги обезвредите, тоест да ги унищожите.

– Значи любовта е в това силният да побеждава слабия?

– Без съмнение.

– Но нали тъкмо силните разпнаха Господа Бога Исуса Христа? – каза разгорещено дяконът.

– Там е работата, че са го разпнали не силните, а слабите. Човешката култура е отслабила и се стреми да сведе до нула борбата за съществуване и подбора; оттук и бързото размножаване на слабите и преобладаването им над силните. Представете си, че ви се е удало да внушите на пчелите хуманни идеи в някаква тяхна недоразвита, рудиментарна форма. Какви ще бъдат последиците от това? Търтеите, които трябва да бъдат убивани, ще останат живи, ще изяждат меда, ще развращават и душат пчелите и в резултат – слабите ще бъдат повече от силните, които все повече ще се израждат. Същото става сега и с човечеството: слабите потискат силните. При диваците, които още не са докоснати от културата, най-силният, най-мъдрият, най-нравственият върви начело; той е вожд и господар. А ние, културните, разпнахме Христос и продължаваме да го разпъваме. Значи нещо не ни достига... И трябва да възстановим в себе си това „нещо“, иначе тези недоразумения няма да имат край.

– Но имате ли критерий, по който да различавате силните от слабите?

– Знанието и очевидността. Охтичавите и скрофулозните се

познават по болестта им, а безнравствените и лудите – по постъпките.

– Но нали са възможни и грешки?

– Да, но няма защо да се боим да си намокрим краката, когато ни заплашва потоп.

– Това е философия – засмя се дяконът.

– Ни най-малко. Вие до такава степен сте покварен от своята семинарска философия, че във всичко искате да видите само мъгливост. Отвлечените науки, с които е натъпкана младата ви глава, се наричат отвлечени именно защото отвлечат ума ви от очевидността. Гледайте дявола право в очите и ако той е дявол, признайте, че е дявол, а не търсете обяснения у Кант или Хегел.

Зоологът помълча и продължи:

– Две по две си е четири, а камъкът си е камък. Утре ни чака дуел. Можем да си говорим сега, че това е глупаво и нелепо, че дуелът е нещо отживяло времето си, че аристократичният дуел фактически не се различава по нищо от пианско сбиване в кръчма, и все пак това няма да ни спре и утре ще идем и ще се бием. Има значи сила, която е над нашите разсъждения. Крещим, че войната била грабеж, варварство, ужас, братоубийство, видим ли кръв, припадаме; но стига само французите или немците малко да ни засегнат с нещо, и ние мигом ще се въодушевим, най-искрено ще започнем да викаме „Ура“ и ще се хвърлим срещу врага, вие ще призовете Бога да благослови оръжието ни и доблестта ни ще предизвика общ и най-искрен възторг. И тук значи пак има сила, която, ако не и по-висша, явно е по-силна от нас и нашата философия. Ние не можем да я спрем, както не можем да спрем ей този облак, който се задава откъм морето. Не бъдете лицемерен, не й се заканвайте зад гърба и не говорете „Ах, глупаво е, ах, остаряло е, ах, противоречи на Светото писание!“, а я погледнете право в очите, признайте й разумната законност и когато тя например поиска да унищожи хилавото, недъгавото, извратеното племе, не й пречете с вашите хапове и цитати от зле разбраното Евангелие. Лесков описва един такъв съвестен Данила, който намира извън града някакъв прокажен и го храни, и го съгръва в името на любовта и Христа. Ако този Данила наистина обичаше хората, би трябвало да отнесе прокажения по-далеч от града и да го хвърли в някой ров, а сам да иде да служи на здравите. Христос, надявам се, ни е завещал разумната, осмислена и полезна любов.

– Ама и вие сте един! – засмя се дяконът. – Не вярвате в Христа, а все го споменавате.

– Не, вярвам. Разбира се, по моему, а не като вас. Ех, дяконе,

дяконе! – засмя се зоологът, улови дякона за кръста и каза весело: – Е, какво? Ще идем ли утре на дуела?

– Санът не ми позволява, иначе бих дошъл.

– А какво ще рече това сан?

– Аз съм посветен, имам божитя благословия.

– Ех, дяконе, дяконе – засмя се Фон Корен. – Обичам да побъбря с вас.

– Разправяте, че вярвате – каза дяконът. – Що за вяра е това? Имам един чичо – поп. Така вярва, че когато при суша тръгне на полето да четете молитви за дъжд, взема със себе си чадър и кожено палто, та на връщане да не го мокри дъждът. Ето, това е вяра! Заговори ли пък за Христос, направо излъчва сияние, та чак разплаква женорята и селяците. Той и този облак би спрял, и всяка ваша сила би накарал да побегне. Да... Вярата планини повдига.

Дяконът се засмя и потупа зоолога по рамото.

– Такива ми ти работи... – продължи той. – Ето, вие все изучавате нещо, искате да надникнете в дълбините на морето, умувате кой бил силен, кой слаб, книжки пишете и на дуел ще се биете – и всичко си остава на мястото си, ама може да стане тъй, че някой слабичък старец чрез Светия дух да изрече една-единствена дума или пък да пристигне от арабската земя някой нов Мохамед на кон със сабя в ръка и да обърне цялата ви наука с главата надолу, и в Европа камък върху камък да не остане.

– Е, тогава, дяконе, я камила, я камиларят!

– Вярата без дело е мъртва, а делото без вяра – още по-лошо, само губене на време и нищо повече.

Откъм кея се зададе докторът. Той видя дякона и зоолога и тръгна към тях.

– Мисля, че всичко е готово – каза той запъхтян. – Секунданти ще бъдат Говоровски и Бойко. Ще минат да те вземат в пет часа. Ама как се е смръщило! – погледна той небето. – Нищо не се вижда. Сега ще вземе да плисне.

– Няма ли да дойдеш с нас? – попита го Фон Корен.

– Не, опазил ме Бог, аз и така се измъчих. Вместо мен ще дойде Устимович. Вече говорих с него.

Нейде далеч над морето блесна мълния и се разнесе глух тътен.

– Колко задушно е преди буря! – каза Фон Корен. – Хващам се на бас, че ти вече си бил у Лаевски и си плакал на гърдите му.

– За какво ще ходя при него? – смутено отвърна докторът. – Това

само оставаше!

Преди слънцето да залезе, той няколко пъти бе минал по булеварда и по улицата с надеждата да срещне Лаевски. Беше го срам за избухването му и за внезапния порив на доброта, последвала това избухване. Искаше да се извини пред Лаевски с шеговит тон, да му се поскара, да го успокои и да му каже, че дуелът е отживелица от средновековното варварство, но че самото провидение е избрало този дуел като средство за помирение; утре те двамата, прекрасни, изключително умни хора, ще си разменят по един изстрел във въздуха, ще оценят взаимно благородството си и ще станат приятели. Но не можа нито веднъж да срещне Лаевски.

– За какво да ходя при него? – повтори Самойленко. – Не аз него, а той мен оскърби. Кажи, за Бога, защо се нахвърли той върху мен? Какво лошо му бях сторил? Влизам в гостната и изведнъж, без нищо, ми изтърсва: „Шпионин!“ Хайде де! Кажи ми: за какво се спречкахте? Какво толкоз му каза?

– Казах му, че е в безизходно положение. И бях прав. Само честните и мошениците могат да намерят изход от всяко положение, а онзи, който иска да бъде едновременно честен и мошеник, няма изход. Но, господа, вече е единадесет часът, а утре трябва да ставаме рано.

Внезапно налетя вятър: той вдигна праха от улицата, завъртя го като вихър и заглуши шума на морето.

– Ураган – каза дяконът. – Да тръгваме, че ще ни напълни очите.

Тръгнаха, а Самойленко, придържайки фуражката си, въздъхна и каза:

– Изглежда, днес няма да мога да спя.

– Не се вълнувай – засмя се зоологът. – Можеш да бъдеш спокоен, дуелът няма да има последици. Лаевски ще стреля великодушно във въздуха, иначе той не може, а аз по всяка вероятност изобщо няма да стрелям. Да ме дадат под съд заради Лаевски, да губя време – не си струва труда. Апропо, каква отговорност се носи за дуел?

– Арест, а в случай че противникът бъде застрелян – затвор в крепостта до три години.

– В Петропавловската ли?

– Не, струва ми се, във военната.

– Макар че би следвало да му дам урок на господинчото!

Зад тях, над морето, блесна мълния и освети за миг покривите на къщите и планината. Близо до булеварда приятелите се разделиха. Кога-то докторът изчезна в тъмнината и стъпките му вече заглъгнаха, Фон

Корен извика подире му:

– Дано само времето утре не ни попречи!

– Всичко става! И дай Боже!

– Лека нощ!

– Какво – нощ? Какво каза?

От шума на вятъра и морето и от гръмотевиците беше трудно да се чуят.

– Нищо! – викна зоологът и забърза за вкъщи.

Глава 17

...през измъчения ум
минават мисли, болки, грижи
и спомените стари бавно и без шум
пред мен един след друг се нижат.
И аз живота си проклинам в тоя час
и чувам стона на сърцето,
и страдам гибелно, и горко плача аз,
и тъй се раждат стиховете.

Пушкин¹⁴

Дали ще бъде убит утре сутринта, или ще му се надсмеят, тоест ще му оставят този живот, той все едно е загинал. Дали ще се самоубие от отчаяние и срам тази опозорена жена, или ще влачи жалкото си съществуване, тя все едно е загинала...

Така мислеше Лаевски, седнал на масата късно вечерта, и все така продължаваше да потрива ръце. Изведнъж прозорецът се разтвори и изтрака, в стаята нахлу силен вятър и листата на масата се разхвърчаха. Лаевски затвори прозореца и се наведе, за да събере листата от пода. Той усещаше в тялото си нещо ново, някаква скованост, която по-рано я нямаше, и не можеше да познае движенията си; ходеше неуверено с разперени лакти и присвиваше рамене, а седнеше ли на масата, отново почваше да потрива ръце. Тялото му загуби гъвкавостта си.

Преди да умреш, трябва да пишеш на близките си. Лаевски помнеше това. Той взе перодръжката и написа с трепереща ръка:

„Майчице!“

Искаше да пише на майка си и да я помоли в името на милосърдния Бог, в когото тя вярваше, да приюти и да съгрее с ласка нещастната, опозорена от него жена, самотна, бедна и слаба, да забрави и да прости всичко, всичко, всичко и чрез своята жертва поне отчасти да изкупи страшния грях на сина си; но той си спомни как майка му – пълна, тромава старица с дантелено боне, излиза сутрин от къщата в градината, а след нея върви някоя от храненичките ѝ с домашното кученце в ръце, как майка му крещи със заповеднически глас на градинаря и на

14. Епиграфът е откъс от стихотворението на Пушкин „Спомен“, превод Найден Вълчев.

прислугата и колко надуто и надменно е лицето ѝ – спомни си това и задраска написаната дума.

Блесна мълния едновременно в трите прозореца и веднага след нея се разнесе оглушителен тътнеж гръм, отначало глух, а сетне все поусилващ се, и тресна с такава сила, че стъклата на прозорците задрънчаха. Лаевски стана, приближи се до прозореца и долепи чело до стъклото. Навън се бе разразила силна, красива буря. На хоризонта като бели ленти между облаците и морето непрекъснато се стрелкаха мълнии и осветяваха надалеч високите черни вълни. И отдажно, и отляво, както вероятно и над покрива, просветваха мълнии.

– Буря! – прошепна Лаевски; той изпитваше желание да се моли на някого или на нещо, та макар и на мълнията или на облаците. – Милата ми буря!

Спомни си как като дете по време на буря изтичваше гологлав в градината, а след него припкаха две русокоси и синеоки момиченца и дъждът ги мокреше; те се кискаха от възторг, но когато изтрещяваше гръмотевица, доверчиво се притискаха до момченцето, а то се кръстеше и изговаряше бързо-бързо: „Боже, Боже, Боже...“ О, къде изчезнахте, в кое море потънахте, зачатъци на прекрасния чист живот? Той вече не се плаши от бурята и не обича природата, не чувства Бога в себе си, всички доверчиви момиченца, които е познавал някога, са погубени вече от него и неговите връстници, в родната си градина не е посадил през целия си живот ни едно дръвче и не е отгледал ни една тревичка, а живеейки сред живите, не е спасил дори муха, а само е разрушавал, погубвал и лъгал, лъгал...

„Кое в моето минало не е порок?“ – питаше се сам, като се мъчеше да намери поне един светъл спомен, както падащият в пропастта се мъчи да се залови за храстите.

Гимназията? Университетът? Но това е измама. Той се учеше зле и забрави онова, на което го бяха учили. Служенето му на обществото? Това също е измама, защото в службата нищо не вървеше, получаваше даром заплатата си; служенето му бе гнусен обир на държавата, за който не даваха под съд.

Той нямаше нужда от истината и не я търсеше, съвестта му, замаяна от порока и лъжата, спеше или мълчеше; като чужд или нает от друга планета, не участваше в общия живот на хората, беше равнодушен към техните страдания, идеи, религии, знания, копнежи и борба. Не беше казал на хората нито една добра дума, не бе написал ни един полезен, искрен ред, не бе направил нищо за хората, а само ядеше хляба им, пиеше

виното им, отмъкваше жените им, живееше с техните мисли и за да оправдае пред тях и пред самия себе си презрения си паразитен живот, винаги се стареше да си придаде такъв вид, сякаш стои над тях и е по-добър от тях. Лъжа, лъжа и лъжа...

Ясно си спомни онова, което беше видял вечерта в къщата на Мюридов, и му беше непоносимо тежко от погнуса и мъка. Кирилин и Ачмианов са отвратителни, но всъщност те бяха продължили започнатото от него; те са негови съучастници и ученици. Той отне мъжа, кръга от познати и родния кът на младата слаба жена, която му се беше доверила повече, отколкото на брат, и я доведе тук – в зноя, в треската и в скуката; ден след ден тя трябваше да отразява като огледало неговото безделие, порочност и лъжа – и с това, единствено с това бе изпълнен нейният инертен, вял и жалък живот; после той ѝ се насити, намрази я, но не му стигна кураж да я зареже и се стареше все по-здраво да я оплете с лъжите си като с паяжина... Тези хора довършиха останалото.

Лаевски ту седнаше на масата, ту отново отиваше до прозореца; ту гасеше свещта, ту пак я палеше. Проклинаше се гласно, плачеше, оплакваше се, молеше за прошка; на няколко пъти притича отчаян до масата и пишеше: „Майчице!“

Освен майка си нямаше никакви роднини и близки, но как можеше да помогне майка му? И къде е тя. Искеше да изтича при Надежда Фьодоровна, да падне пред нея на земята, да целува ръцете и краката ѝ, да моли за прошка, но тя беше негова жертва и той се страхуваше от нея, сякаш беше умряла.

– Погубих живота си! – говореше си той и потриваше нервно ръце.
– Защо съм още жив, Господи!...

Той свали от небето своята бледа звезда и тя догоря, а следата ѝ се смеси с нощната тъма; тя вече не ще се върне на небето, защото животът се дава само веднъж и не се повтаря. Ако можеха да се върнат предишните дни и години, би заменил в тях лъжата с истина, безделието – с труд, скуката – с радост, би върнал чистотата на ония, на които я бе отнел, би намерил Бога и справедливостта, но това е толкова невъзможно, колкото пак да върнеш угаснала звезда на небето. И от съзнанието, че това е невъзможно, изпадаше в отчаяние.

Той остана пред отворения прозорец и след като бурята премина, и спокойно мислеше за това, което го очакваше. Фон Корен вероятно ще го убие. Ясният, студен светоглед на този човек допуска унищожаването на хилавите и негодните; дори това убеждение да му измени в решителната минута, ще му помогнат омразата и чувството на погнуса, които

Лаевски предизвиква у него. Ако ли пък не уцели, или за да се надсмее над омразния си противник, само го рани или стреля във въздуха, какво ще прави тогава той? Къде да иде?

„Да замина за Петербург? – запита се Лаевски. – Но това би значило отново да започна стария живот, който проклинам. Пък и този, който търси спасение в промяната на мястото като прелетна птица, няма нищо да намери, защото за него земята е навсякъде еднаква“. Да потърси спасение сред хората? В кого да го потърси и как? Добротата и великодушното на Самойленко са също тъй слаба опора, както смехът на дякона или омразата на Фон Корен. Трябва да търсиш спасението единствено в себе си, а не го ли намериш, да сложиш край на живота си, без повече да губиш време, това е всичко...

Дочу се шум от някакъв екипаж. Развиделяваше се. По улицата премина каляска, направи завой и скърцайки с колелетата по мокрия пясък, се спря пред къщата. В каляската седяха двама души.

– Един момент, сега ще дойда! – каза им Лаевски от прозореца. – Не спя. Нима стана време?

– Да. Четири часа е. Докато стигнем...

Лаевски сложи палтото и фуражката си, пъкна в джоба си цигара и се спря замислен; струваше му се, че трябва да направи още нещо. На улицата секундантите разговаряха тихо и конете пръхтяха. Тези звуци в ранното влажно утро, когато всички спят и небето едва започва да светлее, изпълниха Лаевски с тъга, напомняща лошо предчувствие. Известно време той остана така замислен, след което влезе в спалнята.

Надежда Фьодоровна лежеше в леглото си с изпънато тяло и завита през глава с одеялото; тя не помръдваше и приличаше, особено в главата, на египетска мумия. Лаевски се взря в нея мълчаливо, мислено ѝ поиска прошка и помисли, че ако небето не е празно и там наистина има Бог, той ще я запази; ако пък няма Бог, то по-добре да загине, защото няма за какво да живее.

Тя изведнъж скочи и седна в леглото. Повдигна бледото си лице, погледна ужасено Лаевски и попита:

– Ти ли си? Премина ли бурята?

– Премина.

Тя си спомни всичко, хвана се с две ръце за главата и потръпна с цялото си тяло.

– Колко ми е тежко! – промълви тя. – Ако знаеше колко ми е тежко! Очаквах – продължи тя, като примига, – че ще ме убиеш или ще ме изгониш от къщи на дъжда и в бурята, а ти се бавиш... бавиш...

Той енергично и здраво я прегърна и взе да целува коленете и ръцете ѝ, след това, когато тя нещо му шепнеше и потръпваше от спомени, я погали по косите и загледан в лицето ѝ, разбра, че тази нещастна, порочна жена е за него единственият близък, скъп и незаменим човек.

Когато излезе навън и седна в каляската, имаше желанието да се върне жив вкъщи.

Глава 18

Дяконът стана, облече се, взе си дебелия чепата тояга и тихо излезе. Беше тъмно и в първите минути, когато тръгна по улицата, не виждаше дори бялата си тояга; на небето нямаше ни една звезда и по всичко личеше, че отново ще вали. Миришеше на мокър пясък и на море.

„Току-виж ни нападнали чеченците“ – мислеше си, вслушвайки се как тояжката му почуква по паважа и как звънко и самотно отеква това чукане в нощната тишина.

Вече извън града, той започна да различава и пътя, и тоягата си; на черното небе тук-там се открояваха мътни петна и скоро се появи една звезда, която плахо замига с единственото си око. Дяконът вървеше по високия каменист бряг и не виждаше морето; то заспиваше някъде долу, а невидимите му вълни се удряха лениво и тежко о брега и сякаш въздишаха: уф! И само колко бавно! Хласна една вълна, дяконът успя да направи осем крачки и чак тогава последва втора, след шест крачки – трета. Тъй трябва да е било, когато Господ Бог се е носел над хаоса: не се е виждало нищо и в тъмата се е дочувал ленивият сънлив шум на морето, дочувало се е безкрайно далечното, невъобразимо време.

На дякона му стана страшно. Помисли си да не би Бог да го накаже за това, че другарува с неверници и дори отива да наблюдава дуела им. Дуелът ще бъде празна работа, безкръвен, смешен, но, тъй или иначе, това е езическо зрелище и е неприлично за едно духовно лице да присъства на него. Спря и помисли: не е ли по-добре да се върне? Но силното, неспокойно любопитство надделя над съмненията и той продължи пътя си.

„Макар и да не са вярващи, те са добри хора и ще се спасят“ – успокояваше се той.

– Непременно ще се спасят! – изрече на глас и запали цигара.

С каква мярка трябва да се мерят достойнствата на хората, за да се съди справедливо за тях? Дяконът си спомни своя враг, инспектора от духовното училище, който и в Бога вярваше, и водеше целомъдрен живот, но хранеше някога дякона с хляб, замесен с пясък, и веднъж едва не откъсна ухото му. Ако човешкият живот е толкова глупав, та всички уважаваха този жесток и нечестен инспектор, който крадеше от държавното брашно и за здравето и спасението на когото се молеха в училище, справедливо ли ще е да страни от хора като Фон Корен и Лаевски само

защото не били вярващи? Дяконът се зае да намери решение на този въпрос, но си спомни колко смешна беше днес фигурата на Самойленко, и това прекъсна течението на мислите му. Колко смях ще падне утре! Дяконът си представяше как ще се мушне в храстите и ще наблюдава, а когато утре по време на обяда Фон Корен започне да се хвали, той със смях ще му разкаже от игла до конец как е минал дуелът.

„Откъде знаете всичко!“ – ще го попита зоологът. „Това е то. Седях си вкъщи, ама знам“.

Добре ще е да опише в писмо дуела откъм смешната му страна. Тъстът му ще чете и ще се смее, той си умира да чуе или да прочете нещо смешно.

Показа се долината на Жълтата рекичка. От дъжда тя бе станала по-широка и по-сърдита и вече не ръмжеше както преди, а ревеше. Започна да се разсъбва. Сивото мътно утро и облаците, които бягаха на запад, да догонят буреносния облак, и обвитите в мъгла планини, и мокрите дървета – всичко се струваше на дякона грозно и сърдито. Той се изми на един ручей, прочете утринната си молитва и му се досяха чай и горещи бухтички със сметана, каквито се поднасяха на закуска всяка сутрин у тъста му. Спомни си още за жена си и за „Безвъзвратното“, което тя свиеше на пианото. Що за жена е тя? Бяха запознали, сватосали и оженили дякона за нея за една седмица; бе живял с нея по-малко от месец, след което го командироваха тук, така че и досега не беше разбрал що за човек е. А все пак без нея му беше скучно.

„Трябва да й драсна някое писъмце...“ – помисли си той.

Знамето върху духана бе прогизнало от дъжда и висеше, пък и самият духан с мокрия си покрив изглеждаше по-тъмен и по-схлупен от преди. Пред вратата беше спряла една арба; Кербалай, двама абхазци и някаква млада татарка с шалвари, вероятно жена или дъщеря на Кербалай, изнасяха от вътре пълни с нещо чували и ги товареха на колата върху царевичак. Край колата стояха две магарета с наведени глави. След като натовариха чувалите, абхазците и татарката започнаха да ги покриват отгоре с царевичака, а Кербалай се зае пъргаво да впрегне магаретата. „Контрабанда, ясно“ – помисли си дяконът.

Ето и поваленото дърво с изсъхналите игли, ето и черното петно от огъня, който тогава наклadoха. Той си спомни пикника с всичките му подробности, огъня, пеенето на абхазците, сладките мечти за архиерейство и за църковното шествие... От дъжда Черната рекичка беше станала още по-черна и широка. Дяконът предпазливо мина по паянтовото мостче, което мръсните вълни вече докосваха с гривите си, и се изкачи по

стълбичката в сушилнята.

„Умна глава! – мислеше той, лягайки върху сламата, при спомена за Фон Корен. – Умна глава, да му дава Господ здраве. Само отде тая жестокост у него...“

За какво ли се мразят с Лаевски? За какво трябва да се дуелират? Ако като дякона бяха познали от деца немотията, ако бяха расли сред невежи коравосърдечни хора, които все гледат да докопат чуждото, натякват ти за всеки залък и са такива едни груби и недодялани, хрчат на пода и се оригват на масата и по време на молитва, ако още в детската си възраст не са били разглезени от прекрасно уредения бит и избраното общество, то как биха се държали сега един за друг, как охотно биха си прощавали недостатъците и биха ценили онова, което всеки един от тях притежава. Та колко са на този свят дори привидно порядъчните хора? Наистина Лаевски е неуравновесен, разпуснат, чудноват, но нали няма да открадне, да се изхрани на пода, да натякне на жена си: „Плюскаш наготово“, няма да налага с каиш детето си или да храни слугите си с вмирисано говеждо месо – та не е ли това достатъчно, за да се отнесеш към него със снизхождение? При това той сам страда от своите недостатъци както болният – от раните си. Вместо от скука или по някакво недоразумение да се упрекват един друг в израждане, отмиране, наследственост и тям подобни малко разбираеми неща, не е ли по-добре да се спуснат малко по-долу и да насочат омразата и гнева си там, където цели улици стенат от грубо невежество, алчност, натяквания, мръсотия, ругателство и женски писъци...

Мислите на дякона бяха прекъснати от шума на приближаващ се екипаж. Той надникна от вратата на сушилнята и видя каляска с трима души: Лаевски, Шешковски и началника на телеграфо-пощенската станция.

– Стоп! – каза Шешковски.

И тримата слязоха от каляската и се спогледаха.

– Няма ги още – каза Шешковски и взе да се отръсква от калта. – Какво пък? Докато ги чакаме, да потърсим подходящо място. Тук няма къде да се обърнеш.

Те тръгнаха нагоре по реката и скоро се скриха от погледа. Кочияшът татарин седна в каляската, обори глава на рамо и заспа. Дяконът изчака десетина минути, след това излезе от сушилнята и като свали черната си шапка, за да не го забележат по нея, с приклякане и озъртане започна да се промъква по брега между храстите и царевичните редове; от дърветата и храстите се изсипваха връз него едри капки. Тревата и

царевичата бяха мокри.

– Срамота! – мърмореше той, повдигайки мокрите си и окаляни поли на дрехите си. – Ако знаех, нямаше да идвам.

Скоро дочу гласове и видя хора. С напъхани в ръкавите ръце, превит, Лаевски ходеше бързо напред-назад по малката полянка; секундантите му стояха на самия бряг и си свиваха цигари.

„Странно... – помисли си дяконът, който не можеше да познае походката на Лаевски. – Като да е някакъв старец“.

– Колко невежливо от тяхна страна! – отбеляза пощенският чиновник и погледна часовника си. – Може при учените хора закъснението да е прието за добър тон, но за мен това е свинщина.

Шешковски, дебел човек с черна брада, се заслуша и каза:

– Идват!

Глава 19

– За пръв път виждам такова нещо в живота си! Направо поразително! – каза Фон Корен, показал се на поляната и протегнал двете си ръце на изток. – Погледнете: зелени лъчи!

На изток иззад планината се бяха източили два зелени лъча и това наистина беше красиво. Слънцето изгряваше.

– Здравейте! – продължи зоологът и кимна към секундантите на Лаевски. – Закъснях ли?

Зад него вървяха двамата му секунданци – Бойко и Говоровски, млади офицери, еднакви на ръст и с бели кители, както и слабият, саможив доктор Устимович, който носеше в едната си ръка вързоп с нещо, а другата държеше отзад; както винаги бастунът му стърчеше изправен нагоре зад гърба му. Той остави вързопа на земята и без да се здрависва с някого, прибра и другата ръка зад гърба си и закричи по поляната.

Лаевски се чувстваше уморен и му беше неудобно като на човек, който може би скоро ще умре и затова привлича вниманието върху себе си. Искаше му се по-скоро да го убият или да го откарат вкъщи. Той виждаше за първи път през живота си изгрева на слънцето; това ранно утро, зелените лъчи, влагата и хората с мокри ботуши му се струваха излишни в живота му, ненужни и го стесняваха; всичко това нямаше никаква връзка с преживяната нощ, с мислите му и с чувството за вина и затова той охотно би си отишъл, без да дочака дуела.

Фон Корен беше явно възбуден и се мъчеше да прикрие това, като си даваше вид, че най-много го интересуват зелените лъчи. Секундантите бяха смутени и се споглеждаха, като да се питаха защо са тук и какво трябва да правят.

– Предполагам, господа, че е излишно да вървим по-нататък – каза Шешковски. – И това място е добро.

– Да, разбира се – съгласи се Фон Корен.

Настъпи мълчание. Както крачеше, Устимович изведнъж рязко се извърна към Лаевски и каза полугласно, дишайки в лицето му:

– Вероятно не са успели още да ви предадат условията ми. Всяка една от страните ще ми заплати по 15 рубли, а в случай че един от противниците падне убит, другият ще ми заплати цялата сума от 30 рубли.

Лаевски се познаваше отпреди с този човек, но едва сега за първи път ясно видя неизразителните му очи, твърдите мустаци и тънката му

охтичава шия: лихвар, а не доктор! От устата му се носеше неприятен говежди дъх.

„Какви ли хора няма на този свят“ – помисли си Лаевски и отвърна:
– Добре.

Докторът кимна и отново закричи и се виждаше, че ни най-малко не го интересуваха парите, а споменаваше за тях просто от омраза. Всички чувстваха, че е време вече да започват или да свършват започнатото, но не започваха и не свършваха, а ходеха, стояха и пушеха. Младите офицери, които за първи път през живота си присъстваха на дуел и вече не вярваха много на този цивилен, според тях ненужен дуел, внимателно оглеждаха кителите си и опъваха ръкавите им. Шешковски се приближи до тях и им каза тихо:

– Господа, трябва да положим всички усилия, за да не дадем възможност дуелът да се състои. Трябва да ги помирим.

Той почервеня и продължи:

– Снощи при мен беше Кирилин и се оплака, че Лаевски го заварил вчера с Надежда Фьодоровна и какво ли не.

– Да, и ние го научихме – каза Бойко.

– Така, че и вие виждате... На Лаевски му треперят ръцете и какво ли не... Той и пистолета си няма да може да повдигне. Да се биеш с него, ще е също така безчовечно, както да се биеш с някой пиян или болен от тифус. Ако не стигнем до помирение, поне да отложим дуела ли, и аз не знам, господа... Такава идиотщина, че не е за гледане.

– Поговорете с Фон Корен.

– Не знам правилата на дуела, да ги вземат мътните, и не искам да ги знам; току-виж си помислил, че Лаевски се е уплашил и ме праща при него. А впрочем както той реши. Ще поговоря.

– Ето какво ще ви кажа, уважаеми – започна той, разглеждайки съсредоточено цветната шампа върху ризата на зоолога. – Това е конфиденциално... Не знам правилата на дуела, да им се не види макар, не искам и да ги знам и разсъждавам не като секундант и какво ли не, а като човек, и толкоз.

– Да. Е?

– Когато секундантите предлагат помирение, обикновено никой не ги слуша, гледа се на това като на формалност. Самолюбие, и толкоз. Но аз ви моля най-покорно да обърнете внимание на Иван Андреич. Днес той не е в нормално състояние, така да се каже, не е на себе си и е жалък. Случи му се нещастие. Не мога да понасям клюките – Шешковски почервеня и се озърна, – но предвид на дуела намирам за необходимо да

ви съобща. Снощи той е заварил в дома на Мюридов своята мадам с... един господин.

– Каква низост! – промърмори зоологът, пребледня, намръщи се и шумно се изплю: – Пфу!

Долната му устна затрепери; той се отдръпна от Шешковски, за да не слуша по-нататък, и сякаш вкусил, без да иска, нещо горчиво, отново шумно се изплю и погледна за първи път през цялото това утро Лаевски с омраза. Възбудата и неудобството му бяха минали, той отърси глава и извика високо:

– Господа, какво още чакаме? Защо не започваме?

Шешковски се спогледа с офицерите и вдигна рамене.

– Господа! – провикна се той, без да се обръща специално към някого. – Господа! Предлагаме ви да се помирите!

– Да свършваме по-скоро с формалностите – каза Фон Корен. – За помирението вече говорихме. Какви формалности ще има още? По-бързо, господа, времето не чака.

– Ние все пак настояваме за помирение – каза Шешковски с виновен глас като човек, който е принуден да се намесва в чужди работи; той почервения, сложи ръка на сърцето си и продължи: – Господа, ние не виждаме причинна връзка между оскърблението и дуела. Между обидата, която понякога поради човешка слабост си нанасяме един на друг, и дуела няма нищо общо. Вие сте хора, завършили университет, с образование и, естествено, сами виждате в дуела една остаряла, празна формалност и какво ли не. Така гледаме и ние на него, иначе не бихме дошли, тъй като не можем да допуснем хората да се стрелят помежду си в наше присъствие и какво ли не – Шешковски изтри потта от лицето си и продължи: – Сложете точка на вашето недоразумение, господа, подайте си ръце и да се приберем вкъщи да прием за помирението. Честна дума, господа!

Фон Корен млъкна. Забелязал, че го наблюдават, Лаевски каза:

– Нямам нищо против Николай Василиевич. Ако той намира, че съм виновен, готов съм да му се извиня.

Фон Корен се обади:

– Очевидно, господа – каза той, – вие желаете господин Лаевски да се върне у дома си великодушен и като рицар, но аз не мога да доставя на вас и на него това удоволствие. И струваше ли си да ставам толкова рано и да измина десет версти от града, за да пия за помирение, да закусам и да ми се обяснява, че дуелът бил отживяла формалност. Дуелът си е дуел и не трябва да го правим по-глупав и по-фалшив от това,

което фактически е. Искам да се бия!

Настъпи мълчание. Офицерът Бойко извади от кутията двата пистолета: подадоха единия на Фон Корен, другия – на Лаевски и след това настъпи объркване, което развесели за малко зоолога и секундантите. Оказа се, че никой от тях не е присъствал нито веднъж в живота си на дуел и никой не знае точно как трябва да се застане и какво е необходимо да говорят и да вършат секундантите. Но след това Бойко си спомни и взе да обяснява усмихнат.

– Господа, помни ли някой как го описва Лермонтов? – попита Фон Корен със смях. – Тургеневият Базаров също се дуелираше с някого...

– Какво има за помнене? – каза нетърпеливо Устимович и се спря. – Отмерете разстоянието, и толкова.

И той направи три крачки, сякаш за да покаже как се отмерва. Бойко отмери крачките, а другарят му извади шашката си и драсна с нея върху земята в двата края, за да означа границите.

Противниците заеха местата си при общо мълчание.

„Къртици“ – спомни си дяконът, скрит зад храстите.

Шешковски нещо говореше, Бойко отново нещо обясняваше, а Лаевски не чуваше или по-скоро чуваше, но не разбираше. Когато му дойде времето, той освободи спусъка и вдигна тежкия студен пистолет с дулото нагоре. Забрави да си разкопчее палтото и затова силно го стягаше в рамото и подмишницата и ръката му се вдигаше с такова усилие, сякаш ръкавът му бе ушит от тенекия. Той си спомни за вчерашната си омраза към мургавото чело и къдравите коси и си помисли, че дори вчера, в минутата на най-силната си омраза и гняв, не би могъл да стреля в човек. В страха си да не улучи, макар и случайно, Фон Корен той вдигаше пистолета все по-високо и по-високо и чувстваше, че това твърде демонстративно великодушие не е деликатно и не е великодушно, но иначе не умееше и не можеше. Загледан в бледото, насмешливо усмихващо се лице на Фон Корен, който очевидно от самото начало беше сигурен, че противникът му ще стреля във въздуха, Лаевски си мислеше, че сега, слава Богу, всичко ще свърши и че трябва само да натисне по-силно спусъка...

Усети силен тласък в рамото, разнесе се изстрел и в планината ехото отвърна: пах-тах!

Фон Корен вдигна спусъка и погледна Устимович, който както преди крачеше с ръце отзад, без да обръща внимание на нищо.

– Докторе – каза зоологът, – бъдете така добър, не ходете като махало. Завива ми се свят от вас.

Докторът спря. Фон Корен започна да се прицелва в Лаевски.

„Това е краят!“ – помисли си Лаевски.

Дулото на пистолета, насочено право в лицето му, изразът на омраза и презрение в позата и в цялата фигура на Фон Корен и това убийство, което един порядъчен човек щеше да извърши сега посред бял ден в присъствието на порядъчни хора, и тази тишина, и неизвестната сила, която го заставяше да стои, да не побегне – как всичко това е тайнствено и необяснимо, и страшно! Времето, докато Фон Корен се прицелваше, се стори на Лаевски по-дълго от нощта. Той умолявашо погледна секундантите си; те не помръдваха и бяха бледни.

„Стреляй по-скоро!“ – мислеше Лаевски и чувстваше, че бледото му, треперещо жалко лице би трябвало да поражда у Фон Корен още по-голяма омраза.

„Сега ще го убия – мислеше си Фон Корен, докато се прицелваше в челото му и вече усещайки с пръста си спусъка. – Да, разбира се, ще го убия...“

– Ще го убие! – раздаде се изведнъж отчаян вик някъде наблизо.

В същия миг гръмна изстрел. Убедили се, че Лаевски си стои прав на мястото и не е паднал, всички се извърнаха нататък, откъдето се беше чул викът, и видяха дякона. Бледен, с мокри, прилепнали към челото и страните коси, целият вир-вода и изкалян, той стоеше на отсрещния бряг в царевичака, някак странно се усмихваше и махаше с мократа си шапка. Шешковски се засмя от радост, заплака и се отдръпна встрани...

Глава 20

Малко по-късно Фон Корен и дяконът се срещнаха край мостчето. Дяконът беше развълнуван, дишаше тежко и отбягваше да го погледне в очите. Срамуваше се и за страха си, и за окаляните си мокри дрехи.

– Стори ми се, че искате да го убие... – каза той. – Колко чуждо е това на човешката природа! Колко противоестественно е!

– Как обаче попаднахте тук? – попита го зоологът.

– Не питайте! – махна с ръка дяконът. – Нямахте си дяволът друга работа: върви, та върви... Ето че тръгнах и едвам не умрях от страх в царевичака. Но сега вече, слава Богу, слава Богу... Много съм доволен от вас – бърбореше дяконът. – И нашият чичко тарантулът ще остане доволен... Ама смях ще падне! Само настойчиво ви моля, на никого не казвайте, че съм бил тук, че ще си изпатя от началството. Ще кажат: дяконът бил секундант.

– Господа! – каза Фон Корен. – Дяконът моли да не казваме на никого, че сме го видели тук. Може да си навлече неприятности.

– Колко чуждо е това на човешката природа! – въздъхна дяконът. – Извинете ме великодушно, но изразът ви беше такъв, че си помислих, че непременно ще го убие.

– Изпитвах силното изкушение да застрелям този подлец – каза Фон Корен, – но вие ми попречихте с вика си и не улучих. Цялата тази процедура обаче ми е неприятна и ме измори, дяконе. Чувствам се ужасно отпаднал. Да си тръгваме...

– Не, разрешете ми да се върна пеша. Трябва ми да поизсъхна, че съвсем прогизнах и премръзнах.

– Е, както искате – каза с посърнал глас изтощеният зоолог, качи се в калаяската и затвори очи. – Както знаете...

Докато се суетяха около екипажите и се настаняваха в тях, Кербалай стоеше край пътя, уловил се с две ръце за корема, ниско се покланяше и показваше зъбите си, той мислеше, че господата са пристигнали да се любуват на природата и да пият чай, и не разбираше защо пак се качват в калаяските си. При общото безмълвие върволицата потегли и край духана остана само дяконът.

– Дошъл духан пие чай – каза той на Кербалай. – Мой иска да яде.

Кербалай говореше добре руски, но дяконът си мислеше, че татаринът ще го разбере по-добре, ако му се говори на развален руски език.

– Яйца пържил, кашкавал давал...

– Ела, ела, попе – взе да му се кланя Кербалай. – Всичко ще ти при-
неса... И кашкавал има, и вино има... Яж каквото ти хареса.

– Как е на татарски Бог? – попита го дяконът при влизането си в
духана.

– Твоят бог и моят бог са едно – каза Кербалай, който не го разбра.
– Бог за всички е един, ама хората са различни. Едни са руснаци, други
– турци или ангелизи – всякакви, хора много, а Бог е един.

– Хубаво. А щом всички народи се кланят на единия Бог, защо вие,
мюсюлманите, гледате на християните като на вечни врагове?

– Защо се сърдиш? – каза Кербалай и се улови с две ръце за корема.
– Ти си поп, аз – мюсюлманин, ти казваш – искам да ям, аз ти давам...
Само богатият знае кой е твой бог, кой – мой, а за бедния е все едно.
Хайде яж.

Докато в духана се водеше този богословски разговор, Лаевски пъ-
туваше за вкъщи и си спомняше колко страшно му беше да тръгне на
разсъмване, когато пътят, скалите и планината бяха мокри и тъмни и не-
известното бъдеще му изглеждаше страшно като пропаст, на която не се
вижда дъното, а сега дъждовните капки, нависнали по тревата, и камъ-
ните блестяха от слънцето като елмази, природата радостно се усмихва-
ше и страшното бъдеще оставаше назад. Той поглеждаше тъжното, об-
ляно със сълзи лице на Шешковски и пред себе си – към двете каляски,
в които седяха Фон Корен, секундантите му и докторът, и му се струва-
ше, че се връщат от гробища, където току-що са погребали някакъв мъ-
чен, непоносим човек, който им е пречел да живеят.

„Всичко е свършено“ – мислеше той за своето минало и предпазли-
во опипваше с пръсти шията си.

Отдясно на шията му, около яката, се бе появила малка подутина,
продълговата и дебела колкото малкия му пръст, и той чувстваше болка,
сякаш някой го бе парнал с ютия по врата. Беше го контузил куршумът.

А после, когато се върна вкъщи, за него се проточи дълъг, чуден,
сладък и забулен като забрава ден. Той се вглеждаше като излязъл от
затвор или болница в отдавна познати предмети и оставаше изненадан,
че масите, прозорците, светлината и морето предизвикват у него жива,
детска радост, каквато отдавна вече не бе изпитвал. Пребледнялата и
силно отслабнала Надежда Фьодоровна не разбираше кроткия му глас и
странната му походка; тя бързаше да му разкаже за всичко, което се бе
случило с нея... Струваше й се, че той вероятно не я чува и не я разбира
и щом разбере всичко, ще я прокълне и убие, а той я слушаше, милваше

лицето и косите ѝ, гледаше я в очите и говореше:

– Освен тебе си нямам никого...

След това дълго седяха в градинката пред входа притиснати един до друг и мълчаха или пък, мечтаейки на глас за бъдещия си щастлив живот, си разменяха кратки, откъслечни фрази и на него му се струваше, че никога преди това не е говорил толкова дълго и красиво.

Глава 21

Изминаха три месеца и нещо.

Настъпи денят, определен от Фон Корен за заминаването му. От сутринта валеше студен дъжд на едри капки, духаше нордостът и в морето се беше появило силно вълнение. Разправяха, че в такова време параходът едва ли ще застане на рейда. По разписание трябваше да пристигне след девет часа сутринта, но Фон Корен, който бе излязъл на кея по обед и следобед, не можа да види през бинокъла нищо освен сиви вълни и дъжда, застилащ хоризонта.

Към края на деня дъждът престана и вятърът започна да стихва. Фон Корен се беше примирил вече с мисълта, че този ден няма да замине, и седна да играе със Самойленко шах; но когато се стъмни, ординарецът доложи, че в морето се били показали светлини и че са видели ракета.

Фон Корен се разбърза. Преметна чантата си през рамо, целуна се със Самойленко и с дякона, обиколи, без да е необходимо, всички стаи, сбогува се с ординареца и с готвачката и излезе на улицата с такова чувство, сякаш бе забравил нещо у доктора или в своето жилище. На улицата тръгна редом със Самойленко, зад тях – дяконът с една кутия, а най-отзад – ординарецът с два куфара. Единствено Самойленко и ординарецът различаваха мъждукащите светлини сред морето, останалите се вираха в тъмнината и нищо не забелязваха. Параходът беше спрял далеч от брега.

– По-живо, по-живо – подканяше ги Фон Корен. – Страхувам се да не тръгне!

Когато минаваха покрай къщурката с трите прозореца, в която скоро след дуела Лаевски се беше преместил, Фон Корен не се стърпя и надникна през прозореца. Лаевски седеше превит над масата с гръб към прозореца и пишеше.

– Не мога да се начудя – тихо каза зоологът. – Как можа така да се стегне!

– Да, достойно е за учудване – въздъхна Самойленко. – Седи тъй от сутрин до вечер, все седи и работи. Иска да си изплати дълговете. А живее, брат, по-зле и от просяк!

Измина половин минута в мълчание. Зоологът, докторът и дяконът стояха до прозореца, без да откъсват очи от Лаевски.

– Така и не можа да замине от тук, сиромахът – каза Самойленко. – А помниш ли как се беше разтичал?

– Да, здравата се е стегнал – повтори Фон Корен. – Сватбата му, тази целодневна работа за къшея хляб, новият израз на лицето му и дори походката – всичко това е до такава степен необикновено, че не знам как да го нарека – зоологът улови Самойленко за ръкава и продължи с вълнение в гласа: – Предай на него и жена му, че когато съм си заминавал, съм останал удивен от него и съм му пожелал всичко най-хубаво... и го помоли, ако е възможно, да не ме помни с лошо. Той ме познава. Знае, че ако можех тогава да предвидя тази промяна, можех да му стана най-добрият приятел.

– А ти се отбий при него, сбогувай се.

– Не. Неудобно е.

– Защо? Кой знае, може никога повече да не се видите с него.

Зоологът помисли и каза.

– Това е истина.

Самойленко тихо почука с пръст по прозореца. Лаевски трепна и се огледа.

– Ваня, Николай Василич желае да се сбогува с теб – каза Самойленко. – Той си заминава.

Лаевски стана от масата и отиде в антрето, за да отвори вратата. Самойленко, Фон Корен и дяконът влязоха вътре.

– Аз само за минутка – започна зоологът, снемайки в антрето галошите си, и вече съжаляваше, че бе отстъпил на чувството си и бе влязъл тук без покана. „Като да му се натрапвам – помисли си той, – а това е глупаво“. – Извинете, че ви безпокоя – каза на Лаевски, когато влезе в стаята му, – но аз заминавам в момента и ми се дошя да ви видя. Един Господ знае ще имаме ли повече такъв случай.

– Много се радвам... Най-покорно ви моля – каза Лаевски и несръчно помести столове към гостите си, сякаш желаше да им прегради пътя, след което застана наред стаята и взе да потрива ръце.

„Напрасно не оставих свидетелите на улицата“ – помисли си Фон Корен и каза твърдо:

– Не ме помнете с лошо, Иван Андреич. Да се забрави миналото, разбира се, не може, то е твърде тъжно и не съм дошъл, за да ви се извинявам или уверявам, че не съм виновен. Аз действах искрено и не съм изменил оттогава на убежденията си... Наистина, както виждам сега за голяма моя радост, аз съм грешал спрямо вас, но нали човек може да се препъне и на равното? Такава е, изглежда, човешката съдба: ако не

сбъркаш в главното, ще сбъркаш в подробностите. Никой не знае действителната истина.

– Да, никой не знае истината... – каза Лаевски.

– Е, прощавайте... Да ви дава Бог всичко най-добро.

Фон Корен му протегна ръка; Лаевски я стисна и се поклони.

– Не ме помнете с лошо – каза Фон Корен. – Предайте моите поздравии на съпругата си и ѝ кажете, че много съжалявам, заедно не съм могъл да се сбогувам с нея.

– Но тя си е вкъщи.

Лаевски отиде до вратата на другата стая и каза там:

– Надя, Николай Василиевич желае да се сбогува с теб.

Излезе Надежда Фьодоровна; тя се спря на вратата и плахо погледна гостите си. Лицето ѝ имаше виновен и изплашен израз, а ръцете си държеше като смърнена гимназистка.

– Заминавам веднага, Надежда Фьодоровна – каза Фон Корен, – и дойдох да се простим.

Тя нерешително му протегна ръка, а Лаевски се поклони.

„Колко жалки са обаче и двамата! – помисли си Фон Корен. – Не е лесно да се свикне с такъв живот“.

– Ще бъда в Москва и в Петербург, няма ли да ви трябва нещо от там? – попита той.

– Какво да трябва? – каза Надежда Фьодоровна и разтревожено се спогледа с мъжа си. – Като че ли нищо...

– Да, нищо... – каза Лаевски, потривайки ръце. – Нашите поздравии.

Фон Корен не знаеше какво още можеше и бе нужно да каже, а когато влизаше преди малко тук, си мислеше, че ще изрече твърде много хубави, топли и значителни неща. Той мълчаливо стисна ръцете на Лаевски и жена му и излезе от дома им с тягостно чувство.

– Какви хора! – говореше си дяконът полугласно, вървейки отзад. – Боже мой, какви хора! Во истина десницата божия е насадила това лозе! Господи, Господи! Един победил хиляди, а друг безброй. Николай Василич – каза той възторжено, – знайте, че днес вие с него победихте най-големия от враговете човешки – гордостта!

– Хайде де, дяконе! Какви победители сме ние с него? Победителят гледа с поглед на орел, а той е жалък, плах, потиснат, кланя се като китайски идол, а на мен... на мен ми е мъчно.

Отзад се раздадоха стъпки. Беше Лаевски, който ги догонваше, за да изпрати Фон Корен. На пристанището стоеше ординарецът на Самойленко с двата куфара, а малко по-нататък – четириима гребци.

– Ама бая си духа... брр! – каза Самойленко. – Кой знае навътре пък в морето каква буря ще е – ах, ах! Ама и време си избрал, Коля.

– Не ме е страх от морската болест.

– Не става дума за това... Да не те обърнат тия ахмаци. Трябваше да тръгнеш с лодката на агенцията. Къде е лодката на агенцията? – провикна се той към гребците.

– Замина, ваше превъзходителство.

– А на митничарите?

– Също замина.

– Защо не доложихте? – разсърди се Самойленко. – Дръвници!

– Все едно, не се ядосвай... – каза Фон Корен. – Е, прощавай. Бог да ви пази.

Самойленко прегърна Фон Корен и го прекръсти три пъти.

– Не ме забравяй, Коля... Пиши... Ще те чакаме идната пролет.

– Прощавайте, дяконе – каза Фон Корен и стисна ръката на дякона. – Моите благодарности за компанията и за интересните разговори. Мислете за експедицията.

– Ех, господа, ако ще и накрай света! – засмя се дяконът. – Нима съм против?

Фон Корен позна в тъмното Лаевски и мълчаливо му протегна ръка. Гребците вече стояха долу и придържаха лодката, която се удряше в пилоните, макар вълноломът да я ограждаше от големите вълни. Фон Корен се спусна по трапа, скочи в лодката и седна на кормилото.

– Пиши! – викна му Самойленко. – Пази си здравето!

„Никой не знае действителната истина“ – мислеше Лаевски, като вдигна яката на палтото си и напъха ръце в ръкавите си.

Лодката бавно обиколи пристанището и излезе в открито море. Тя изчезна сред вълните, но тутакси се плъзна от дълбоката яма върху високия хълм на вълната, така че можеше да се различат и хората, и дори веслата. Лодката преодоля три сажена и бе отхвърлена два сажена назад.

– Пиши! – викна Самойленко. – Тръгнал по дяволите в такова време!

„Да, никой не знае действителната истина...“ – мислеше Лаевски, загледан с тъга в неспокойното тъмно море.

„Вълните блъскат лодката назад – мислеше той, – направи две крачки напред, сетне една назад, но гребците са упорити, натискат неуморно веслата и не се страхуват от високите вълни. Лодката се носи все по-напред и по-напред, ето че вече не се вижда, ще мине половин час и

гребците ще видят ясно светлините на парахода, а след час ще стигнат и до трапа му. Така е и в живота... В търсенето на истината хората правят две крачки напред и крачка назад. Страданията, заблудите и скуката на живота ги отхвърлят назад, но жаждата за истина и упоритата воля ги гонят все напред и напред. И кой знае? Може би ще доплуват до действителната истина...“

– Проща-а-ва-а-ай! – викна Самойленко.

– Нито се вижда, нито се чува – каза дяконът. – Щастлив му път!
Заръмя дъжд.

1891

КРАЙ

Антон Павлович Чехов
Дуэль, 1891

Сканиране, разпознаване и редакция: NomaD, 2009
Издание: Антон Павлович Чехов. Дамата с кученцето (сборник). Издателство „Труд“

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/11140>]